

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

147154

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSMAİL EFE

MİLLİ MÜCADELE YILLARINDA SİNOP

DANIŞMAN

PROF. DR. İSMAİL ÖZÇELİK

147154

KIRIKKALE 2004

KİŞİSEL KABUL/ AÇIKLAMA

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Milli Mücadele Yıllarında Sinop” adlı çalışmamı ilmî ve ahlakî geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığım ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir; bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

...../...../ 2004

İsmail EFE

ÖZET

Bu çalışmada Milli Mücadele yıllarında Sinop'ta cereyan eden olaylar incelenmiştir. I. Bölümde Sinop'taki Milli Faaliyetler başlığı altında idari, askeri ve sosyal faaliyetler incelenmiştir. II. Bölümde Gayrimüslimlerin faaliyetleri ve buna karşı Türk Hükümeti'nin aldığı tedbirler ortaya konmuştur. III. Bölümde ise İtilaf Devletleri'nin Sinop'taki faaliyetleri ve Türk Hükümeti'nin karşı tedbirleri incelenmiştir. Tezin başlıca amacı Milli Mücadele yıllarına ait hakkında çok fazla şey bilinmeyen Sinop'un durumunu ortaya koymaktır.

ABSTRACT

In this study we examined the events which took place in Sinop during the National struggle. In the first chapter, under the title national activities in Sinop, administratime, the military and the social activities were studied. In the second chapter, it is dcalt wiht the activities of non Moslems and the counter measures of the Turkish Government. The activities of the Entente Powers and the Turkish Government's counter measures were examined in the third chapter. The aim of this study is mainly to reveal the state of Sinop during the years of the National Struggle about wich we have not enough information.

İÇİNDEKİLER

KİŞİSEL KABUL/ AÇIKLAMA	I
ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖNSÖZ	VI
KISALTMALAR.....	VIII
GİRİŞ: TARİHTE SİNOP	1
I- Coğrafi Yapı	1
II- Tarih İçinde Sinop.....	3
A-Sinop Adının Menşei	3
B-Türklerden Önce Sinop	4
C- Türk Tarihinde Sinop.....	6
1- Selçuklu Dönemi	6
2- Beylikler Dönemi.....	9
a- Pervaneoğulları Dönemi	9
b- Candaroğulları-İsfendiyoğulları Dönemi	11
3- Osmanlı Dönemi.....	15
III- I.Dünya Savaşı'nın Başlarından Mütarekeye Paylaşım Süreci	19
IV- Mondros Mütarekesi'nden Milli Mücadele'nin Başlarına Genel Durum ..	22

I. BÖLÜM SİNOP'TA MİLLİ FAALİYETLER

I- İdari Faaliyetler	26
A- Atatürk'ün Ordu Müfettişliğine Tayini ve Sinop'a Gelişi.....	26
B- Sivas Kongresi ve Sinop Delegelerinin Kongreye Katılması	30
C- İstanbul Mebusan Meclisi Seçimleri ve Sinop.....	32
D- Türkiye Büyük Millet Meclisi İçin Mebus Seçimi ve Meclisin Açılışının Sinop'taki Yankıları	35
E- Mutasarrıflar ve Faaliyetleri.....	36
1- Mazhar Tevfik Bey ve Faaliyetleri	36
a- Mazhar Tevfik Bey'in Azınlıklarla İlgili Yayınladığı Beyanname	39
2- Babanzade Mahmut Bey'in Faaliyetleri	43
3- Zihni Bey'in Faaliyetleri.....	45
II- Askeri Faaliyetler	48
A- Sinop'ta Milli Teşkilatlanma	48
B- Sinop'ta Güvenlik	50
1- Sinop ve Çevresinde Asayiş Bozucu Olaylar ve Alınan Tedbirler	50
2- Milli Harekete Karşı İsyân Girişimi	54
3- Giresunlu Topal Osman'ın Sinop'a Gelişi	59
C- Sinop Limanı'nın Milli Mücadele'deki Yeri	62
1- Preveze Gambotu	62
2- Sinop Limanına Silah ve Cephane Getiren Yelkenli	66
D- Sinop'un Milli Mücadele'ye Katkısı.....	67
III- Sosyal Faaliyetler.....	70
A- Sinop Livası'nın İzmir'in İşgaline Tepkisi	70
1- Liva Merkezinde Düzenlenen Mitingler	74

	V
2- İlçelerin Tepkisi	76
a- Ayancık	76
b- Boyabat	77

II. BÖLÜM

SİNOP VE ÇEVRESİNDE GAYRİMÜSLİMLERİN FAALİYETLERİ

I- Pontuşçuluk Fikri ve Pontus Cemiyetleri	78
II- Sinop ve Çevresinde Pontuşçuluk Hareketleri	80
A- Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke Döneminde Pontuşçuluk Faaliyetleri	80
B- Milli Mücadele Yıllarında Pontuşçuluk Faaliyetleri	82
1- Pontuşçu Rumlar ve İtilaf Devletleri'nin Desteği.....	84
2- Pontuşçuluk Hareketine Karşı Türk Hükümeti'nin Aldığı Tedbirler	89
III- Ermeni Papazı Dacat'ın Sinop'ta Müslüman Halka Yaptığı Tahrikler	92

III. BÖLÜM

İTİLAFLI DEVLETLERİNİN SİNOP'TAKİ FAALİYETLERİ VE OSMAN BEY VAKASI

I- İngilizlerin Faaliyetleri	95
A- Karadeniz'den Abluka Uygulama, Arama ve Kontrol Faaliyetleri	95
B- Osman Bey Vakası	99
C- Sinop Hükümet Konağına İngiliz Bayrağı Çekilmesi ve Halkın Buna Karşı Tepkisi	105
II- Sinop'ta Yunanlıların Abluka ve Bombardımanı.....	110
III- Fransızların Faaliyetleri	114
IV- Casusluk ve Propaganda Faaliyetleri.....	115
V- Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin İtilaf Devletleri'nin Faaliyetlerine Karşı Aldığı Tedbirler	117
SONUÇ	120
KAYNAKLAR.....	125
ADAYIN ÖZGEÇMİŞİ	133

ÖNSÖZ

Milli Mücadele sırasında çok fazla ön plana çıkmamış olsa bile diğer bölgeler ve faaliyetler kadar önemli bir cephe de Karadeniz cephesidir. Bu önemine rağmen Karadeniz’de ve kıyılarında gerçekleşen hareketler bu güne kadar ayrıntılı bir şekilde incelenmemiştir. Bunun en önemli sebeplerinden birisi diğer cephelerde verilen fiili savaşların ön plana çıkmış olmasıdır. Hiç kuşkusuz Sinop’un da içinde bulunduğu Karadeniz cephesi fiili bir mücadele olmasa bile lojistik ve siyasi açıdan önemlidir. Sinop’un tabii bir limana sahip olması onu stratejik açıdan önemli kılmaktadır. Mondros Mütarekesi ile Türk deniz gücünün bağlanması Sinop’u ve diğer sahil kasabalarını İtilaf Devletleri donanmalarına karşı açık ve eşit olmayan şartlarda savunmasız bırakmıştır. Amacımız, denizden ve karadan verilen mücadelenin yanında İtilaf Devletleri’nin siyasi, askeri amaç ve faaliyetlerini ortaya koymaktır. Milli Mücadelenin devam ettiği yıllarda özellikle Batı Cephesi’nde Yunanlılara karşı verilen mücadelelerde ordu için gerekli olan silah, cephane ve malzemelerin temininde bölgenin oynadığı rol eksiksiz olarak ortaya konmuş değildir. Bu çalışmada, konu ile ilgili hatıralar, araştırmalar ve bölge ile ilgili çalışmalar temel alınarak objektif bir bakış açısı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu doğrultuda yapılan çalışmada, Mondros Mütarekesi ile başlayıp, Büyük Zafer ile sonuçlanan Milli Mücadele’nin sınırları esas alınmıştır. Bu zaman zarfında vukuu bulan hadiseler incelenmiştir. Sinop’un tabii bir limana sahip olması onu siyasi ve özellikle stratejik açıdan önemli kıldığından geçmişte devletler arası ilişkilerde önemli bir yer tutması nedeniyle tarihi süreci ana hatlarıyla verilmeye çalışılmıştır.

Emperyalist devletlerin Türkiye üzerindeki emellerini gerçekleştirmek veya Sovyet Rusya ile aralarına tamponlar oluşturmak amacıyla canlandırmak istedikleri ve her türlü desteği verdikleri Pontusçuluk hareketleri bu çalışmada ele alınmıştır. Araştırma konusu olan dönemde yaşanan gelişmelerin geçmiş olaylarla bağlantısının olduğu düşünüldüğünden giriş bölümünde, Sinop’un coğrafi konumu, şehrin ilk kurulduğu tarihten Osmanlı hakimiyetine kadar geçirdiği süreçten ana hatlarıyla bahsedilmiştir. Ayrıca Milli Mücadele yıllarına gidişin zeminini oluşturan I. Dünya

Savaşı, gizli paylaşım anlaşmaları ve Mondros Mütarekesi'nin dolaylı veya doğrudan Sinop'u ilgilendiren kısımlarının üzerinde durulmuştur.

Sinop'ta Milli Faaliyetler adını verdiğimiz çalışmanın birinci bölümünde Atatürk'ün 18 Mayıs 1919'da Sinop'a uğraması, milli teşkilatlanma, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine Sinop ve ilçelerinde yapılan protesto mitingleri, Sivas Kongresi, Mebusan Meclisi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi için yapılan seçimler ile ilgili gelişmeler ele alınmıştır. Yine bu bölümde, Milli Mücadele yıllarında Sinop'ta görev yapan mutasarrıfların faaliyetleri ile eşkıyalık hareketleri ve Giresunlu Topal Osman'ın Sinop'a gelişi, burada icra ettiği faaliyetler incelenmiştir. Ayrıca, bu bölümde Milli Mücadele hareketi için çok tehlikeli olabilecek İstanbul destekli bir isyan girişimi ile ilgili gelişmeler araştırılarak objektif bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise Sinop ve çevresinde Pontusçuluk faaliyetleri, bu faaliyetlere İtilaf Devletleri'nin verdiği destek ve bunun karşısında Türk Hükümetinin aldığı tedbirler ulaşılabilen bilgi ve belgeler ışığında değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde İtilaf Devletleri'nin Sinop'ta icra ettikleri siyasi ve askeri faaliyetlerle Türk hükümeti'nin karşı tedbirleri ele alınmıştır.

Bu çalışmanın yapılmasında her türlü destek ve görüşleriyle yardımcı olan Hocam Sayın Prof. Dr. İsmail ÖZÇELİK'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmalarım sırasında gerek görüşlerinden gerekse kütüphanelerinden yararlandığım Tarih Bölümü'ndeki bütün hocalarıma ve Sinop Rıza Nur Kütüphanesi çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

İsmail EFE

KIRIKKALE – 2004

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.g.	: Adı geçen gazete
a.g.h.	: Adı geçen hatırat
a.g.m.	: Adı geçen makale
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AP	: Askeri Polis Teşkilatı
ATASE	: Askeri Tarih ve Stratejik Etütler Başkanlığı
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
İ.A.	: İslam Ansiklopedisi
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
Yay.	: Yayınları
vb.	: ve benzeri

GİRİŞ

TARİHTE SİNOP

I- COĞRAFİ YAPI

Sinop, Türkiye'nin Karadeniz kıyısında il merkezi bir şehir olup, yüzölçümü 5. 862 kilometre karedir. Doğuda Samsun, güneyde Samsun ve Çorum, batıda Kastamonu illeri, kuzey ve kuzeydoğuda Karadeniz ile çevrili olan Sinop, Anadolu'nun Karadeniz'e doğru sokulan en kuzey kesimini içine alır. Kara sınırları 300 ve kıyıları 175 kilometredir.

İl merkezi Anadolu'nun kuzeye doğru en fazla ilerleyen ve ince-burun ile sona eren kara çıkıntısına doğudan birleşen küçük bir yarım adanın berzah¹ kesiminde yerleşmiştir. Şehir berzahın en dar yerinde iç kale ve eski tersaneyi kuşatan surlar ile başlar ve yarım-adaya doğru, hafif meyilli bir zemin üzerine yayılır. Berzahın genişliği en dar yerinde 300 m.yi geçmez ve kısmen evler ile kaplı kumsal bir şerit halini alır. Buradan itibaren doğuya doğru uzanan yarımada kendi güneyinde kalan derin ve demirlemeğe elverişli Sinop limanının doğudan esen rüzgarların dışında bütün rüzgarlardan korunmasını sağlar. Sinop bu sayede Anadolu'nun uzun Karadeniz kıyısında tek tabii liman şehri özelliğini kazanır.²

Batı Karadeniz Bölgesi'nin en doğu kısmında yer alan il toprakları orta yükseklikteki dağlık alanlardan oluşur. Bu bölümde üç sıra oluşturan Kuzey Anadolu Dağlarının kuzeydeki ilk iki sırasının doğu kesimleri il sınırları içindedir. İl topraklarının orta kesimini İsfendiyar Dağları olarak da bilinen Küre Dağları, güney kesimini ise Ilgaz Dağı'nın doğu uzantıları engebelendirir. İlin en yüksek noktaları Küre Dağlarında yer alan Zindan Dağı (1.717 m.) ile Çangal Dağıdır (1.586 m.). Sinop Yarımadası birçok vadiyle parçalanmış dalgalı bir plato görünümündedir.

¹ Berzah: bir yarım adayı karaya bağlayan dar yer anlamındadır. Mehmet Zeki Pakalın, "Berzah", Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C. 1, İstanbul 1993, s.209.

Pliyosen Bölüm (y. 7-2,5 milyon yıl önce) ile Kuvaterner (Dördüncü) Döneme (y. 2,5 milyon yıl öncesinden günümüze) ait genç tortullar oldukça yaygındır. Yarım adanın kuzeybatı kesiminde volkanik kökenli kayalara rastlanır.

Dağlık alanlar ve platolar doğal bitki örtüsü açısından oldukça zengindir. Karadeniz'e bakan alçak kesimleri gürgen, meşe ve kayın, yüksek kesimleri ise kızıl çam, köknar, sarı çam ve karaçam ormanları kaplar.

Sinop ili topraklarından kaynaklanan suların tümü Karadeniz'e ulaşır. Bu suları Kızılırmak ve kolları ile doğrudan Karadeniz'e dökülen küçük akarsular toplar. Küçük akarsuların başlıcaları Küre Dağlarından kaynaklanan ve Sinop şehrinin batısında Karadeniz'e ulaşan Karasu, Karasu Vadisi'nin doğusundaki batı-doğu doğrultulu küçük akarsulardan Korucuk, Haznedar ve Kındıralık dereleri yarım adanın doğu kesiminde denize ulaşır. Yarım adanın batı yarısında Değirmendere, Kurtkuyusu Deresi, Kirazcık Deresi gibi doğu-batı doğrultulu küçük akarsular yer alır. Ayrıca, Kanlıdere ile Sarımsak, Kabalı, Ayancık çayları ve Tepe çayı bölgenin önemli akarsularındandır. İlin en önemli akarsuyu olan Gökırmak, Durağan'ın doğusunda Kızılırmak'a katılır. Gökırmak vadisinin genişlediği kesimlerde yer alan düzlükler ilin başlıca tarım alanlarını oluşturur. Bun düzlüklerin en önemlileri Boyabat ve Durağan ovalarıdır.

Ayrıca il sınırları içinde plato yüzeyi içine gömülmüş küçük çöküntü alanları vardır. Batıdaki çöküntünün ortasında Sarıkum Gölü bulunur. Sarıkum çukurluğunun bir benzerine Karasu'nun denize döküldüğü yerin yakınlarındaki Aksaz bataklığında rastlanır. Aksaz Gölü ile Karagöl küçük birer bataklıktır. Yarımada da karstik yüzey şekillerinin bazı küçük örneklerine de rastlanır. Kalkerlerin yaygın olduğu Boztepe Yarımadasındaki Sülük Gölü çukurluğu tipik bir dolindir. Genellikle Karadeniz'e dik olarak inen kıyıda, özellikle koyların bulunduğu kesimlerde bazı doğal plajlar bulunur. Bunların başlıcası Karakum kumsalıdır.³

² Besim Darkot, "Sinop", İ.A. M.E.B., C. 10, İstanbul 1993, s.683., AnaBritannica, "Sinop", İstanbul 1990, C. 19, s. 417.

³ Şemsettin Sami, "Sinop", Kamus'ul- Alâlam (Tıpkı Basım), C. 4, Ankara 1996, s. 2787.; AnaBritannica, a.g.m. s. 417.

II- TARİH İÇİNDE SİNOP

A-Sinop Adının Menşei

Sinop adının ilk kez nereden türediği ve son biçimini nasıl aldığı hususunda değişik görüşler ileri sürülmüştür. Bu söylenti ve yazılı yorumlar zamanla çoğalmış, birkaç harf değişikliği ile, bir birine benzer sözcükler ortaya çıkmıştır.

Sinop adının nereden geldiği kesin olarak bilinmemekle birlikte ilk kez Hititçe Sinova adı ile anıldığını Hitit kaynaklarından öğreniyoruz.⁴ Bazı kaynaklar ise Sinop adının ilk söylenişini Sin⁵ kökünden Sinova, yada Sinavur olarak kullanıldığını ileri sürmektedir. Bazı tarihçilerde Sinop adının kökünü (Sen-Ha-Pi) olarak ifade edildiğini söylerken, bazıları da Sinip adının Sinop söylenişine döndüğünü ileri sürmektedir. M.Ö. VII. yüzyıllarda Miletler bu ticaret şehrine Sinope demişlerdir. Aynı zamanda Sinope adlı bir Amazon kraliçesinin olması bu görüşü destekler niteliktedir. Diğer bir görüşe göre ise şehrin adının suyun göğsü anlamına gelen Farsça (Sine-i âb) dan Sınap şekline çevrildiği noktasındadır.⁶ Türkler devrinde Sinop adının Sınap olduğu ve daha sonra da Sinop olarak kullanılması şehrin isminin Farsça olduğu iddiasını desteklemektedir.⁷

İslam kaynaklarında ise şehrin adı, eski okunuşunu hemen hemen değiştirmeyen birkaç şekilde yazılmıştır. Sanûb⁸, Şanûb⁹, Sinâb¹⁰ şeklinde olduğu gibi, Aşık Paşazade ve daha sonraki Türk müelliflerinde Sinûb şeklinde geçer. Şehrin ismiyle ilgili farklı görüşlere Ortaçağ garp müelliflerinde de rastlanır. Selçuklu hakimiyeti kurulduktan bir müddet sonra, Rusya'ya gitmek üzere buradan geçen seyyah Rubruquis şehri Sinopolis olarak zikretmektedir.¹¹

⁴ Sinan- Mehmet Cenbeloğlu, *Sinop İli Yakın Çevre İncelemeleri*, Ankara 1972, s. 16.

⁵ Sin, Asuri İlahlarından ay İlahı'nın adıdır. Asurluların şehir ve şahıs isimlerini Sin İlahı'nın ismi ile birlikte andıkları da bilinmektedir. M.Ö. 200 yıllarında yaşayan Skymnos'un şiirlerinde Sinop adının Sinope olarak geçtiği görülür. Bu çerçeveden bakıldığında Sinop isminin Asurlular tarafından verildiği söylenebilir.; Davit M. Robinson, *American Journal Of Phylology*, (Çev. Nazlı Tengirşek), "Dıranaz Dergisi", Sinop Halkevi Yay. Sayı:20, s.3.

⁶ Bekir Başoğlu, *Sinop İli Tarihi*, Ankara 1978, s.7-8.

⁷ Cenbeloğlu, a.g.e., s. 16.

⁸ (Abu'l Fidâ, s.392 ve al-Umari, NE, XIII, 361), Darkot, a.g.m., s. 685.

⁹ (İbn Batuta, Seyahatname), Darkot, a.g.m., s. 685.

¹⁰ (Anon. Giese, s. 34; Oruc Bey, neşr. Babinger, s. 73), Darkot, a.g.m., s. 685.

¹¹ Darkot, a.g.m., s. 685.

Sıralamış olduğumuz çeşitli görüşler çerçevesinde Sinop adının nereden geldiği kesin olarak bilinmemekle birlikte, şehrin adının Sin'den gelmiş olduğu görüşü ağırlık kazanmaktadır. Çünkü, ortaya konan görüşlerin hemen hepsinde (S-İ-N) harfleri bugünkü şekliyle yerini korumaktadır. Bu harflere çeşitli ekler getirilerek farklı şekillerde ifade edildiği anlaşılmaktadır. Bu görüşlerin bir kısmının da uydurma olduğunu söylemekte mümkündür.

B-Türklerden Önce Sinop

Sinop'un coğrafi konumu, fırtınalardan korunmuş limanı ve bilhassa karadan berzahı kesen bir sûr, deniz tarafından da liman bölgesi dışında yarım-adanın dik yarılar ile kuşatılmış bulunması Karadeniz kıyısında erkenden insanların dikkatini çekmiş olmalıdır. Bu coğrafi konumundan dolayı Karadeniz kıyılarına gelmiş olan ve denizciliğe az çok alaka gösteren ilk toplulukların Sinop'a yerleşmiş olduklarından şüphe edilemez.

Sinop'a ilk yerleşenlere ve şehri kuranlara Akalar denmektedir. Akalar Hazar Denizi'nin kuzeyinde yaşarlarken, M.Ö. 2000 yıllarında Anadolu üzerinden Yunanistan'a geçmiş ve orada Miken uygarlığını kurmuşlardır.

Akaların Yunanistan'a geçmeden önce Samsun ve Sinop çevrelerini M.Ö. 2200-2000 yılları arasında –belki daha önceleri- bir süre yönetimlerine almışlardır. Sinop'un ilk kurucuları Akalar diyenler de bu görüşü ileri sürmektedir.

Akalar'dan sonra M.Ö. 1800 yıllarına kadar Sinop ve çevresinde Gaşgaların hakimiyeti sürmüştür. Güneylerinde yaşayan Hititlilerle Gaşgalar arasında sık sık çarpışmalar oluyordu. Hititlilerle yapılan bir savaşta Gaşgalar yenilmiş ve uzaklara sürülmüştür. Gaşgaların bir kısım toprakları ve Sinop M.Ö. 1810 yıllarında Hititlilerin eline geçmiştir. Fakat Sinop Gaşgalar'la Hititliler arasında birkaç defa el değiştirmiştir. M.Ö. 1330 lar dan itibaren tamamen Hititlilerin hakimiyetine girmiştir. M.Ö. 8. asır ortalarında Anadolu'nun ünlü limanı Milet'ten gelen tacirler Sinop'a yerleşmişler. Mezopotamya ve Karadeniz çevresi ile yaptıkları ticaret için burayı tahkim edilmiş bir üs olarak kullanmışlar, yakınlarındaki ormanlardan temin ettikleri iyi cins çam kerestesi ile donanmalarını kuvvetlendirerek şarki Karadeniz kıyılarında başka şehirler kurmuşlardır.

M.Ö. 700-640 yıllarında Sinop ve çevresine Asurlular'ın hakim olduğu sanılmaktadır. Hititlerin yenilip tarihten silinmesiyle Sinop çevresi Friglerin eline geçmiştir. Friglerle Kimerler arasındaki savaşı M.Ö. 676 yılında kaybeden Frigler tarih sahnesinden silinmiştir. Karadeniz sahillerinde hakim olan Kimmerler Sinop'u başkent yapmıştır.¹²

Asuri krallarından ikinci Tiglat Filaser ve sonra dördüncü Selmansar'ın Sinop'u ele geçirmesiyle Kimeriler'in yerine Sargon hükümdarları geçmeye başlamıştır.¹³ Şahin Krallar sülalesini kuran Tirak (Bugünkü Tire) Prensi Giges M.Ö. 656 yılında Sinop'u alarak Lidya şehri haline getirmiştir. M.Ö. 546 tarihinde Lidyalılarla Persler arasında yapılan savaşta Pers Kralı Kurus'un, Lidya Kralı Krezüs'ü yenmesiyle Sinop Persler'in (Bugünkü İranlıların) eline geçmiştir. Sinop kısa bir süre Pont Kralı Mitridat'ın baskınına uğramışsa da almayı başaramamıştır. Fakat M.Ö. 183'de Pont Kralı Farnas Sinop'u almıştır. Şehir III. Mitridat döneminde iyi bir imar görmüş, şehirde liman ve tersane de bu dönemde kurulmuştur. Daha sonra da Sinop Pont Krallığı'nın başkenti olmuştur. Doğu seferine çıkan Büyük İskender'in Pers Kralı Dava'nın ordularını mağlup etmesiyle Sinop İskender'in eline geçmiştir. Büyük İskender'in ölümü üzerine merkezi Kastamonu olan Paflagonya sınırları içine giren Sinop Ömen'in eline geçmiştir. Şehir Mitridathes'in elinde çok büyük bayındır görmüştür.

Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesiyle Sinop M.S. 451 tarihinde Bizanslıların eline geçmiş ve önemini kaybetmiştir. M.S. 1204 yılında İstanbul'un Latinler tarafından işgali üzerine Aleksı Komen Trabzon'a kaçarak, Trabzon Rum İmparatorluğu'nu kurmuştur. Bu tarihten Türklerin eline geçene kadar, Sinop bu imparatorluğun önemli liman şehirlerinden biri olmuştur.¹⁴

¹² Geniş Bilgi İçin Bkz., B. Başoğlu, a.g.e.; Darkot, a.g.m., s. 684.

¹³ Ferid Dikmen, *Sinop Tarihine Ait Derleme Bilgiler*, İstanbul 1958, s.5.

¹⁴ Cenbeloğlu, a.g.e., s. 16.; Dikmen, a.g.e., s. 8-11.

C- Türk Tarihinde Sinop

1- Selçuklu Dönemi

Türklerin, Anadolu'ya girdikten sonra ilgilendikleri yerler arasında Sinop'ta vardır. Süleyman Şah gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra 1085 tarihinde Karatekin'i¹⁵ Sinop'un fethiyle görevlendirdi.¹⁶ Bu görevlendirmenin akabinde 1085 tarihinde Süleyman Şah'ın komutanlarından Karatekin'in Sinop'u Bizanslılardan aldığından bahsedilir. 1086 tarihinde ise Bizanslılar Sinop'u Türklerden geri alabilmek için Konstantin Dalassenos komutasında bir donanma gönderir, fakat tam bu sırada İzmir Beyi Çaka'nın Bizans topraklarına karşı giriştiği saldırılar sırasında İmparator Alexis Kastamonili Nikephoros'un yenilgiye uğraması Bizanslıları zor durumda bıraktığından Konstantin Dalassenos'u geri çağırmak zorunda kaldılar. Ancak Bizanslılar Sinop'tan tamamen vazgeçmemişlerdir. Büyük Selçuklular ile Anadolu Selçukluları arasındaki siyasi çekişmelerden faydalanarak şehri tekrar geri almaya kalkışmışlardır.¹⁷ Sinop'un Bizans hakimiyetinde olduğu dönemlerde Kırım'a gitmek isteyen Selçuklu tacirleri Sinop limanından faydalanabiliyorlardı.¹⁸

IV. Haçlı seferi sırasında Haçlılar, 1204'te İstanbul'u ele geçirdiler ve burada bir Latin devleti kurdular. Latin İmparatorunun damadı Theodoros Lascaris tarafından İznik Bizans Devleti yine Latinler yüzünden İstanbul'dan uzaklaşmak zorunda kalan Komenos hanedanından Aleksios ve David Komnenos Kardeşler tarafından da Trabzon Rum devleti kuruldu. Bu üçe bölünmüş Bizans mirası karşısında Anadolu'da Selçuklu devleti ikinci planda bir kara devleti haline geldi. Oysa Anadolu Selçukluları'nın Kırım ticaretini geliştirebilmeleri ve Karadeniz'de Hristiyan güçlerine karşı koyabilmeleri için Sinop gibi ticari ve askeri bir limana ihtiyaçları vardı.

Bu sırada David Komnenos, kıyı şeridi boyunca ilerleyerek Sinop ve Ereğli'yi aldı, İznik Devleti ile çatışmaya girdi. Karadeniz'de üçüncü bir güç olmayı

¹⁵ Karatekin'den, Danişmend-name'de ve Anna Komnena'da Çankırı Kastamonu ve Sinop fatihi olarak bahsedilmektedir. Çankırı'da kendi adını taşıyan türbede metfun bulunan Karatekin, Süleyman Şah'ın bir valisi veya tabii gözükmekte ve bundan dolayı da Melik Şah'ın tebdiline uğramış bulunmaktadır.; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, 4. Baskı, Boğaziçi Yay., İstanbul 1996, s. 67.

¹⁶ Coşkun Alptekin, "Sinop'un Fethi", **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, C. VIII, İstanbul 1988, s.217.

¹⁷ O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 90.; **Sinop 93 İli Yılı**, Valilik Yay: 11, s.35.

¹⁸ Darkot, **a.g.m.**, s. 684-685.

düşünen Selçuklular bunu bir fırsat bildi. Kardeşiyle olan taht kavgasını halleden I. İzzeddin Keykavus, o sırada Trabzon Rum İmparatoru I. Aleksios Komnen'in Canik Tekfuru Alexios tarafından idare edilen ve yöre halkına çeşitli zulüm ve yağmalar yapan bu valinin idaresindeki Sinop'a yürüdü. Olaydan habersiz olan Alexios bu sırada Sinop dışında avlanıyordu. Ordudan çıkarılan bir müfrezenin Alexios'u yakalayıp Sultan'ın önüne çıkarması olayları hızla geliştirdi. Kalenin önüne getirilen tekfura karşılık şehrin teslim edilmesi konusunda anlaşma sağlanılınca şehir kansasız olarak 3 Kasım 1214 Cumartesi günü sancağın surlara dikilmesiyle Selçukluların eline geçti.

Sinop'a giren sultan, hemen divanı kurdu. Divan katiplerinin hazırladığı Ahidname Alexios'a kabul ve imza ettirildi. Yapılan anlaşma uyarınca Alexios yıllık vergiye bağlandı ve adamlarıyla birlikte Canik'e gönderildi. Şehirde kalmak isteyenler serbest bırakıldı. Alexios'a tabiiyet sembolü olarak hil'at, altın işlemeli elbise, külah ve at gönderildi. Trabzon Komnen imparatorları da bu tarihten Moğol istilasına kadar geçen süre içerisinde Selçuklu tabiiyetinde kaldılar. Sinop'un fethinden sonra Sivas'a gelen İzzeddin başarılarından dolayı Sultanü'l-galib unvanını aldı. Sinop'un fethi, adet olduğu üzere halifeye komşu ve Müslüman hükümdarlara birer fetihname ile bildirildi. Sultan sefere katılan beylerden Simre Valisi Bedrüddin Ebubekir'i Sinop Valisi ve Komutanı olarak görevlendirdi.¹⁹

Şehir tekrar düzenlendi, kiliseler camiye çevrilerek şehre kadı, imam ve hatipler tayin edilip kaleye muhafızlar yerleştirildi. Şehir ve vilayetin muhafazası için sübaşı tayin edilerek maiyetine asker verildi. Sinop'un siyasi ve ticari öneminden dolayı şehir tahkim edilip surları onarıldı. Bir medrese yapıldı. Tapu defteri düzenlendi.²⁰

İzzeddin'in Sinop'taki önemli bir icraatı da iskan faaliyetleri oldu. Sultan fetihle birlikte memleketin her tarafına gönderdiği fermanlarla tüccar ve zenginlerin seçilerek Sinop'a gönderilmesini emretti. Uçlardaki köylerden, Sinopluların şerrinden kaçan Türkler de yurtlarına getirilip yerleştirildi. Öküzsüz, tohumuz kalanlara da öküz ve tohum verildi. Çepnili oymaklardan kuvvetli bir uç teşkil

¹⁹ Alptekin, a.g.m., s.276-277.; Sinop 93 İl Yıllığı, s.35-36.

²⁰ O. Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s.306.

edildi.²¹ Böylece şehrin hem Türkleşmesine, hem de ticari öneminden dolayı, Türk sermayedarları elinde ticari kuruluşlar ile teşkilatlandırılmasına çalışıldı.²² Sinop'un alınması ile Selçuklular Akdeniz'in önemli liman şehri Antalya ile Karadeniz'i irtibatlandıran Sinop Limanı vasıtasıyla güney-kuzey ekseninde önemli bir siyasi ve iktisadi avantaj elde etmiş oldular.

XII. Yüzyılda Karadeniz kuzeyden ve güneyden gelen çeşitli Türk kavimlerinin iskanına sahne oldu. Bu iskan hareketleri Karadeniz havzasının siyasi ve etnik görünümünü oldukça değiştirdi.²³ Özellikle Malazgirt savaşından sonra Türklerin Anadolu'ya gelişi güney sahillerinde yeni gelişmelere yol açtı. Bu dönemde Kıpçaklar kuzey kesimindeki topraklarda etkili olmaya başladılar. Sinop'un da Selçukluların eline geçmesiyle Türkler Karadeniz'in Anadolu sahillerine yavaş yavaş yerleşmeye başladılar.²⁴

Selçuklular, Sinop'u ele geçirdikten sonra Karadeniz'deki Rum İmparatorluğu ile İtalyanlar arasında başlayan ticari rekabette üçüncü bir taraf yada üçüncü bir güç olarak ortaya çıktılar. Sinop'tan Karadeniz'e çıkan Selçuklular, Alaeddin Keykubad devrinde ticari öneminden dolayı kuzeye yönelerek Suğdak'ı ele geçirmeyi de gerekli görmüşlerdir. Suğdak nedeniyle Kırım'a yönelen Selçuklu seferlerinin önemli sebepleri vardır. Bu sebeplerin en önemlileri: ticari çıkarlar ve Kırım'la Anadolu arasındaki ticaret yolunun güvence altına alınmasıdır.

Selçuklular döneminde Karadeniz'in başlıca ihracat ve ithalat limanı olan Sinop bu özelliğini ve önemini Candaroğulları döneminde de korumuştur. Selçuklular döneminde "Cizretü'l-Uşşak" diye anılan Sinop'ta bir de tersane kurulunca, burası aynı zamanda bir deniz üssü niteliği de kazanmıştır.²⁵

²¹ M. Şakir Ülkütaşır, "Anadolu Selçukluları Tarafından Sinop'un Muhasara ve Zaptı", *Türk Kültürü*, Sayı: 106, Yıl: 9, Ağustos 1971, s. 40-41.

²² Osman Turan, *Türkiye Selçukluları (Hakkında Resmi Vesikalar)*, T.T.K., Ankara 1988, s.162.

²³ XI. yüzyılda Karadeniz'in sadece güney sahilleri değil Kırım tarafı ve doğu kıyıları da dahil olmak üzere bölge tamamen Bizans İmparatorluğu'nun kontrolü altında bulunuyordu. Faruk Bilici, "Karadeniz" (tarih), İ.A. T.D.V., C. 24, İstanbul 2001, s.386.

²⁴ Bilici, a.g.m, s.386.

²⁵ Şerafettin Turan, "Karadeniz Ticaretinde Anadolu Şehirlerinin Rolü", *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, Samsun 1988, s.150-151.

2- Beylikler Dönemi

a- Pervaneoğulları Dönemi

1243'te Köse dağı yenilgisinden sonra Moğol kontrolüne giren Anadolu'da Selçuklu hakimiyeti iyice zayıflayınca, Trabzon Rumları, Sinop'u 1259'da tekrar işgal etti. Moğollara karşı izlediği bağıllık siyaseti sayesinde devlete hakim olan Muinüddin Süleyman, Moğol sultanı Abaka Han'dan, Anadolu Selçuklu Devleti'nin II. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. İzzeddin Keykavus zamanında elden çıkmış olan topraklarının tekrar alınması konusunda yarlıg aldı. Böylece Pervane, 1259'dan beri Trabzon Rum yönetiminin elinde bulunan Sinop'un geri alınıp kendisine temlik edilmesine yönelik isteğini yasallaştırmıştı.²⁶

Moğolların desteğiyle İzzeddin Keykavus'u ülkeden uzaklaştırıp Kılıç Arslan adına devlete hakim olan Pervane artık kendine hükümdarlık yolunu açacak bir araziye sahip olmak istiyordu. Bu iş için en uygun yer olarak Sinop'u seçen Pervane güçlü bir ordu ile kaleyi kuşattı. Uzun bir süre kaleyi karadan abluka altına almasına rağmen düşüremeyince, denizden de donanma ile kuşatmayı destekleyerek 1266'da fethi gerçekleştirdi.

Muinüddin Pervane'ye bu başarısından dolayı Selçukluların Karadeniz'deki ticaret kapısı sayılan Sinop ve çevresindeki kaleler ıkta olarak verildi.²⁷ Muinüddin Pervane kendisine ıkta olarak verilen toprakların yönetimini oğlu Muinüddin Mehmed'e bıraktı. Muinüddin Mehmed, babasının 1277'de Moğollar tarafından idam edilmesi üzerine Sinop'a çekildi. Babasının temliki olan bu liman ve ticaret merkezi ayrıca Anadolu'nun Kırım ve Kıpçak'taki Altınordu Devleti ile siyasi irtibatın yürütüldüğü merkez olan Sinop'ta Pervane Oğulları Beyliği'ni kurdu. Ancak Anadolu'da devam eden Moğol baskısı ve tahakkümü dolayısıyla Mehmed Bey onlara tam bir bağıllık içinde saltanatını devam ettirdi. Hatta Anadolu'yu dört mali bölgeye ayıran Moğollar, Mehmet Bey'i bu bölgelerden biri olan Kuzeybatı Anadolu pervaneciliğine getirdi.

²⁶ Sinop 93 İl Yıllığı, s.36.

²⁷ Çetin Varlık, "Pervane Oğulları Beyliği", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. VIII, İstanbul 1988, s. 593.

Mehmed Bey bu görevi esnasında halkı ağır vergiler altında ezmiş, bundan dolayı da halkın nefretini kazanmıştı. Üzerindeki bu nefreti silmek isteyen Muinüddin Mehmed Bey, İlhanilere karşı girişeceği bir harbin hazırlıkları içindeyken hastalanarak 1297'de vefaat etti.²⁸ Beylik idaresinde bulunduğu sürece İç Anadolu'nun tek ticaret kapısı olan Sinop limanının olanaklarından yararlandı.²⁹

Mehmed Bey'in ölümü üzerine yerine Muinüddin Pervane'nin diğer oğlu Mühezzebüddin Mesud geçti. Mühezzebüddin Mesud tahta geçer geçmez Bafra ve Samsun'u da beyliğinin sınırları içine kattı. Ancak Selçukluların harekete geçmesi üzerine buraları bırakarak geri çekilmek zorunda kaldı. İlhanlılar'a karşı babasının takip ettiği politikayı devam ettirerek buradan gelecek tehlikelere karşı ülkesini korudu. Bu dönemde Sinop limanı önemli bir ticaret merkezi olduğundan güney ve kuzeydeki ülkeler arasında alım-satımlar burada yapılırdı. Bundan dolayı Sinop'ta bir Ceneviz kolonisi de bulunmaktaydı. Mühezzebüddin Mesud Bey Cenevizlilerle itilaf halinde iken bir gün Sinop'a baskın yapan Cenevizli korsanlar tarafından Kefe'ye kaçırıldı. Mesud Bey çok ağır bir fidye ödeyerek ülkesine dönmeye muvaffak oldu (1298). Bu kurtuluştan iki sene sonra yani 1300 yılında vefaat etti. Yerine oğlu Gazi Çelebi Sinop Beyi oldu.³⁰ Gazi Çelebi dönemi Karadeniz ticareti konusunda tam bir Ceneviz-Türk mücadelesine sahne oldu.

Hiç kuşkusuz bu mücadelenin sebeplerinden biri Cenevizlilerin Mesud Beyi kaçırmaları ve yüklü bir fidye karşılığında serbest bırakmalarıydı. Bu çekişmenin bir diğer nedeni ise bu devirde Anadolu'dan geçmesi gereken ticaret yolunun boğazlara kaydırılması ile Türklerin elinde bulunan Sinop ve Samsun limanlarının eski önemini yitirmesiydi. Bütün bu sebepler den dolayı Gazi Çelebi Cenevizlilere karşı korsanlığa girişmiştir. Gazi Çelebi'nin erkek evladı olmadığından ölümünden kısa bir süre önce Candaroğulları'ndan Süleyman Paşa'nın hakimiyetini tanımıştı. Nitekim Gazi Çelebi'nin 1322'de ölümünden sonra Pervane Oğulları Beyliği, Candaroğulları Beyliği'nin topraklarına katıldı.

²⁸ Mikail Bayram, "Pervaneoğulları Zamanında İlimi Çalışmalar", **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, Samsun 1988, s.383.; Varlık, a.g.m., s. 594.

²⁹ **AnaBritannica**, "Pervaneoğulları", İstanbul 1989, C. 17, s.548.

³⁰ O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.630-631.; **Sinop 93 İl Yıllığı**, s.37.; **Geniş Bilgi İçin Bkz.**, Varlık, a.g.m., s. 595.

Yarım asır kadar yaşayan bu beylik döneminde Sinop'ta Rumlar tarafından yıkılan Alaaddin Camii onarılmış ve bir de medrese yapılmıştır.³¹

b- Candaroğulları-İsfendiyoğulları Dönemi

Candaroğulları Beyliği 14. yüzyılın başlarında Kastamonu ve Sinop civarlarında kurulan bir Türk beyliğidir. Çobanoğulları Beyliği'nin yerini alan Candaroğulları'nın tarih sahnesine çıkışı bu devre ait kaynakların yetersizliği nedeniyle kesin olarak bilinmemektedir. Anadolu Selçukluları arasındaki taht kavgalarına karışan Şemseddin Yaman Candar'a İlhanlı Hükümdarı Geyhatu tarafından Eflani ve civarı ıkt olarak verilmiştir. Beyliğin kurucusu olan ve ona adını veren Candar'ın hangi Türkmen boyuna mensup olduğu bilinmemektedir. Candarlık sıfatını Selçuklu sarayına intisabından dolayı alan Şemseddin Yaman, beyliği süresince İlhanlılar'ın hakimiyetini tanımış, ancak Eflani yöresini aşamadan takriben 1308 yılında ölmüş ve yerine oğlu Süleyman Paşa geçmiştir.

Bir süre Eflani'de oturan Süleyman Paşa, Kastamonu ve Safranbolu'yu alarak hakimiyet sahasını genişletmiş ve beyliğin merkezini Kastamonu'ya nakletmiştir.³² 1323 yılında Sinop'u da topraklarına dahil eden Süleyman Paşa, Sinop'un yönetimini oğlu İbrahim Bey'e vermiştir. Sinop'un alınmasıyla birlikte Candaroğulları Beyliği Karadeniz'de Ceneviz ticaretine rakip olmuştur.

1341'de Süleyman Bey'in yerine Candaroğlu tahtına oturan oğlu İbrahim Bey'in tahtı elde edebilmek için babasına karşı uzun bir iktidar mücadelesi verdiği görülmüştür. İbrahim Bey hakkında eldeki tek belge, H. 742 / 1341 tarihli Sinop'ta kendisi tarafından yaptırılan camiin kitabesidir. Bu kitabede İbrahim Bey'den hükümdar olarak söz edilmektedir. Ayrıca İbrahim Bey'in 1341 yılında Venedik ve Ceneviz donanmalarıyla yapılan bir deniz savaşında, 12 gemiden oluşan bir Candaroğlu filosu tarafından bir çok düşman gemisini zapt ettiği bilinmektedir. Bu olaylar, bu dönemde Candaroğlu donanmasının düşmanlara karşı gelebilecek güçte olduğunu göstermektedir.³³

³¹ Sinop 1973 İl Yıllığı, s.7.; Çetin Varlık, "Candar Oğulları Beyliği", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. VIII, İstanbul 1988, s.595.

³² Yaşar Yücel, "Candaroğulları", İ.A., T.D.V., C. VII, İstanbul 1993, s.146.

³³ Sinop 93 İl Yıllığı, s.37-38

İbrahim Bey'in 1345 yılında ölümü üzerine yerine amcası Yakup Bey'in oğlu Adil geçmiştir. Müneccimbaşı eserinde bu beyin adı gibi adil olduğunu kaydetmekte ve uzun süre beyliğin idaresini elinde bulundurduğunu söylemektedir. Onun döneminde Sinop'ta ilk Ceneviz kolonisinin teşkiline izin verildiği, ayrıca Venediklilerin de iki müşavir ve on iki azalî meclis yardımı ile bir konsolos tarafından idare edilen ticaret kolonisinin bulunmasına da aynı bey zamanında izin verildiği görülmektedir.

Bu dönem de Anadolu beyliklerinin hâlâ Moğol teşkilatına dahil oldukları anlaşılacakla birlikte Adil Bey'in Sinop ve Kastamonu'da kesilmiş sikkeleri de mevcuttur. Sikkelerde Emirü'l-Adil ve Es-Sultanu'l-Azam ibareli isimleri görülmektedir. Adil Bey'in zamanına ait kaynaklarda bu döneme ait çok az bilgi verilmiştir. Adil Bey'in ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 1326 tarihli kendisinin yaptırmış olduğu bir caminin kitabesinde adının merhum olarak geçmesi bu tarihten önce vefaat etmiş olduğunu göstermektedir.

Adil Bey'in ölümünden sonra yerine Osmanlı tarihlerinde Kötürüm Bayezid olarak anılan oğlu Celalüddin Bayezid 1361'de bey oldu.³⁴ Bayezid dönemi Karadeniz'de Venedik ve Cenevizliler'le nüfuz mücadelelerine sahne olmuştur. Osmanlı Devleti ile olan ilişkiler ise dostane münasebetler içinde gelişmiştir. I. Murad'ın, Balkanlar'daki fetih hareketleri nedeniyle bu dostluğa ayrı bir önem verdiği anlaşılmaktadır. Ancak I. Murad'ın Avrupa topraklarındaki başarılarının yanı sıra Germiyanogulları topraklarını çeyiz yolu ile, Hamidoğulları Beyliği'ne ait toprakların bir kısmını para karşılığında topraklarına katarak sınırlarını Anadolu'da da genişletmesi Kötürüm Bayezid'i endişeye düşürmüştür. Bu endişenin bir sonucu olarak Kötürüm Bayezid damadı olan Amasya Türkmen Emiri Ahmed'le ilişki kurarak Osmanlılara karşı güç birliği teşebbüsünde bulunmuştur. Aynı zamanda Sivas hükümdarı Kadı Burhaneddin'e karşı damadına askeri yardımda da bulunmuştur.³⁵

Kötürüm Bayezid'in oğlu Süleyman, babasının, tahtı kardeşi İskender'e bırakacağını anlayınca kardeşini öldürmüştür. Kötürüm Bayezid bunun üzerine bu

³⁴ Varlık, "Candar Oğulları Beyliği", s. 552-553.

³⁵ Geniş Bilgi İçin Bkz., Yücel, a.g.m. s.147.

işte rolü olduğuna inandığı kendi kızını öldürmüştür. Bu durumda Süleyman babasına isyan ederek 1384 yılında Osmanlı Padişahı I. Murad'a sığınmıştır. I. Murad bir Osmanlı ordusu ile Süleyman'ı babasının üzerine göndermiştir. Bu savaşta yenilen Kötürüm Bayezid Sinop'a çekilmek zorunda kalmıştır. Bu arada I. Murad, Süleyman'ı, kardeşi Şehzade Süleyman'ın kızı³⁶ ile evlendirmiştir.

Kötürüm Bayezid'in 1385 yılında ölmesi üzerine yerine İsfendiyar Bey geçmiştir. Bu sırada Süleyman Bey Kastamonu'da, İsfendiyar Bey de Sinop'ta hüküm sürmekteydiler. Bu tarihten sonra Candaroğlu Beyliği hanedanı, Kastamonu ve Sinop'ta ayrı ayrı hüküm süren beyler olarak ikiye ayrılmıştır. Sinop'ta hükümdarlık yapan beyler İsfendiyar Bey'den geldikleri için hanedanın Sinop koluna "İsfendiyaroğulları" denmiştir. Yıldırım Bayezid döneminde Osmanlılara karşı Karamanoğulları'nın kurduğu ittifaka katılan Süleyman Bey'in üzerine yürüyen Yıldırım Bayezid, 1392'de Süleyman Bey'i yendikten sonra Sinop'u da kuşatmış ancak alamamıştır.³⁷

Süleyman Bey'in ölümünden sonra Sinop'tan ibaret olan Candaroğulları topraklarına İsfendiyar Bey hükümran olmuştur. 1402'de Yıldırım Bayezid'in Ankara yenilgisinden sonra Candaroğulları'nın eski topraklarının yanı sıra Kastamonu, Çankırı ve Kalecik'te Timur tarafından İsfendiyaroğlu yönetimine bırakılmıştır. I. Mehmed devrinde İsfendiyar Bey'in oğlu Kasım, Kastamonu ve çevresinin kendisine verilmesi için Osmanlı padişahından yardım istemiştir. Bu gelişmeler üzerine İsfendiyar Bey Sinop'a çekilerek kalan topraklarını Osmanlılara bırakmıştır. Osmanlı padişahı I. Mehmet'te İsfendiyar Bey'in bıraktığı bu toprakları Kasım Bey'e vermiştir. Osmanlı tahtına geçen II. Murad ise 1425 yılında İsfendiyar Bey'in oğulları ile kız kardeşlerini evlendirerek İsfendiyaroğlu mirası üzerinde kuvvetli haklar elde etmiştir.³⁸ Candaroğulları Beyliği'nin bazı kaynaklarda İsfendiyaroğulları Beyliği olarak anılması İsfendiyar Bey'in yarım asır kadar süren hükümdarlığı sebebiyledir.

³⁶ Şehzade Süleyman'ın kızının ismi, 1395'de Sinop'da inşa ettirdiği Aynalıkadın türbesi kitabesinde Sultan Hatun olarak yer almıştır. **Sinop 93 İl Yıllığı**, s. 39

³⁷ **Sinop 93 İl Yıllığı**, s. 39.; Geniş Bilgi İçin Bkz.; Yücel, a.g.m., s.147-148.; Varlık, "Candar Oğulları Beyliği", s. 154-156.

³⁸ **Türk Ansiklopedisi**, "Candarogullari", C. 9, Maarif Basimevi, Ankara 1958, s.322.

İsfendiyar Bey'in 1439 yılında ölmesi üzerine yerine oğlu İbrahim geçmiştir. Taceddin unvanını alan bu hükümdar zamanında önemli bir hadise olmamıştır. II. Murad'ın eniştesi ve kayınpederi olan Taceddin İbrahim Bey'in 1443'te Sinop'ta ölümü üzerine yerine büyük oğlu İsmail geçmiştir.³⁹ İsmail Bey, İstanbul'un Osmanlılar tarafından muhasarasına ordu ile katılmıştır. Kalkonydres'e göre, Candaroğlu İsmail Bey İstanbul'un teslim edilmesi için imparatora elçi olarak gitmiştir.

İpek Yolu üzerinde bulunan İsfendiyaroğulları ülkesini ele geçirmek ve böylece batı seferiyle uğraşırken tüm Kuzey Anadolu'daki beylik ve devletleri fethetmek isteyen Fatih Sultan Mehmet'in ilk hedefi Sinop olmuştur. 1461 yılında başlayan seferde İsmail Bey, bu seferin başlangıçta kendi üzerine yapıldığını zannederek derhal Kastamonu'yu terk edip Sinop'a kapanmıştır. Bu arada İstanbul'da hazırlanmış olan Osmanlı Donanması Sinop'a yollanmıştır.⁴⁰ Fatih Sultan Mehmet'te Kastamonu'ya gelerek karargahını kurmuş ve Mahmut Paşa'yı Sinop'a göndermiştir. Bu sırada donanma da Sinop limanına girmiş, Sinop karadan ve denizden muhasara altına alınmıştır. Mahmut Paşa, İsmail Bey'e bir mektup göndererek kaleyi teslim ettiği takdirde kendisine Anadolu'da istediği yerin yurtluk olarak verileceğini bildirmiştir. Bu teklifi kabul eden İsmail Bey, 1461 yılı Mayıs ayında şehri Osmanlılara teslim etmiştir.⁴¹ Böylece Candaroğulları Beyliği ortadan kalkmış, Sinop'ta Osmanlı topraklarına dahil olmuştur.

Dağlık bir alanda kurulmuş olan Candaroğulları Beyliği, Karamanoğulları'ndan sonra Anadolu beyliklerinin en uzun ömürlüsü olmuştur. Nüfusunun hemen hemen tamamı Türkmenlerden oluşan beyliğin sosyal hayatı köylü ve şehirlilerden meydana gelmiştir. Köylüler tarım ve hayvancılıkla uğraşırken şehirliler ticaret ve sanatla meşgul olmuştur. Sinop Candaroğulları zamanında çok imar görmüştür. Şehirde camii, medrese, kütüphane, imaret, köprü, han ve hamamlar inşa edilmiştir. Tersanelerinde 900 tonilatonluk gibi zamanın en iyi gemileri yapılmaya başlanmıştır. Ayrıca, beylerin öncülük etmesi ve desteklemesi nedeniyle kültürel seviye yükselmiştir. İlim adamları Sinop'ta toplanarak himaye görmüş ve

³⁹ Yücel, "Candaroğulları", s.148.

⁴⁰ Türk Ansiklopedisi, "Candaroğulları", s.322.; Sinop 93 İ Yılı, s. 39.

⁴¹ Selahattin Tansel, Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri, M.E.B. Yay., İstanbul 1999, s. 253-257.

taltif edilmiştir. Türkçe birçok eser yazılarak Türk kültürünün yaşatılması ve yayılmasına hizmet edilmiştir. Sinop darphanelerinde dönemin en güzel paraları darp edilmiştir.⁴²

3- Osmanlı Dönemi

Fatih Sultan Mehmed'in 1461 tarihinde Sinop'u feth ederek İsfendiyaroğulları'nı ortadan kaldırmasıyla Sinop'ta Osmanlı hakimiyeti başladı.⁴³ Fetihle birlikte İsfendiyaroğulları'na ait Sinop tersanesi de Osmanlı İmparatorluğuna geçti ve burası Gelibolu ile beraber, devletin başlıca deniz üssü konumuna geldi. Fakat burası çok önemli hadiseler sahne olmadı. Sinop idari bakımdan Kastamonu sancağına bağlandı. Sinop Limanı, Kırım'a doğru yapılan seferlerde üs olarak, Karadeniz'deki donanma için de kışlak olarak kullanıldı. Osmanlı yönetimine girdikten sonra Sinop, XVI. yüzyılda Celali ve Suhte ayaklanmaları sırasında zorluklarla karşılaştı.

XVII. yüzyılın ilk yarısında ise Sinop, Don Kazaklarının birkaç defa saldırısına uğradı. Bu saldırılardan ilki, 1614 yılının 1 Ağustos gecesinde meydana geldi. Saldırı esnasında Kazaklar şehri basıp kaleyi ele geçirdiler, kadın ve çocuklar ile büyük ganimet alıp şehri yakarak geri çekildiler. Fakat dönüşte Karadeniz muhafızı İbrahim Paşa'nın hücumuna uğrayıp bozuldular. Bu vakaa İstanbul'da duyulunca I. Ahmed bu durumu kendisinden saklayan Vezir-i Azam Nasuh Paşa'yı önce azletti, sonra da idam ettirdi.⁴⁴ Bu tip olayların tekrarlanmaması için Sinop Kalesi kumandanının kaleden uzaklaşmaması emredildi. Sinop'a İlki 1614 yılında yapılan Kazak saldırıları, ancak IV. Murad döneminde durdurulabildi.

XVIII. yüzyılın sonlarında Rusların Kırım'ı işgalleri sırasında Sinop tersanesinin yoğun bir biçimde gemi yapımı ile uğraştığı ve Sinop kalesinin hızlı bir şekilde tamir edildiği Osmanlı arşivlerindeki kaynaklarda kayıtlıdır. 1803 tarihli bir Hatt-ı Hümayunda⁴⁵ fırtına yüzünden Nemçe ve Moskof gemilerinin Sinop'a sığınması üzerine Fransız konsolosunun teşvikiyle Ayândan Gözöbüyükoğlu'nun

⁴² Sinop 1973 İl Yıllığı, s.7.; Yücel, "Candarogulları", s.149.

⁴³ Ancak, Bugün Sinop'un ilçeleri olan yine o günlerde de Sinop'un sınırlarına dahil olan Boyabat ve Durağan ilçelerinin topraklarının Yıldırım Bayezid döneminde on yıl süreyle (1392-1402) tarihleri arasında Osmanlı Devleti'nin yönetimine seçtiği söylenmektedir.; B. Başoğlu, a.g.e., s.126.

⁴⁴ Darkot, a.g.m., s.666.

Rus gemileri ve konsolosunu Sinop'tan kovmaya çalıştığı ve aynı olayda Sinop'ta bulunan Rus Konsolosluğunun yıkıldığını ve konsolos'un gemiye kaçtığını belirtir.

1827-1828 yıllarındaki Osmanlı-Rus savaşları nedeniyle Osmanlının önemli tersanelerine ve deniz üssüne sahip olan Sinop kalesine asker gönderilmiş ve hassa silahşorlarından Sinop Ayânı Kavizade Hüseyin Bey kale muhafızı olarak atanmıştır.⁴⁶

Tanzimat'a kadar Kastamonu sancağına bağlı kadılık olarak yönetilen Sinop, Tanzimat teşkilatıyla 1844 tarihinden itibaren Kastamonu il (eyalet), Sinop Kadılığı da bu ile bağlı bir sancak oldu. Yeni teşkilata göre, önceki dönemde Kastamonu Sancağı'na bağlı kadılık olan Gökçeada, Ayancık, Boyabat, Durağan ve Gerze Sinop Sancağı'na bağlandı. 1868 teşkilatıyla ise Ayancık, Boyabat, Durağan ve Gerze bucak oldu. Sinop Sancağı uzun süre merkez ilçesinden başka Ayancık ve Boyabat ilçeleriyle sancaklığını sürdürmüştür.⁴⁷

Osmanlı döneminde Sinop'ta yaşanan en önemli olay, tarihe "Sinop Baskını" olarak geçen Sinop limanına demirlemiş olan Osmanlı donanmasının Rus donanması tarafından yakılması olayıdır. Kafkas Ordusunu asker ve mühimmat bakımından destekleyen gemilerin emniyeti ile sahillerin korunması görevini üstlenen Osmanlı filosu İstanbul'dan⁴⁸ 1853 yılı Teşri-i evvelinin son günlerine doğru iki filo halinde Karadeniz'e çıkarıldı. Bu filolardan Patrona Osman Paşa komutasında yedi firkateyn, üç kurut ve iki vapurdan⁴⁹ oluşan Osmanlı donanması olumsuz hava koşullarından dolayı 16 Kasım 1853 tarihinde Sinop limanına demirledi⁵⁰.

Gemilerin Sinop'a sığınmaları üzerine Babıâli bir Rus saldırısından endişe ederek gemilerin İstanbul'a geri dönmesi için emir verdi. Fakat Sinop'taki donanma komutanı Osman Paşa, Babıâli'nin gönderdiği emre hava muhalefetini ileri sürerek uymamış ve Sinop limanından ayrılmamıştı. Bu arada Rus filosundan birkaç gemi

⁴⁵ (Bşb. Osm. Arş. Hatt-ı Hümayun No. 12490 Takrir III. Selim), Sinop 93 İl Yıllığı, s. 40.

⁴⁶ Sinop 93 İl Yıllığı, s. 40.

⁴⁷ B. Başoğlu, a.g.e., s.127.

⁴⁸ Mücteba İlgürel, "Rus Donanmasını Sinop Baskını", Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri, Samsun 1988, s.168.

⁴⁹ İlgürel, Osmanlı Donanması'nın, sekiz kıta firkateyn, iki kıta korvet ve iki kıta vapurdan meydana geldiğini söylemektedir.; İlgürel, a.g.m., s.168.

⁵⁰ Osman Nuri, "Sinop Baskını", Donanma (Donanma Cemiyeti'nin Haftalık Gazetesi), Numara- 49: -99, 27 Mayıs 1331, s. 774.

Sinop limanına gelerek limanın ağzını tutmuşlardır. Sivastopol'dan gelen yardımla güçlenen Nahimof kumandasındaki Rus donanması Sinop'u kuşattı ve Türk donanmasından teslim olmasını istedi. Teslim olmayı kabul etmeyen Osman Paşa savaşımaya karar verdi. Savaş esnasında hava durumu çok fena olup, müthiş bir kar fırtınası vardı. Bu hava şartlarından da faydalanan Ruslar, Türklerin top menziline kadar yaklaşmışken⁵¹ Hüseyin Paşa'nın gemisinden top ateşi başladı. Öğleden sonra başlayan deniz savaşı bütün şiddetiyle üç saat devam etti. Osmanlı Donanması şiddetli bir müdafaadan sonra, Rus donanmasında bulunan ateş gücü yüksek gemiler tarafından tahrip edildi.⁵²

Baskın esnasında Batum'dan İstanbul'a gitmek üzere Sinop'a uğrayan Taif Vapuru yaralı olarak kurtulabildi. Savaş sırasında Taif Vapuru kaptanı Yahya Bey gemisini Rus gemileri arasından kaçırıp, üç Rus gemisinin takibine rağmen kurtularak İstanbul'a hezimet haberini ulaştırdı.⁵³ Sayısı 4000'i bulan Osmanlı Donanması'nın mürettebatının takriben 3500'ü şehit düştü. Rusların zayıtı ise 24 ölü ile 230 yaralıdan ibaretti. Hüseyin Paşa'da muharebe esnasında başından vurularak şehit olmuş, diğer şehitlerle birlikte muharebe bittikten sonra cesedi denizden çıkartılarak Seyyid Bilal Türbesi civarına defnedilmiştir.⁵⁴

Gemiler arasında savaş devam ederken Rus gemileri bir taraftan şehri top ateşine tutarken bir yandan da yangın çıkarmak amacıyla şehre yağlı paçavra atmaya başlamıştı. Bunun üzerine şehirdeki tabyalardan de mukabele edilmişti. Fakat topların küçüklüğü ve menzillerinin kısalığı yüzünden fazla etkili olamadı. Savaş sırasında Sinop şehri de büyük hasar görmüş, rivayete göre 2500 kadar ev yanmıştı. Ruslar Sinop limanında iki gün kaldıktan sonra çekilmişlerdir. Bir kaç gün sonra limana gelen bir İngiliz bir de Fransız gemisi Sinop'taki kayıpların keşfini yapmış ve 280 kadar yaralıyı İstanbul'a götürmüştür.⁵⁵

Sinop baskınından mesul görülen Topcubaşı-zade Mahmut Paşa 17 Aralık 1853'de Kapudanı Deryalıktan azledilmiş ve yerine Hasan Rıza Paşa atanmıştır.

⁵¹ Ali İhsan Gencer, "Sinop Vak'ası", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 11, Çağ Yay. İstanbul 1993., s. 470.

⁵² Darkot, a.g.m., s. 667.

⁵³ İlgürel, a.g.m., s.169.

⁵⁴ Osman Nuri, a.g.m., s. 775.

⁵⁵ Sinop 93 İl Yıllığı, s. 40. ; Osman Nuri, a.g.m., s.774- 775.

Yeni Kapudanı Deryanın girişimleriyle batan gemilerin üzerinde bulunan silah ve malzemeler denizden çıkartılmıştır. Çıkartılan topların bir kısmı Sinop kalesindeki tabyalara konulmuştur.⁵⁶

Türlere karşı taarruzda bulunmayacağına dair teminat vermiş olan Rusların bu hareketleri batılı devletler nezdinde derin akisler uyandırmış, Kırım Savaşı'nın patlamasının başlıca sebeplerinden biri olmuştur.⁵⁷ Zaten XVIII. yüzyıl başlarından beri Osmanlı Devleti için büyüyen bir tehlike olarak gelişen Çarlık Rusyası, bu baskın ile gücünü göstermiştir. Bu gelişmeler batı aleminde özellikle de İngiltere ve Fransa'da rahatsızlık yaratmıştır. İngiliz ve Fransız basını, Rusya aleyhine kampanya açmıştır. Avrupa'daki savaş aleyhtarı düşünceler tamamen değişmiştir. Bir süredir İstanbul'da bulunan İngiliz ve Fransız donanmaları 1854 Ocak ayı başlarında Karadeniz'e açılmıştır. Rusya'yı barışa zorlamak için Müttefikler Kırım'ı istilaya karar verdiler. Sivastopol tamamen tahrip edildi. Böylece Sinop baskının intikamı alınmış oldu. Bu sırada Çar Nikola ölmüş, yerine geçen II. Aleksandr barışa razı olmuştur. 30 Mart 1856'da yapılan Paris Antlaşması ile savaş hali sona erdi.⁵⁸

Paris Antlaşması uyarınca tarafsız bölge haline getirilen Karadeniz'de Osmanlı Devleti ve Rusya ne tersane ne de donanma bulunduracaktı. İki devlet kıyılarda güvenliğin sağlanması için hafif savaş gemilerinin sayısını aralarında özel bir antlaşma ile kararlaştıracaklardı. Bu antlaşmanın daha sonra tadil edildiği ve Sinop'ta ufak da olsa tersane faaliyetinin olduğu görülmektedir.⁵⁹ Tanzimat'la sancak olan Sinop, bu deniz savaşı ve tersanesinin eski önemini kaybetmesiyle bir duraklama devresi geçirmiştir.⁶⁰ II. Abdülhamit devrinde mahkeme kararıyla kalebent edilen suçluların alı konduğu hapishanesiyle ünlenmiştir.

⁵⁶ Geniş Bilgi İçin Bkz., İlgürel, a.g.m., s.174-176.

⁵⁷ Darkot, a.g.m., s. 667

⁵⁸ İlgürel, a.g.m., s.176-177.

⁵⁹ Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz., Sinop 93 İl Yıllığı, s. 41.

⁶⁰ B. Başoğlu, a.g.e., s.128.

III- I. DÜNYA SAVAŞI'NIN BAŞLARINDAN MÜTAREKEYE PAYLAŞIM SÜRECİ

I. Dünya Savaşı yıllarında İtilaf Devletleri tarafından Osmanlı Devletini paylaşmak amacıyla yapılan gizli paylaşım anlaşmalarını konumuz gereği Boğazlar ve Karadeniz Bölgesini ilgilendiren yönleriyle değerlendireyoruz. Tezimizin esas konusu olan Sinop'un Karadeniz'in sahilinde yer alması ve doğal bir limana sahip olması doğrudan olmasa bile Boğazlarla ve Karadeniz'le ilgili gelişmeler Sinop'u etkilemektedir.

Avrupalı sömürgeci ülkeler, sanayileşmelerini tamamlayınca, kökenleri daha eski tarihlere dayanan ve "Doğu Sorunu" olarak adlandırılan Osmanlı Devleti'nin parçalanması ve topraklarının paylaşılması hedeflerine yönelmişlerdi. Doğu Sorunu içinde önde gelen ve uluslar arası ilişkileri etkileyen faktörlerden birisi de Boğazlar ve Karadeniz'in kapalı veya açık olması tartışmalarını kapsayan "Boğazlar Sorunu" olmuştur. Bu bölgenin çekiciliği sömürgeci ülkelerin Orta ve Yakın Doğu'da uygulamak istedikleri emperyalist politikalarından kaynaklanıyordu. Boğazlar, Karadeniz, Balkanlar, Kafkaslar, Anadolu, Kuzey Afrika ile Orta ve Yakın Doğu politikaları için önemli bir stratejiye sahipti.

Osmanlı Devleti'nin iç ve dış problemleri, kışkırtılan ayaklanmalar, I. Dünya Savaşı'na doğru gidişti. Avrupalı sömürgeci devletler açısından bu gidiş belki de planlarının uygulanması fırsatını doğuracaktı. İtilaf Devletleri, I. Dünya Savaşı çıktığında Osmanlı Devletini kendi bağlaşma sistemleri içine almamışlardı. Osmanlıyı kendi bağlaşma sistemlerine almadıkları gibi Almanya'nın yanında yer alması üzerine kendi aralarında savaştan sonra uygulamaya koymak üzere bir dizi gizli paylaşım anlaşmaları yapmışlardı.

Ancak, I. Dünya Savaşı'nın içinde ve sonunda Osmanlı topraklarının paylaşımında epey zorluklarla karşılaşılacaktı. Boğazlar, Birinci Dünya Savaşının sebepleri arasındaydı ve Osmanlı Devletinin savaşa girmesinde de önemli bir rol oynadı. Alman savaş gemileri Boğazlardan girip Karadeniz'de Ruslara saldırınca Rusya, 2 Kasım 1914'te Osmanlı Devletine savaş ilan etti. Bu nedenle Çar II. Nikola Rus halkına bir mesaj yayınladı ve, "Bu savaşın, Karadeniz sahillerinde ataları tarafından vasiyet edilen tarihi emellerin gerçekleştirilmesine imkan

vereceğini” belirtti. Bu mesaj Rus halkıyla birlikte İtilaf Devletleri’nin diğer üyeleri İngiltere ve Fransa’ya da verilmişti.

İngiltere ve Fransa başta bu istekleri dikkate almadılar. O zamana kadar Rusya ile kavga sebebi saydıkları, O’na karşı korudukları yerleri şimdi elleri ile teslim edemezlerdi. Zaten müttefikler savaşa girerken O’nun insan gücünden faydalanmayı düşünüyorlardı. Yazılı bir belge vermeyip sözlü olarak bu istekleri kabul ettiler. Savaş devam ederken Rusya konuyu gündeme getirdi. Ancak İngiltere ve Fransa yine oyalama taktiği uyguladılar. Rusya Doğu Prusya’da Almanlara yenilince, Rusya’nın savaşta kalmasını sağlamak için Boğazların Rusya’ya bırakılması hakkında garanti verdiler. Zaten savaş başlar başlamaz, İtilaf Devletleri savaşı kazanırsa Rusya’nın İstanbul’u zaptedeceği ve buna kimsenin karşı koyamayacağı görüşü belirmişti. Rusya’nın savaşa girmesinin en önemli sebebi de buydu.⁶¹

Büyük Petro’dan beri İstanbul ve Boğazları ele geçirerek sıcak denizlere inme hayalleri kuran Rusya, İngiliz ve Fransız filolarının İstanbul’u ele geçirmek için Şubat ayı içinde Çanakkale Boğazlarına karşı başlatmış oldukları bombardıman hareketinden endişe duyuyordu.

İstanbul ve Boğazların elden gitmesinden korkan Rusya harekete geçti, 4 Mart 1915’te İngiliz ve Fransız elçiliklerine bir nota vererek, İstanbul ve Boğazların kalıcı bir şekilde Rusya’nın tarihi arzularına uygun olarak halledilmesini istedi.⁶² Ayrıca, Rus notasında Osmanlı Devleti’nin öteki topraklarında İngiltere ve Fransa’nın yapacağı planların Rusya tarafından kabul edileceği bildirilmişti.

İngiltere bu Rus notasına olumlu cevap verdi. Ayrıca, İngiltere Güneydoğu Avrupa ve Anadolu’nun ticari yönünden İstanbul’un önemini belirterek, Rusya’nın burayı alınca serbest bir liman oluşturmasını istedi. Fransa’da, Rusya’ya isteklerini bildirdi.⁶³ Bu sırada Rusya İngiltere’nin isteklerini ve Osmanlı hakimiyetinden ayrılacak Arap ülkelerinin bağımsızlığı ile birlikte Fransa’nın isteklerini de kabul

⁶¹ Rahmi Doğanay, *Milli Mücadelede Karadeniz (1919-1922)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2001, s. 19-20.

⁶² H. Ömer Budak, *Sevr Paylaşımı*, Ankara, Ekim 2001, s. 26.

⁶³ İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşında Türk Basını*, Ankara 1981, s. 15-16.

ettiğini bildirdi.⁶⁴ Böylece Rusya 4 Mart 1915 tarihinde yapılan “İstanbul Anlaşması” ile Karadeniz sahili ve İstanbul üzerindeki isteklerini müttefiklerine kabul ettirmiş oldu.

Savaşın başlarında İttifak gurubunda yer alan İtalya’yı, İtilaf Devletleri kendi saflarında savaşa sokmak amacıyla Türk topraklarından pay verme vaadinde bulundu. İtalya’nın da paylaşımına dahil olması üzerine İtilaf Devletleri arasında İstanbul Anlaşması’ndan yaklaşık bir buçuk ay sonra yeni paylaşım anlaşması yapıldı. 26 Nisan 1915 tarihinde yapılan “Londra Anlaşması” ile Rusya, İstanbul Anlaşması’nda kendisine vaat edilen yerler konusunda yazılı bir garanti alarak rahatlamış oldu.⁶⁵ 1917’de Bolşevik İhtilali olunca Rusya savaştan çekilmek zorunda kaldı ve onun payına düşen bölgeleri de İngiltere ve Fransa sahiplendi.⁶⁶

Londra Anlaşması’ndan sonra yapılan gizli paylaşım anlaşmaları ile Anadolu’nun bütün Akdeniz ve Ege kıyıları ile iç kısımlardaki geniş bir toprak parçası, Fransa ile İtalya’nın eline geçiyordu. Türk Devleti İç Anadolu’daki birkaç vilayete inecek, Karadeniz kıyılarını elinde tutmasına karşılık, Ege’de sadece bir tek limanı bulunabilecekti.⁶⁷

Gizli anlaşmalarla Osmanlı Devleti’nin gelecekteki durumu saptanmış olmakla birlikte, I. Dünya Savaşı sonlarına doğru Rusya’da Bolşevik devriminin başlaması ve ABD’nin İtilaf Devletleri safında savaşa katılması, bunların uygulanabilir olup olmadığı hususunu gündeme getirdi. İtilaf Devletleri bundan sonraki dönemde Wilson İlkelerini kendi çıkarları doğrultusunda uyarlayarak paylaşım anlaşmalarını hayata geçirmeye çalışmıştır.⁶⁸

I. Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle Avrupa’daki dört imparatorluktan ikisi çökmüş ve parçalanmış, diğer ikisi hem nitelik değiştirmiş, hem de eskiye oranla küçülmüştü. Savaş sonucunda dünyanın siyasi haritası değiştiği gibi, Osmanlıları,

⁶⁴ Gothard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, (Çev. Cemal Köprülü), T.T.K., Ankara 1991, s. 60.

⁶⁵ İsmail Özçelik, *Milli Mücadele’de Güney Cephesi* (Urfa), Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1992, s. 22.

⁶⁶ İzzet Öztoprak, *Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele*, T.T.K. Ankara 1989, s. 2; Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam.*, C. I, 4. Baskı, İstanbul 1969.s.321.

⁶⁷ Lord Kinross, *Atatürk (Bir Milletten Yeniden Doğuşu)*, (Çev. Necdet Sancer), 12. Baskı, İstanbul Aralık 1994, s. 176.

⁶⁸ İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşında Türk Basını*, s.18-21.

Hasburglar ve Hohenzollern gibi yıkılmaz sanılan hanedanlarda ortadan kalktı.⁶⁹ Savaş sonunda Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorlukları yıkıldı. Almanya ve Rusya'da rejim değişikliği oldu. Almanya'da İmparatorluk yerine Cumhuriyet rejimi kuruldu. Rusya'da ise 1917 Bolşevik İhtilali ile Çarlık rejimi devrildi, yerine Bolşevikler iktidar oldu.⁷⁰

IV- MONDROS MÜTAREKESİ'NDEN MİLLİ MÜCADELE'NİN BAŞLARINA GENEL DURUM

Osmanlı Devleti'nin 29 Ekim 1914'de girdiği I. Dünya Savaşı, 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi ile sona erdi. Esas itibariyle çöküntünün tam kenarına gelen devlet, dört sene boyunca sekiz cephede (Irak, İran, Suriye, Sina, Galiçya, Çanakkale, Romanya ve Kafkasya'da) uzunluğu 12000 km. bulan sınırlarda savaşmış ve sonuçta müttefiklerinin teker teker yenik düşmesi üzerine mütareke teklif etmek zorunda kalmıştı.⁷¹

Limni adasının Mondros Limanı'nda yapılan görüşmelerde Osmanlı Devletini Bahriye Nazırı Hüseyin Rauf Orbay'ın başkanlığı'nı yaptığı bir heyet temsil ediyordu. İngiltere ise müttefiklerini atlatmış, mütarekeyi tek başına yapması için Akdeniz Donanması Başkomutanı Amiral Calthorpe'ye tam yetki vermişti. Oysa o sırada Fransız Amirali Amet de Mondros'taydı. 27 Ekim 1918'de başlayan görüşmeleri Calthorpe, tek başına ve İngiltere'nin çıkarlarına uygun olarak yürüttü.

Calthorpe'nin görüşmeler sırasındaki görevi Londra'dan telsizle dikte ettirilen mütareke şartlarını imzalamaları için Türk kurulunun önüne sürmek olmuştu. Türk heyeti İstanbul'dan aldığı direktifler doğrultusunda İngiltere'nin isteklerini hemen hemen aynen kabul etmişti. Calthorpe 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'nin sonucunu Fransız Amiraline bildirmekle yetindi. Savaşın meyvelerini İngiltere'nin tek başına toplamak istemesi Fransa'yı rahatsız ediyordu.

⁶⁹ Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, C: VII, İstanbul 1978, s. 293.

⁷⁰ Oral Sander, *Siyasi Tarih, Birinci Dünya Savaşı'nın Sonundan 1980'e Kadar*, Ankara 1989, s. 81.

⁷¹ *Kurtuluş Savaşımız 1919-1922 (Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl)*, C: 1, T.C. Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü Yay. 1973, s. 1; Cevat Dursunoğlu, *Milli Mücadelede Erzurum*, 2. Baskı, İstanbul 2000, s. 27-29.

Çok geçmeden çıkar çatışması nedeniyle İngiltere ile İtalya'nın arasında açıldı. Bu durum Milli Mücadele yıllarında çok işimize yarayacaktı.⁷²

I. Dünya Savaşı'nın silahlı çatışma safhasını bitiren bu Antlaşma aslında çok ağır şartlar taşıyordu. Mondros Mütarekesi hakikatte Osmanlı Devleti'nin yıkılışını öngörmekte; İtilaf Devletlerine Osmanlı İmparatorluğu'nun herhangi bir bölgesine, güvenliklerini tehdit edecek bir durum nedeni ile işgal hakkını tanımakta idi.

Mondros Ateşkes Antlaşması ile İtilaf Devletleri, barış antlaşmasının imzalanmasını beklemeden, Türk Topraklarının taksimine giriştiler. Ateşkes Antlaşmasının 7. maddesi memleketin bütünü için işgal için İtilaf Devletlerine imkan veriyordu.⁷³

Başlıca 24 maddeden meydana gelen Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Sinop'u ilgilendiren maddeleri bir Karadeniz sahil kasabası olması nedeniyle Karadeniz ve Boğazlarla ilgili olanlardır. Bu maddelerin birincisi Ateşkes Antlaşmasının 1. maddesi, 3. maddesi, ve ayrıca 7. maddesi.⁷⁴ Ateşkes Antlaşması'nın 7. maddesi, Türkiye'nin tamamını ilgilendiren bir maddedir

İtilaf Devletleri bu mütarekeye, dış görünüşte Osmanlı Devletini ve Türk Milletini yok edici kayıtsız ve şartsız teslim hissini verecek açık hükümler koymaktan dikkatle kaçınmışlardı. Buna mukabil, savaş içinde aralarında imzaladıkları gizli paylaşım projelerinin ve antlaşmalarının tatbik edilebilmesi için de yoruma açık bir metin düzenlemek gayretlerini sarf etmişlerdi.

Aslında mütareke Osmanlılar için, diğer müttefik devletlerin yaptıkları antlaşmalara bakarak daha hafif gibi görünüyorsa da, uygulamada Türk Milleti için bir felaket habercisi olmuştur. Mütareke hükümlerinin esnek ve karmaşık olması bir

⁷² Nurdoğan Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, 2. Baskı, Milliyet Yay. Ekim 1971, s. 35-36.

⁷³ M. Tayyib Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken*, C: I, T.T.K., Ankara 1959, s. 3-4.

⁷⁴ Maddeler aynen şöyledir:

Madde 1: Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının açılması, Karadeniz'e serbestçe geçişin temini ve Çanakkale ve Karadeniz istihkamlarının itilaf Devletleri tarafından işgali sağlanacaktır.

Madde 3: Karadeniz'deki torpiller hakkında bilgi verilecektir.

Madde 7: İtilaf Devletleri, güvenliklerini tehdit edecek bir durumun ortaya çıkması halinde herhangi bir stratejik yeri işgal etme hakkına sahip olacaktır. Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, C: III, Kısım IV, III. Baskı, T.T.K., Ankara 1991, s.740-746; İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal*

çok güçlüklerin çıkmasına yol açmıştır. Bu şartlardan yararlanan İtilâf Devletleri, Osmanlı Devleti'ni parçalamak maksadıyla önceden hazırladıkları gizli plânlarını artık açıkça uygulamaya koyabileceklerdi.

Nitekim mütarekenin 7. maddesini kendi arzu ve amaçları doğrultusunda yorumlayan İtilaf Devletleri Türk topraklarını işgale başladılar. Mütareke'nin imzalandığı tarihte; yani 30 Ekim 1918'de Adana'da bulunan Yıldırım Ordu Grubu Komutanlığı'na atanmış olan Mustafa Kemal Paşa, Mondros Mütarekesi hükümlerine en sert tepkiyi gösteren kişilerden biri olmuştu. Mustafa Kemal Paşa, "bu hükümlerin aynen uygulandığı takdirde bütün vatanın işgal ve istila edilebileceği" gerçeğini görmüş ve bu konuda yetkilileri uyarmaya çalışmıştı.⁷⁵

Mondros Mütarekesi Osmanlı İmparatorluğu için çok ağır şartlar içeriyordu. Mütarekenin uygulama tarzı ise galip devletlerin Türk Milleti'ni yok etme hedeflerinin açık bir göstergesiydi. Özellikle de 7. ve 24. maddenin hükümleri Osmanlı açısından kabulü mümkün olmayan içerikteydi. Maddelerden biri, gerekli görüldüğü hallerde stratejik noktaların işgalini mümkün kılıyor, diğeri ise bir karışıklık çıktığı anda Doğu Anadolu Bölgesinin İtilaf Devletleri tarafından işgal edilebileceğini öngörüyordu. İngilizler mütarekenin hemen ardından Musul şehrini işgal ettiler ki, bu anlaşma metnine uymayacaklarının önemli bir göstergesi idi

Çünkü anlaşma metninde Musul'un işgaline yönelik bir madde mevcut değildi ve 7. maddenin uygulanmasını gerektirecek herhangi bir sebep de yoktu.⁷⁶

Mondros Mütarekesi'ni takip eden yıl Anadolu'nun paylaşılması konusunda İtilaf Devletleri arasında anlaşmazlıklar baş gösterdi. Bu anlaşmazlıklar savaş sırasında imzalanan paylaşım anlaşmaları ve özellikle de İngiliz ve Fransızların daha fazla pay alma mücadelelerinden kaynaklanıyordu. Bu durum müttefikler arasındaki uyumun bozulmasına ve çözülmenin başlamasına yol açtı.

İtilaf Devletleri arasındaki dengenin bozulmasında en büyük pay sahibi hiç kuşkusuz İngilizler olmuştu. İngilizlerin Damat Ferit'le 12 Eylül 1919'da

Andlaşmaları, C: I, T.T.K., Ankara 1983, s. 14; Mediha Akarslan, **Milli Mücadele Devrinde Türk Dış Politikası**, Uludağ Üniversitesi Basımevi 1990, s. 8-11.

⁷⁵ Geniş Bilgi İçin Bkz., Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C.I., İstanbul 1991, C: I; Kınross, a.g.e.; Gökbilgin, a.g.e.; Taçalan, a.g.e.

imzaladıkları iddia edilen gizli sözleşme ve 16 Mart'ta İstanbul'un resmen işgal edilmesiyle birlikte boğazlara ilaveten Karadeniz limanlarının da İngilizlerin kontrolüne geçmesi müttefikleri oldukça rahatsız ediyordu. Hiç kuşkusuz bu durumdan en büyük rahatsızlığı Fransızlar duyuyordu. Çünkü Fransızların da bu bölgede Zonguldak kömür yatakları gibi ekonomik çıkar alanları mevcuttu. Fransızlar, İngilizlerin Yunan ordusunun desteği olmadan Anadolu'daki Milli Harekete karşı bir üstünlük sağlayamayacağı inancı mevcuttu.⁷⁷ Anadolu'nun işgali konusunda İngiliz-Yunan işbirliğini kendi çıkarları açısından tehlikeli bulan Fransızlar, daha sonraki dönemlerde Milli Hareketle yakınlaşma ve anlaşma yoluna gidecekti.

Milli Mücadele yıllarında Karadeniz kıyıları İtilaf Devletleri gemilerinin, özellikle de 1921 yılı başlarından Sakarya Savaşı'nın sonuna kadar, Yunan donanmasının tehdidi altında kaldı. İlk başlarda Amerikan ve özellikle de İngiliz gemileri Karadeniz sahillerindeki Sinop'ta dahil olmak üzere liman şehirlerine uğrayıp şehirdeki mülki ve askeri yetkililerle görüşüyorlardı. Ancak, 1921 yılının başlarından itibaren Ankara'nın aldığı tedbirlerle bu ziyaretler ve limanlardan giriş çıkışlar kontrol altına alınabildi. İngilizlerin Anadolu'yu işgal ettirdikleri Yunanlılarla yakın ilişkileri bilindiğinden her türlü casusluk hareketlerine karşı limanlarda tedbirler alınıyordu. Karadeniz limanları⁷⁸ Anadolu'da yürütülecek kurtuluş mücadelesinin her türlü kaynağını temin edecek en önemli kapı olduğundan buraların işgalden korunabilmesi için her türlü tedbir alınmıştır.⁷⁹

⁷⁶ Doğan Avcıoğlu, *Milli Kurtuluş Tarihi*, C. II, İstanbul 1988., s. 100-101

⁷⁷ Bige Yavuz, *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri*, T.T.K. Ankara 1994, s. 71.

⁷⁸ Bu limanlardan silah ve cephane sevkiyatı 1921 yılında başlamış ve Sakarya Savaşı öncesinde en yüksek seviyeye ulaşmıştır. İtilaf Devletleri'nden aldıkları destekle Karadeniz'e açılan Yunan savaş gemileri bu sevkiyatı önlemeye çalışırken kıyıdaki önemli merkezleri de top ateşine tutmuştur. 1921'de artan deniz nakliyatına engel olmaya çalışan Yunanlılar, 26 Mart'tan itibaren Karadeniz kıyılarını abluka uygulayarak, Boğaz girişinde de bir torpido bulundurarak Karadeniz limanlarına uğrayacak gemileri aramaya ve bazı eşyaları müsadere etmeye başladıkları haber alınmıştır., Mesut Çapa, "Karadeniz'de Yunan Gemilerinin Faaliyetleri ve Trabzon Üzerindeki Etkileri", *Askeri Tarih Bülteni*, Sayı: 42, Yıl:22, Şubat 1997, s.83.

⁷⁹ Çapa, "Karadeniz'de Yunan Gemilerinin Faaliyetleri ve Trabzon Üzerindeki Etkileri", s.83.

I. BÖLÜM

SİNOP'TA MİLLİ FAALİYETLER

I- İDARİ FAALİYETLER

A- Atatürk'ün Ordu Müfettişliğine Tayini ve Sinop'a Gelişi

Karadeniz Bölgesinde, özellikle Samsun, Vezirköprü, Merzifon ve dolaylarında Pontusçu Rum çetelerinin Müslüman ahaliye karşı saldırıları artmıştı. Buna rağmen İtilaf Devletleri işi tam tersinden alarak, bölgede meydana gelen olayların sebeplerini Türklerin, Hıristiyanlara karşı saldırılarına bağlıyorlardı. Özellikle de İngilizler, Karadeniz Bölgesinde asayiş ve sükun sağlanmadığı takdirde buraları da işgal etmeye mecbur olacaklarını hükümete bir nota ile bildirmişlerdi. Bunun üzerine Ferit Paşa, İngiliz siyasi temsilcisiyle görüşmüş, sonra da Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey'le meseleyi müzakere etmişti. Mehmet Ali Bey, bu bölgeye geniş yetkilerle Mustafa Kemal Paşa'nın gönderilmesinin gerekli olduğunu söylüyordu. Gerçekten bu karışık günlerin arifesinde Mustafa Kemal Paşa'nın görevlendirilmesi düşünülmüş ve 30 Nisan 1919 tarihinde (3.) 9. Ordu Müfettişliğine atanmıştı. Onun açık görevi bölgede asayiş sağlamaktı. Mustafa Kemal Paşa, "Trabzon, Erzurum, Sivas, Van vilayetleriyle Erzincan ve Canik müstakil livalarına gereken emirleri verebilecek, bu il ve sancaklarla sınırı olan Diyarbekir, Bitlis, Ma'muretülaziz, Ankara, Kastamonu vilayetleri ile kolordu kumandanları da onun görevi sırasında kimseye danışmadan vaki olacak müracaatlarını dikkate alacaklardı" Mustafa Kemal Paşa'nın bu kadar geniş bir alanda bu kadar geniş yetkilere sahip kılınmasının sadece Pontus olayları ile ilgili olabileceğini kabul etmek pek güçtür.⁸⁰ Mustafa Kemal Paşa'nın görevlendirmesinin sadece Pontus olayları ile ilgili olmadığını Nurettin Peker eserinde şöyle ifade ediyor:

⁸⁰ Tansel, a.g.e., C: 1, İstanbul 1991, s. 226-228.

“Anafartalardaki zaferiyle İstanbul’u kurtaran Kahraman Mustafa Kemal Paşa, Pontus tehlikesini önlemek bahanesiyle, Erzurum’daki 15 inci, Sivas’taki 3 üncü, Ankara’daki 20 inci Kolorduları emrine almak üzere geniş yetki ile 30 Nisan 1919’da 3. Ordu Müfettişliği’ne atanmış ve Yunanlıların İzmir’i işgalini duyunca ertesi günü küçük Bandırma Vapuru ile İstanbul’dan ayrılmıştır.”⁸¹

Mütarekeden sonra, Ferid Paşa’nın ilk kabinesi kurulup Hürriyet ve İtilaf Fırkası iş başına geçince, Sinop Mutasarrıfı Necip Bey azledilmiş, yerine Üsküdar Polis Müdürü olan Mazhar Tevhik Bey⁸², terfi ettirilerek İttihatçıları temizlemek amacıyla Sinop Mutasarrıflığına tayin edilmiştir.

O sıralarda Sinop’a yolcu vapurları sefer yapmıyordu. Ara sıra İtalyan bandıralı “Jan” adlı bir vapur, bir de şilep bozması “Kırım” adlı küçük bir vapur düzensiz bir şekilde ara sıra Sinop Limanına uğruyordu.

İstanbul’dan Sinop’a gelebilmek için vasıta ararken 3. Ordu Müfettişliğine tayin edilen Mustafa Kemal Paşa’nın hususi bir vapurla Samsun’a gideceğini öğrenen Mazhar Tevfik Bey’de her nasılsa aynı vapurla seyahatini temin eylemiştir.⁸³

Mustafa Kemal Paşa, Samsun’a gitmek üzere maiyetiyle birlikte 16 Mayıs 1919 tarihinde İsmail Hakkı (Durusu) kaptan idaresindeki Bandırma Vapuru ile yola çıkmıştır.⁸⁴ Vapur Boğazdan çıkınca İstanbul Hükümeti’nin Sinop’a gönderdiği Mutasarrıf Mazhar Tevfik Bey’le tanışan Mustafa Kemal Paşa, bu zatın Sinop Mutasarrıflığına gittiğini öğrenince ona memleketin kurtuluş çarelerini açıklamıştır. Hatta Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nın bir mutasarrıfı olduğu halde onu kalben kendisine bağlamış olduğundan vapurda kendisine hususi bir şifre anahtarı da vermiştir.⁸⁵

⁸¹ Nurettin Peker, *İstiklal Savaşının Vesika ve Resimleri*, İstanbul 1955, s. 25.

⁸² Mazhar Tevfik Bey, Hukuk tahsili görmüş, Merkez Memurluğu yapmış ve I. Dünya Savaşı yıllarında Bursa’da menkub bir hayat geçirmiş, mütarekeyi müteakip evvela Üsküdar Polis müdürlüğüne atanmış, sonrada Sinop Mutasarrıflığına atanmıştır; Hüseyin Hilmi Uluğ, “İstiklal Savaşında Sinop”, *Vakit Gazetesi*, 3 Eylül 1952, s.3.

⁸³ Uluğ, a.g.g., 3 Eylül s.3.

⁸⁴ Nurettin Peker, *Öl Esir Olma*, s. 2.; M. Şakir Ülkütaşır, “Atatürk Samsun ve Havza’da”, *Türk Kültürü*, Sayı: 49, Yıl: 5, Kasım 1966, s. 30.

⁸⁵ Peker, *İstiklal Savaşının Vesika ve Resimleri*, s. 25.

Mutasarrıf Mazhar Tevfik Bey'de seyahati esnasında Mustafa Kemal Paşa'nın irşadına mahzar olmuş, ondan ilham almış, tamamıyla onun nüfuz ve tesiri altına girmiş, ona bağlanmıştır. 16 Mayıs'ta İstanbul'dan hareket eden Bandırma Vapuru 17 Mayıs 1919 Cumartesi sabahı İnebolu'ya varmış, 18 Mayıs Pazar günü öğle vakti de Sinop limanına ulaşmıştır.⁸⁶ Mustafa Kemal Paşa'nın Sinop'ta karaya çıkıp çıkmadığı konusunda iki farklı görüş ortaya konmaktadır. Bu görüşlerden ilki şöyledir:

Yapılan davet üzerine Mustafa Kemal Paşa şehri ziyaret etmiş ve burada Sinop'un ileri gelenleriyle görüşmüştür. Bu sırada Sinop'ta Eczacı Vasil'in başında bulunduğu Pontus Cemiyeti'nin bir şubesi vardır. Paşa, görüştüğü kişilerden bunların faaliyetleri hakkında bilgi almış ve konuşmalar esnasında müstakbel bir mukavemet için huzurundakilere heyecanlı bir şekilde uyarıcı sözler söylemiştir. Samsun'a gitmek için sabırsızlanan Mustafa Kemal Paşa, yol ve vasıta sormuş ancak, Sinop'tan karayoluyla Samsun'a ulaşmanın imkansızlığını öğrenince aynı gün saat 20 de vapurla yola devam etmiştir.⁸⁷

Diğer görüşe göre ise: "18 Mayıs 1919 tarihinde Bandırma Vapuru'nun Sinop Limanına girdiği sırada tesadüfen limanda Gündoğrusu Rüzgarı estiğinden limanı allak bullak ediyordu. Bu yüzden küçük vapur haylice yalpa yapmaktaydı.

Mazhar Tevfik Bey, Bandırma Vapuru'ndan iskeleye çıkar çıkmaz kendisini karşılayanlara vapurda 3. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal ile maiyetinin bulunduğunu, şehir namına kendisinin dışarıya davet edilmesinin yerinde olacağını söyledi. Karşılayanların arzusuna tercüman olarak Mazhar Tevfik Bey, yazmış olduğu davetnameyi vapura gönderdi. Ancak vapurun fazla sallanmasından rahatsız olan Mustafa Kemal Paşa, dışarı çıkamamış ve gönderdikleri bir kartvizitle özür dilemiştir."

Bu tarihi kartvizitte aynen şu yazı vardı: "Muhterem mutasarrıf beyefendi, Sinopluların hakkımda gösterdikleri hissiyata çok teşekkür ederim. Rahatsızlığımdan dolayı

⁸⁶ Ülkütaşır, "Atatürk Samsun ve Havza'da", s. 30-31.

⁸⁷ Celal Bayar, **Ben De Yazdım** (Milli Mücadeleye Gidiş) C: VIII, Sabah Kitapları, İstanbul 1997, s. 96; Ülkütaşır, "Atatürk Samsun ve Havza'da", s. 30-31; Nuri Yazıcı, **Milli Mücadelede Pontusçu Faaliyetler**, Ankara 1989, s. 60-61.

davetlerine icabet edemediğimden müteessirim, kendilerine selam ve muhabbetlerimin iblağına delaletinizi rica ederim.”⁸⁸

18 Mayıs 1919

Üçüncü Ordu Müfettişi⁸⁹

Mirliva Mustafa Kemal

(Böylelikle Atatürk'ün daha Samsun'a varmadan önce ilk iltifatına mazhar olan Anadolu şehri Sinop ve Sinoplular olmuştur.)

Mustafa Kemal Paşa ile Bandırma Vapuru'nda seyahat eden Hüsrev Gerede ise olayı şöyle anlatmaktadır: “...Ayın 18'inde öğle üstü Sinop Limanına girebildik. Yataklardan fırladık. Bizimle vapurda olup, Sinop'a Mutasarrıf tayin edilmiş bulunan Tevfik Bey karaya çıktı ve şehirden İzmir faciasına ait edinmiş olduğu malumatı bize bildirdi. Bu kağıttan; 13 Mayıs'tan beri İzmir'in düşman tarafından işgal olunacağına dair emareler görüldüğünden, Redd-i İlhak milli teşebbüsünün canlandığı, 15 Mayıs'ta işgalin başlamış bulunduğu fakat müsademeyi müteakip Yunan kıtaatı çekilerek şehri tahliye mecbur oldukları, İngilizlerin bunların yerini işgal eyleyerek, hükümeti vazifeye davet eyledikleri, kabinenin istifa eylediği, Padişahın yine Damat Ferit'i Sadrazam yaptığını bildiriliyordu... Samsun'a ulaşmak için sabırsızlanan Mustafa Kemal Paşa, Sinop'tan karayoluyla Samsun'a ulaşmanın imkansızlığını görünce aynı gün vapurla yola devam etmiş, 19 Mayıs 1919 sabahı saat 6'da Samsun'a çıkmıştır.”⁹⁰

⁸⁸ Bahsi geçen kartvizitle ilgili olarak Hüseyin Hilmi Uluğ şöyle demektedir: “Sinop dan ayrıldığı tarihe kadar Sinop Tahrirat Müdüriyeti odasındaki kütüphanenin üstünde muhafaza edilmiş ve ayrılırken bir gaflet eseri olarak orada unuttuğum bu kıymetli kartvizitte şunlar yazıyordu...” Uluğ, a.g.g., 3 Eylül 1952, s.3, 5.

⁸⁹ Burada dikkat çekici bir husus da Mustafa Kemal Paşa'nın göndermiş olduğu kartvizitte görev unvanının “III. Ordu Müfettişi” olarak geçmesidir. Halbuki bu sırada Mustafa Kemal Paşa'nın görev unvanı “IX. Ordu Müfettişi” dir. IX. Ordunun III. Orduya dönüşmesi 15 Haziran 1919 tarihindir. Kartvizit ise 18 Mayıs 1919 tarihlidir.

⁹⁰ Enver Konukçu, “Hüsrev Gerede'ye Göre Mustafa Kemal'in Samsun Yolculuğu”, 19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu (20-22 Mayıs 1999), Samsun 2000, s. 236-237.

B- Sivas Kongresi ve Sinop Delegelerinin Kongreye Katılması

Erzurum Kongresi Şark Vilayetlerini birleştirmiş, muhtelif teşekkülleri bir ülkü etrafında toplamaya hizmet etmişti. Ancak, bu Türk vatanının kurtuluşu için yeterli değildi. Anadolu ve Şarkî Trakya'nın birliğini ve kurtuluşunu sağlayabilmek için vatanın her köşesinden delegelerin katılacağı umumi bir kongreye ihtiyaç vardı. Bu milli kongrenin Sivas'ta toplanarak, Milli Mücadele'yi yürütecek Heyet-i Temsiliye'yi seçmesi amaçlanıyordu. Türk yurdunun kurtuluşu ancak böyle bütün ülkeye şamil bir kongrenin alacağı kararla mümkün olabilirdi.

Sivas Kongresi'nin toplanması amacıyla Mustafa Kemal Paşa, bütün kumandanlara, valilere, mülkiye amirlerine devamlı surette telgraflar çekerek, Sivas'a gönderilecek delegelerin bir an önce seçilip gönderilmesini istiyordu.⁹¹ Mustafa Kemal Paşa'nın "Sivas'ta bir kongre toplanacaktır, üç murahhas seçip gönderiniz" diye yazdığı şifreli telgrafi 18 Haziran 1919 tarihinde Sinop'a ulaştı.⁹²

Ayrıca, 27 Ağustos 1335 (1919) tarihli telgrafla Mustafa Kemal Paşa'dan Ali Fuat Paşa vasıtası ile şu telgraf alındı: "Sinop Sancağı'ndan üç murahhas intihap edilip Sivas'a gönderilmişse tesri-i intihap ve azamiyle enbasına bezl-i hizmet buyrulmasını bilhassa rica ederim."

27 Ağustos 1335 (1919)

Mustafa Kemal

20. Kolordu Kumandanı

Mirliva Ali Fuat⁹³

Üç gün sonra Ali Fuat Paşa'dan ayrıca şu şifrede alınmıştır:

Ankara- Numara 2163

⁹¹ Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, C: I, IV. Baskı, TTK, Ankara 1997, 148.

⁹² Açıksözcü Hüsnü, *İstiklal Harbinde Kastamonu*, Kastamonu Vilayet Matbaası 1933, s. 13.; Uluğ, a.g.g., 3 Eylül 1952, s. 5.

Sinop Şubesine

Mutasarrıf Beyefendiye Mahsustur:

“Vatan ve milletimizin halâsı için fedakarane çalışmak, esaret zilletini kabul edemeyen her insan ve vatanperverin mukaddes bir vazifesi olduğu hakkında... aliyeleri en celi bir hakikattir. Kiyaset ve siyasetle memzuç olan teşebbüsâtı vatanperverlerine teşekkür ederim. Nimetiyle perverşiyabı kemal olduğumuz milletimiz uğrunda duçar olunacak azlin bahş edeceği şerefi manevi erbabı basiret ve hamiyet içinde kaçınılacak bir nekbet değildir. Mukadderatın şu hesabını göreceği gün yaklaşıyor, veyl milleti izrar edenlere vaziyeti umumiye gayet iyi ve emindir.

Aydın Kuva-i Milliyesi vilayetin tahliyesini temin eyliyor. İbrahim Bey'in gitmesiyle Kastamonu'da bir dakika-i teehhür hissediyorum. Muaveneti fikriye ve müzaheretinizi rica ederim. Kongre için şimdiye kadar Ankara tarikiyle 25 zat gönderildi. Kalan Ankara ve Sinop'tur. Ankara izhar istemiştir. Hizmet ve vatanperverisi tesiriyle düçar azlü itab olanlar kurtulacak ve mazhar-ı takdir ve terkim olacaktır.

Mevkia masıba bağlı olmadığı için vazife-i resmiyenin nezdinden sonra da mücahede devam edebilir. İbrahim Beyefendinin siyasetkarane hareket etmemesi ve bilhassa hükümet merkezinin sahte vatanperverliğine aldanması kendisinin düçar-ı akıbet olmasına bais oldu.

Toplanan Umumi Kongre ise tanınmayan kuvvetsiz hükümetin bekası müşkül, şimdiden ecanibin dikkat ve rağbetini celp ile İngiltere'den gayrı devletler tarafından ajan ve gazete muhabirleri gönderilerek temas arzu olunmaktadır. Ankara tahrik etmek üzeredir. Oraca tecil buyrulmasını rica ile gözlerinizden öperek takdimi ihtiramat eylerim kardeşim.”⁹⁴

31 Ağustos 1335(1919)

20. Kolordu Kumandanı

Mirliva Ali Fuat

Mustafa Kemal Paşa'nın bu çağrısı üzerine Sinop'tan Sivas Kongresi'ne katılmak için Kastamonu Vilayeti Meclisi Umumisi'nde Sinop azası olan Kastamonulu Tatlızade Nuri Efendi ve Binbaşılıktan emekli Zeki Bey delege seçildi. Bu iki zat kendilerine tüccar süsü vererek vapura bindiler, vapurla Samsun'a gittiler, oradan da karayolu ile Sivas'a ulaştılar. Kongre'nin toplandığı günlerde rahatsızlanan Nuri Efendi kongreye katılamadı. Yalnız Zeki Bey 4 Eylül 1919 tarihinde toplanan Sivas Kongresi'ne Sinop delegesi olarak iştirak etmiştir.⁹⁵

C- İstanbul Mebusan Meclisi Seçimleri ve Sinop

Damat Ferit Paşa Hükümeti 1 Ekim 1919'da istifa edince, yerine Ali Rıza Paşa Kabinesi kuruldu. Ali Rıza Paşa Hükümeti ilk iş olarak Heyet-i Temsiliye ile bir anlaşma sağlama arayışına girdi. Bu amaçla Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek ve anlaşmak üzere Bahriye Nazırı Salih Paşa'yı Anadolu'ya göndermeye karar verdi. Görüşmeler, Amasya'da 20 Ekim 1919'da başladı ve üç gün devam etti. Görüşmelere Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal, Rauf ve Bekir Sami Bey'ler katıldı ve görüşmelerin temelini Sivas Kongresi kararları oluşturdu.

Amasya Görüşmeleri'nde alınan kararların 1. Maddesine göre Millet Vekilleri'nin serbestçe seçilmesi kararlaştırılmıştı.⁹⁶ Alınan bu karar doğrultusunda, İstanbul Meclis-i Mebusan'ına mebus seçimleri 19 Ekim 1919 tarihinde başladı. Sinop Livası'ndan Meclis-i Mebusan'a iki mebus seçilecekti. Heyet-i Temsiliye Sinop'tan Fethi ve İbrahim Tali Beylerin seçilmesini istiyordu. Bu hususta Kastamonu Vali Vekili Ferit ve Havali Kumandanı Osman Bey'e Heyet-i Temsiliye tarafından şu talimat yollandı: "Meclis-i Mebusan'da milliyet perver gurubun temini faikiyeti için Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti esasatına sadık ve iktidar-ı ilimleri malum ve seciye-i ahlakîyeleri mazbut zevat-ı âtiyenin mebus intihab edilmesine himmet kılınması zımında suret-i hususiyede ber-vech-i âti makamata tavsiyeler yazıldı."

⁹⁵ Açıksözcü Hüsnü, a.g.e., s. 13.; Uluğ, a.g.g., 3 Eylül 1952, s. 5.

⁹⁶ A. Afetinan, *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, IV. Baskı, T.T.K. Ankara 1998, s. 41-42.

Ayrıca, bu talimatta Miralay İbrahim Tali Bey'in seçilmesi için çaba gösterilmesi de isteniyordu.⁹⁷

Dr. Rıza Nur Bey, Sinop' a gelip seçime katılınca işler değişti. Çünkü, Sinoplular Heyet-i Temsiliye adaylarından ziyade yakından tanıdıkları eski mebusları ve hemşehrileri Dr. Rıza Nur Bey ile Kaymakamlıktan atılmış olan Çerkez Zeki Bey⁹⁸'in -bilahare Hazine-i Hassa kumandanı olarak yüz elliliklerden olan Padişah Vahdettin'in kayınbiraderi- mebus çıkarılmasını istiyorlardı. Yaptıkları bir mazbata ile bunları aday göstermişlerdi.⁹⁹ Bunun üzerine Heyet-i Temsiliye tarafından 19.10.1919 tarihinde Sinop'tan mebus adayı olan Rıza Nur ve Kaymakam Zeki Bey'lerin güvenilir olmadıklarının Sinop Mutasarrıf vekiline bildirilmesi Kastamonu Vali Vekili Ferit Bey'e bildirildi.¹⁰⁰

Heyet-i Temsiliye namına, Mustafa Kemal Paşa ise o sırada Malta'da bulunan Fethi Bey'in (Okyar) yahut Doktor İbrahim Tali, eski sefirlerden Alfred Rüstem Beylerin seçilmeleri için ısrar ediyor ve bunları namzet göstermiş bulunuyordu. Fakat iki hemşerileri ortada iken hiç tanımadıkları Heyet-i Temsiliye namzetlerine kimse taraftar görünmüyordu.¹⁰¹

Seçimden önce bu duruma bir çözüm bulunmazsa Heyet-i Temsiliye adayları kaybederdi. Rıza Nur Bey kazanırsa muhalefete geçer, bu taktirde Sinop halkı ikiye bölünürdü.

⁹⁷ Bekir Sıtkı Baykal, *Heyet-i Temsiliye Kararları*, II. Baskı, Ankara 1989, s. 19.; Peker, *İstiklal Savaşının Vesika ve Resimleri*, s. 99

⁹⁸ Zeki Bey, Vahdeddin'in şehzadeliğinde, 1905 yılında evlenip dört sene sonra boşadığı kadınlarından İnşirah Hanım'ın abeyidir. Zeki Bey, İnşirah Hanım'ın boşanmasından sonra sabık eniştesi Vahdeddin'in yanında kalmış, Vahdeddin'in tahta çıkmasından sonra fahri yaveri olmuş, sürgün senelerinde de peşinden ayrılmamıştır.

Sabık kayınbirader, hükümdarın İstanbul'daki son günlerinde hususi işlerinde kullandığı birkaç kişiden biri olmuştur. yaptığı bu hususi işlerden en önemlisi, Padişahın İstanbul'dan ayrılması ile ilgili olarak İngilizlerle yapılan temaslarda Sertabib Reşad Paşa ile birlikte işleri yürütmesi olmuştur. Vahdeddin'in İstanbul'daki İngiliz İşgal Kuvvetleri Kumandanı General Harrington'a yazdığı İngiltere'ye iltica isteği ile ilgili mektubu muhatabına teslim işini de Zeki Bey yerine getirmiştir.

Sürgün kafilesinde Vahdeddin ile birlikte Sanremo'ya giden Zeki Bey'in zaten azalan hükümdarın parasını kumarhanelerde ve başka sefahat mekanlarında har vurup harman savurduğu, sebep olmadığı rezalet kalmadığı, işi Vahdeddin'e hakarete kadar vardığı söylenmiştir. Murat Bardakçı, *Şahbaba*, 7. Baskı, İstanbul Kasım 1999, s. 326.

⁹⁹ Dikmen, a.g.h., s. 60-61.

¹⁰⁰ Baykal, a.g.e., s. 23.

¹⁰¹ Uluğ, a.g.g., 12 Eylül 1952, s. 3.

Kastamonu Sıhhat Müdürü Dr. Ferruh Niyazi Bey, Ağustos ayı başında Sinop'ta teftiş yaparken seçimlerde kimlerin kazanmasının muhtemel olduğunu incelemişti. Teftiş dönüşü seçim işlerini idare eden Vali Vekili Ferit Recai Bey'e giderek Ayancık ilçesi dışında bütün Sinop ilçelerini dolaştığını, gezisi esnasındaki izlenimlerine göre Rıza Nur Bey'in seçilmesinin kesin olduğu, hatta onun destekleyeceği bir kişinin de mebus seçilebileceğini söyledi. Rıza Nur Bey'i muhalif duruma düşürmektense Heyet-i Temsiliye adayları arasına alınarak faydalanılmasını önerdi. Sinop Mutasarrıfı'nın da bu fikri desteklemesi üzerine, Vali Ferit Bey bu konudaki görüşleri Heyet-i Temsiliye'ye bildirdi. Ancak, Heyet-i Temsiliye bu görüşe katılmadığını, bildirmiş oldukları adayların desteklenmesini istedi.

Seçimler 20 Ekim 1919 tarihinde tamamlandı. Sinop'tan Meclis-i Mebusan'a Dr. Rıza Nur ve arkadaşı Kaymakam Zeki Bey mebus seçildi.¹⁰²

Askerlik Şubesi Reisi Binbaşı Şevket Bey Heyet-i Temsiliye adaylarının seçilmesi için büyük çaba gösterdi. Fakat bu çabalar Sinoplular hemşerilerini desteklediği için sonuçsuz kaldı.

Seçim sonunda Mustafa Kemal Paşa, mebusların İstanbul'a gitmeden evvel Sivas'a, Ankara'ya uğrayarak kendileriyle görüşüldükten sonra İstanbul'a gitmelerini tebliğ ediyordu.

Bu tebliğ Rıza Nur ve Zeki Beylere de gönderildi ise de onlar, kendilerinin mebus çıkarılmalarını istemeyen Heyet-i Temsiliye ile bir alakaları olmadığını bildirerek İstanbul'a hareket ettiler.¹⁰³ (Rıza Nur Bey, Meclis-i Mebusan'ın dağıtılmasından sonra Anadolu'ya geçmiş ve Milli Mücadele hareketine iştirak etmiştir.)

¹⁰² Rıza Nur, hatıratında Zeki Bey'in mebusluğuyla ilgili olarak şöyle diyor: "Seçimlere katılmak üzere Sinop'a gittim. Zeki'nin mebus seçilmesine taraftar değildim, bu konuyu Rasim Bey'le (Belediye Reisi) görüştüm. Rasim Bey Çerkezleri sevmezdi, nasılsa ikna etmişler. Rasim bana: "Zeki'yi yanına arkadaş vereceğiz" dedi. Rasim Bey, Zeki'yi hayatında görmemişti, Miralay deyince bir şey zannediyorlardı. Zeki'nin nasıl bir insan olduğunu anlattım. Doğru bir iş yapmadıklarını söyledim. "Bir defa söz verdim" dedi ve ekledi: Mütarekeden beri Sinop dağları Çerkez eşkıyası ile dolu. Zeki'yi mebus yapmazsak bu eşkıyalar aleyhimize çalışır. Türk köyleri bunlardan tir tir titiyor, muvaffak olamayız." İşte bu zaruri bir sebeptir. Kabulden başka çare yoktur." Rıza Nur, a.g.e., C: II, s. 509.

¹⁰³ Peker, İstiklal Savaşının Vesika ve Resimleri, s. 99-100.; Uluğ, a.g.g., 12 Eylül 1952, s. 3.

D- Türkiye Büyük Millet Meclisi İçin Mebus Seçimi ve Meclisin Açılışının Sinop'taki Yankıları

İtilaf Devletleri'nin 16 Mart 1920'de İstanbul'u resmen işgal ettiklerini ilan edip bazı Millet Vekillerini tutuklamaları üzerine Meclis-i Mebusan dağıldı. Meclis-i Mebusanın dağıtılması, Osmanlı Devleti'nin yapacağı sulh şartlarını, Türk Milleti aleyhine daha tehlikeli bir duruma sokmuştu. Heyet-i Temsiliye bu tehlikeli durumun önüne geçebilmek amacıyla dağılan meclisi Anadolu'da toplamak için harekete geçti. Mustafa Kemal Paşa, Heyet-i Temsiliye Başkanı sıfatı ile Sivas Kongresi'nde aldığı yetkiye dayanarak meclisin Ankara'da toplanması için çağrıda bulundu. Yeni açılacak meclise hem Meclis-i Mebusan'dan Ankara'ya gelebilen üyelerin çağrılması, hem de yeniden seçimler yapılması için teşebbüse geçildi.¹⁰⁴

Heyet-i Temsiliye'nin 19 Mart 1920 tarihli tebligatı üzerine Sinop'ta, Ankara'da toplanacak meclis için seçim hazırlığına başlandı ve Nisan'ın birinde seçimler yapıldı.¹⁰⁵

Seçimler sonucunda, Sinop merkez kazasından Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi Reisi Emekli Jandarma Binbaşısı Rıza Vamık (Uras) Bey'le o sırada İzmir'den hicret etmiş ve işgalin acısını tatmış olan Avukat Hakkı Hami (Ulukan) Beyler, Boyabat'tan Müdafaa-i Hukuk Kaza Heyeti Reisi Abdullah (Karabina) ve Avukat Şevket (Peker) Beylerle, o sırada Sinop'ta Yüzbaşı olan damadının yanına gelmiş olan Kastamonu Maarif Müdürlüğünden emekli Şerif (Arkan) Bey vekillige seçildi.¹⁰⁶

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 23 Nisan 1920'deki ilk açılışında en yaşlı üye sıfatıyla Sinop Mebusu Şerif Bey başkanlık etti. Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı gün, Heyet-i Temsiliye'den verilen emir üzerine Sinop Sultan Alaaddin Camii'nde toplanıldı. Dualar edildi, oradan Hükümet Konağına gidilerek tebrikat-ı resmi ifa olundu. Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin teşekkülü ile Sinop'ta da o nama iş görülmeye başlandı. İstanbul Meclis-i Mebusanın da Sinop Mebusu olan

¹⁰⁴ Afetinan, a.g.e., 67-68.

¹⁰⁵ Açıközcü Hüsnü, a.g.e., s. 43-44.

¹⁰⁶ Uluğ, a.g.g., 13 Eylül 1952, s.4

Rıza Nur Bey'de, Meclis-i Mebusan'ın kapatılmasından sonra Ankara'ya gelerek Büyük Millet Meclisi'nin çalışmalarına katıldı.

Bu arada Mutasarrıf Mahmut Bey'in Sinop'tan gitmesi üzerine, Mutasarrıf Vekaletine Gerze Kaymakam'ı Sabri Bey geldi. Rıza Vamık Bey'den boşalan Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi Riyasetine de Askerlik Şubesi ve Mevkii Kumandanı Binbaşı Cemal Bey seçildi.¹⁰⁷

E- Mutasarrıflar ve Faaliyetleri

1- Mazhar Tevfik Bey ve Faaliyetleri

Mondros Mütarekesi'nden sonra, Ferid Paşa'nın ilk kabinesi kurulup Hürriyet ve İtilaf Fırkası iş başına geçince, Sinop Mutasarrıfı Necip Bey azledilmiş, yerine Üsküdar Polis Müdürü olan Mazhar Tevfik Bey, Sinop Mutasarrıflığına tayin edilmişti.

Mazhar Tevfik Bey, Hürriyet ve İtilaf Fırkasına mensup ve onun mutasarrıfı olmasına rağmen vatan ve milliyet perver bir zat idi. İstanbul'dan Sinop'a kadar Bandırma Vapuru ile yaptıkları seyahat sırasında Mustafa Kemal Paşa'nın ona yaptığı telkinler çok tesir etmiş ve onda tam bir itimat uyandırmıştı. Mustafa Kemal Paşa tarafından vapurda kendisine hususi bir şifre anahtarı da verilmişti. Bu suretle Mustafa Kemal Paşa ile hususi irtibatını da temin ve idame ediyordu.

Mazhar Tevfik Bey, Sinop'ta mutasarrıflık vazifesine başladıktan sonra bir taraftan mahalli Hürriyet ve İtilaf Fırkasının tevdi ettiği listeye göre İttihatçı memurları görevden alıyor, diğer taraftan da Mustafa Kemal Paşa'nın tebligat ve telkinatı doğrultusunda bekçi teşkilatına ehemmiyet veriyor ve milli tezahüratı teşvik ve tahrik ediyordu. Hatta Babıâli'ye ve İstanbul'daki galip devletler mümessillerine protesto telgrafları çektiriyordu. Bu hususta kendisine o zaman Ahz-ı Asker Şubesi Reisi olan Binbaşı Şevket Bey çok yardım ediyor, hareketlerinde onu cesaretlendiriyor ve teşvik ediyordu.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Sinop 93 İl Yıllığı, , s.45.; Uluğ, a.g.g., 13 Eylül 1952, s.4; 14 Eylül 1952, s.4

¹⁰⁸Uluğ, a.g.g., 3 Eylül 1952, s. 5.

İngilizler tarafından Malta'ya sürülmek üzere Samsun'da tutuklanarak vapurla yola çıkarılan Osman Bey'in Sinop'ta Mutasarrıf Mazhar Tevfik Bey'in girişimleriyle alıkonulması ve bilahare de Anadolu içlerinde gönderilmesi, Samsun İngiliz temsilcilerini çok rahatsız etmişti. Sinop'a Osman Bey'i almak üzere giden Samsun'daki İngiliz kontrol subaylarının Osman Bey'i bulamayınca Hükümet Konağına İngiliz bayrağı çekmeleri sonucunda halkın tepki göstermesi üzerine öfkeyle Samsun'a dönmek zorunda kalmışlardı. İşte bütün bu olayların sonucunda İngilizlerin girişimiyle Mazhar Tevfik Bey, Sinop Mutasarrıflığından alınmıştır.¹⁰⁹

Görevden alınan Mutasarrıf Mazhar Tevfik Bey, ailesi ve arkadaşlarıyla birlikte Sivas'a gitmek üzere Sinop'tan ayrılmış ve birkaç gün dinlenmek üzere Şamlıoğlu Köyüne gitmiştir.

Mazhar Tevfik Bey, gitmeden kendi el yazısıyla Tahrirat Başkatibi Hüseyin Hilmi (Uluğ) a bir not bırakmıştı. Bıraktığı bu notta şunlar yazıyordu:

“Azizim; kısmet olursa yarın köye gidiyorum bizim maaşı lütfen alınız. Bir de hadisede nezaret ve vilayete yazdığım mufassal telgrafla ikinci günü tekrar yazdığım telgrafın ikişer adet suretini kurşun kalem ile olsun bana çıkarıp vermenizi rica ederim. Kalem de yazısı okunaklı iki efendi on dakika içinde yazabilir.

İngilizlerin avdet için emir almaları şayan-ı dikkattir, ağır bastık demek olur. ne ise... Sinop'u kaybediyoruz. Şeref-i Milli yerine gelsin de ne olursa olsun. Sinop istediğinden âlâ mutasarrıf bulur.”¹¹⁰

Mazhar Tevfik Bey'in Sinop Mutasarrıflığı'ndan alınması halkı çok üzmüş, onun tekrar Sinop'ta vazifesine dönmesi için halk ve Belediye Reisi Rasim Bey tarafından Kastamonu Valiliği'ne telgraflar çekilmiştir. Kastamonu Vali Vekili, Jandarma Alay Kumandanı Osman Bey bu mesele hakkında halk namına çekilen telgraflara cevaben Mutasarrıflık Vekaletine çektiği bir telgraf da: “Blöf yaptığını” bildirerek, tehditkar bir lisan kullanıyordu. Belediye Reisi Rasim Bey, 12 Eylül 1919 tarihiyle Kastamonu Vali Vekaletine şu telgrafi çekmiştir:

¹⁰⁹ Okur, a.g.m., s.311.

¹¹⁰ Uluğ, a.g.g., 8 Eylül 1952, s. 3; Dikmen, a.g.h., s. 42.

“Burada son defa cereyan eden vaka-i müessife dolayısıyla arayı umumiye ye istinaden çektiğimiz telgrafnameler Makam-ı Vilayet’çe blöf telakki edilmiş ve bir nevi tehditkar vaziyet gösterilmiştir. Ben memleketin eşraf ve kadim hanedanıdanım, hiçbir vakit blöfçü ve yârândan değilim. Milletın vekaletini haiz olarak Efkâr-ı Umumiyyeyi Makamat-ı Aliyyeye iblağ için o telgrafları çektik. Böyle blöfçülükle ithamın vekaletini haiz olduğum milletim ve benim için mucibi şeyn ve ar olduğundan bu günden itibaren Makam-ı Mutasarıfiye istifamı veriyorum. Ciheti askeriyece tebelluğ edilen Heyet-i Tahkikiye’nin hareketini bile Efkâr-ı Umumiyyeyi hiçe sayarak henüz bildirmemeniz başkaca badii teessüf olmuştur.” diyordu.

18 Eylül 1335 (1919) tarihinde Kastamonu’dan Vali Vekili Ferid imzasıyla alınan bir telgraftan Kastamonu’da bir değişiklik olduğu anlaşılıyordu. Bu telgrafta “Sivas Kongresi’nin İstanbul ile münasebetin kesilmesi hakkındaki mukarreratına uyulması ve Tezahürat-ı Milliye de bulunulması bildiriliyordu.”

Bunun üzerine 19 Eylül 1335 (1919) tarihinde Belediye Reisi Rasim Bey tarafından Kastamonu Vilayeti Vekaleti’ne şu telgraf çekildi:

“İtimat ve teveccühatı ammeyi haiz bulunan mutasarıfımız Tevfik Bey mahza haysiyyet ve vekarı hükümet ve milleti muhafazaya gayret ettiğinden dolayı Vali Vekili Sabıkı tarafından hod be hod muvakkaten işten el çektirilmişti. El-yevm her tarafta âmâl-i milliye tezahür ettiği halde livanın re’si karından Mazhar Bey gibi evsaf ve hasaili matlubeyi haiz bir zatın bulunmamasından dolayı livamız efkârı umumiyesi tamamıyla inkişaf edemeyerek muhtelif cereyanlar almakta bulunduğundan efkârı umumiyenin tevhide ve umumi bir surette tezahürü mumaileyhin derhal işe mübaşeret ettirilmesine ve makamına iadesine mütevakkıftır. Aksi halde matlub dairesinde tezahürat-ı milliye de bulunmaya imkan olamayacak bir takım makus cereyanların husulüne meydan verilmiş olacağını arz eder, cevabınızı bu gün intizar eylerim.”

Bu telgrafa Vali Vekaleti’nden bir cevap alınmadan o sırada telgrafhanede bulunduğu anlaşılan Kastamonu ve Havalisi Kumandanı Miralay Osman Bey’den Belediye Reisine şu telgraf geldi:

“Mutasarrıf Mazhar Tevfik Bey hakkında Vilayete olan telgrafınızı gördüm, mütalaaları pek muvafıktır. Vilayetten emir verilmesinin temin edileceğini arz ederim.” 19 Eylül 1919¹¹¹

Bundan sonraki gelişmeleri Hüseyin Hilmi şöyle anlatıyor: “O akşam vilayetten de Mazhar Tevfik Bey’in derhal vazifeye başlatılması için emir geldiğinden gece geç vakit atla Sinop’a dört saat mesafede bulunan Şamlıoğlu Köyü’ne gittim, Mazhar Tevfik Bey’e mülaki olarak vaziyeti anlattım. Ertesi günü yüzlerce süvari müsellağ Çerkezlerin tezahüratı arasında Sinop’a döndü. Mazhar Tevfik Bey tekrar vazifesine başladı.” Mazhar Tevfik Bey’in görevine döndüğü gün - 20 Eylül 1919’tarihinde- Heyet-i Temsiliye’den de göreve dönmesi için şu telgraf alındı:

“Harekât-ı meşrûa-i milliyeye müzaheretinden dolayı hükümet-i merkeziyece azledilmiş olan Sinop Mutasarrıfı Mazhar Tevfik Bey’in kemâkân vazife-i vataniye ve milliyesini deruhte eylemesi Sinop Mevki Kumandanlığının teklifi üzerine tekrâr eyledi.”¹¹² denmekte idi.

Mazhar Tevfik Bey, göreve döndükten sonra eskisinden daha fazla milli kuvvetlerin teşekkülü ve gelişmesi için çalışmaya başladı.

a- Mazhar Tevfik Bey’in Azınlıklarla İlgili Yayınladığı Beyanname

Mazhar Tevfik Bey, Sinop halkının ve özellikle Belediye Reisi Rasim Bey’in vilayete çektiği telgraflar sayesinde Sinop Mutasarrıflığı görevine tekrar döndükten sonra eskisinden daha fazla milli kuvvetlerin teşekkülünde ve Milli Hareketin güçlenmesi yolunda çalışmaya başlamıştır. Mutasarrıfın bu mesai ve girişimlerinden Rumların kuşkulandıkları anlaşıldığından Mazhar Tevfik Bey, 24 Eylül 1335 (1919) tarihinde şu beyannameyi yayınladı:

“Evvela Erzurum’da badehu son günlerde Sivas’ta bulunan bütün Vilayet Murahhaslarından mürekkep olarak toplanan ve verdiği son karar ile ta nahiyelere varıncaya kadar bütün Vilayetin Hükümet-i Merkeziye ile kat-i münasebet ve muhaberat etmesi ile neticelenen kongre mukarreratı ile meydana çıkan şu azim

¹¹¹ Uluğ, a.g.g., 9 Eylül 1952, s. 3; Dikmen, a.g.h., s. 44,46, 48.

Harekat-ı Milliye'nin mahiyet ve asar-ı fiiliyesi hakkında bazı vatandaşlarımızın şüphe ve tereddütlere düşerek yanlış telkinâta ve su-i tefehhüm düçar olmuşlar ve ezcümle Gayrimüslim vatandaşlarımız şüphesiz bazı dedikodular tesiri ile bazı yersiz endişelere bile giriftar olmuşlardır.

Bu Hareket-i Milliye'nin mahiyeti ve esbab ve akıbeti hakkında halkımıza bir nebze malumat itâ eylemek suretiyle efkar-ı umumiye'yi tenvir eylemeyi münasip gördük.

1- Vatanlarının bir tehlike-i inkısam karşısında kaldığı ve buna karşı hükümetçe âmal ve hukuk-ı milliyelerinin müdafaa edilmediğini gören Anadolu Vilayeti Şarkiyesi ahalisi kamilen birleşmiş ve murahhaslar göndererek Erzurum'da bir kongre akd etmişler ve bu kongrenin âmal ve hukuk-ı milliyeyi muhafazaten verdiği karar Garbi Anadolu Vilayeti dahi umumen iştirak ettiğinden bütün vilayetten ve hatta İstanbul ve Rumeli'den dahi murahhaslar gönderilmek suretiyle Sivas'ta ikinci umumi bir kongre akd edilmiştir. Bu kongrenin verdiği son karar üzerine bütün vilayet mülhakatıyla birlikte Hükümet-i Merkeziye ile kat-i münasebat ve muhaberat eylemiştir.

2- Bütün vilayet murahhaslarından yani umum Millet Vekillerinden tereküp eden bu kongrenin istihdaf eylediği gaye, tehlike inkısam karşısında kalan vatanın mevcudiyet ve temamiyetini muhafazaya hadim tedabir-i siyasiyeyi ittihaz edemeyen ve âmal ve hukuk-ı milliyeyi bütün cihana karşı müdafaa edemeyerek vatanımızı bir takım haksız işgallere na-reva tecavüzlere maruz bırakan ve şeref ve vakar-ı milliyeyi ve haysiyet-i hükümeti muhil ve muzır müdahalete yol açan ve bir na-beca ahvalden izett-i nefsi cerihedar... milletin şikayetlerine kulaklarını tıkayan ve mevki-i iktidar da bulunduğu müddetçe dahilde huzur ve sükunu ve vahdet ve ahengi bir türlü temin edemeyen ve davet edildiği Sulh Konferansı'nda maharetsizliği ve beceriksizliği yüzünden hukuk-ı millleti müdafaa edemeksizin büyük bir muvaffakiyetsizlikle avdete mecbur kalan ve intihabatı surat ve katiyetle icra ederek Meclis-i Mebusan'ı içtimaa davet ettirmekte izhari tealül ile adeta şu buhranlı devrelerde milletin çok mühim ve nazik ve azim işlerini mutlakıyetle idare ve tedvir etmek tedbirsizliğinde bulunan Ferid Paşa Kabinesinin mevkii iktidardan ıskat ile

¹¹² Bekir Sıtkı Baykal, Heyet-i Temsiliye Kararları, II: Baskı, Ankara 1989, s. 6.

yerine âmal ve hukuk ve münafii milliyeyi dahil ve harice karşı bi-hakkın müdafaa ve muhafaza ederek ve huzur ve sükunu ve hiddet ve vifakı temin eyleyecek umum efradı milletin tevvcüh ve itimadına mazhar, kuvvetli ve muktedir bir hükümet tesis edecek bir kabinenin teşkil ve re'si kâra getirilmesi ve intihâbatın süratle icrası ile mebusanın içtimaa davetidir.¹¹³

3- Kongre evvelemerde Zat-ı Hazreti Padişahı ve bütün milletin makamı celili Saltanat-ı Seniyye ve Hilafet-i Muazzama-i İslamiye'ye olan farzı ubudiyet ve sadakatini bildirmek ve arz-ı tazimat ve ihtiramat eylemek ve sonra milletin âmâl ve metalibini atebei seniyei mülükanelerine arz eylemek istemiş ve maalesef Ferid Paşa Kabinesi Padişah ile millet arasına girerek yek diğeriyle temasını men etmek suretiyle azim bir hata irtikab eylemiştir.

4- Bundan dolayı kongre, umum telgraf ve posta idarelerini işgal etmek ve muhaberat-ı resmiyeyi sansür etmek suretiyle Hükümet-i Merkeziye ile kat-i münasebat ve muhaberata karar vermiş ve bu karar tabiyyetiyle kongrede toplanan umum millet vekillerinin rey birliği ile verildiğinden bütün mülhakatı ile beraber umum vilayetleriyle makbul ve muta-a olmuş ve telgrafhaneler işgal ve muhaberat kat edilmiş ve resmi ve hususi muhaberat sansüre tabi tutulmuştur.

5- Memurini hükümetle heyet-i askeriye'ye bi-taraf ve siyasetle iştigalden muteriz olmakla beraber bir taraftan milletin eciri hassı olmak itibariyle diğer taraftan bu Harekat-ı Milliye'nin siyasetle ve fırkacılıkla münasebet ve alakası olmayıp sırf vatani ve milli ve kutsi bir gaye takip edildiğine agah olduğundan başta bütün kolordularımız olduğu halde mülhakat ile beraber bütün vilayet ve sancakların memuriye, halkıye ve adliye ve maliyesi bu azim ve karar-ı milli önünde serfuruye mecbur olmuşlardır.

6- Bu Harekat-ı Milliye'nin siyaset ve fırkacılıkla bir alakası olmayıp bazılarınca zan olduğu veçhile İttihatçılık âmâline hizmet gibi bir maksadı güttüğü yollu şeyler katiyen varit değildir. Mahza cebanet ve aczi ve meskenetten naşi âmâl ve metalibi meşruai milliyeyi bütün cihana karşı müdafaa ve ismâ edemeyen Ferid Paşa Kabinesinin şu aczinden dolayı adeta hamisiz ve hükümeteşiz kalan bütün

¹¹³ Uluğ, a.g.g., 10 Eylül 1952, s. 3., Dikmen, a.g.h., s. 50, 52.

milletin yek dil yek vücut ve müttehidül fikir olarak bir kitle-i vahide halinde âmâl ve metalib-i meşrua ve hukuk-ı milliyeyi müdafaa etmek gibi vatani bir emel ve endişeden başka bir şey değildir.

7- İttihat ve Terakki idaresi mahv ve münkariz olmuştur. Artık böyle bir su-i idare bu memleket ve millete olamaz. Şu su-i idare zamanında anasır-ı muhtelif arasına sokulmuş olan nifak ve bürudeti artık kaldırmak ve mazide olduğu gibi bundan böyle kavi bir vifak ve ahenk ve muhadeneti tamma halinde bir kardeş gibi yaşamaya bütün millet karar vermiştir. Binaenaleyh bazı Hıristiyan vatandaşlarımızın endişesi beyhudedir. Bu Hareket-i Milliye de ifa olduğu veçhile kendilerine karşı hiçbir su-i niyet yoktur ve olamaz. Rum olsun, Ermeni olsun, Hıristiyan vatandaşlarımızın namusu bizim namusumuz, ırzı bizim ırzımız, canı bizim canımız, hukuku bizim hukukumuzdur. Bizim gibi aynı hukuka ve aynı müsavata mahzardırlar. Ayırımız gayrımız yoktur. Rum ve Ermeni vatandaşlarımızın mazide olduğu gibi yakın bir zamanda vukuu bulan hataları ve bundan mütevellit bürudetleri, münafaretleri unutarak bu topraklarda bizim ile beraber el ele vererek kardeş gibi yaşamaya azim ve niyet ettikçe ve müşterek vatanımız hakkında bir su-i niyet ve maksat beslemedikçe bütün Müslüman vatandaşlarından göreceklere muamele kardeş muhabbetinden başka bir şey olamaz.

8- Memleketin her tarafında Kuva-i Milliye namı altında mevcut olan ve Kuva-i Askeriye'nin emir ve kumandası altında bulunan Teşkilat-ı Milliye'den maksat ne İslam ahaliyi soymak nede Hıristiyan vatandaşlarımıza bir suikastta bulunmaktır. Ancak, vatanımız maazallah bir tehlike-i inkısam muvacehesinde ve mesela, İzmir işgali gibi elim bir akıbet karşısında kalırsa hemen silahına sarılıp canını, ırzını, namusunu, vatanını müdafaa ve muhafaza etmek ve bu uğurda merdane ölmektir. Zira başında hukukunu müdafaa edecek kuvvetli bir hükümetin olmamasından nâşi hayatı tehlikeli bir hal alan milletimizin artık dide-i intibahı açılmış zillet ve esaret ile yaşamaktan ise merdane ölmeye azmetmiştir. Binaen aleyh bu teşkilat-ı milliyeden kimsenin ve bilhassa Hıristiyan vatandaşların kuşkulanasına, endişe etmesine mahal yoktur.

9- Hülasa: İslam ve Hıristiyan bütün bu toprakta yaşayan vatandaşların elbirliğiyle şu vatani harice karşı müdafaa ve muhafaza eylemekten başka bir gaye

istihdaf etmiyoruz. İşte bütün Millet Vekillerinden mürekkep Sivas Kongresi'nin kararı ve bu karardan mütevellid hareket-i milliye bundan ibarettir.

Cenabı Hak cümlemizi tevfiyat-ı ilahiyesine mazhar buyursun. Ecdadımızın yedi asırlık kanı pahasına muhafaza edilmiş olan şu son bakiye-i vatanı, şu elim felaketlerden kurtararak İsviçre gibi şen bir diyara kalb ve İslam ve Hıristiyan bütün vatandaşlarımızı da İsviçreliler gibi mesud eylesin." "Hakyol aramak vaciptir aklı selime tevhiğini isterse hüda rehber eyler..."¹¹⁴

Sinop Mutasarrıflığı 24 Eylül 1335 (1919)

İstanbul Mebusan Meclisi için seçimlerin yapılmasından –19 Ekim 1919-sonra Mazhar Tevfik Bey'in Sinop Mutasarrıflığı'ndan azl edildiği, yerine Babanzade Mahmut Bey'in tayin edildiği tebliğ edildi. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, Mazhar Tevfik Bey'e Sivas'ta kendisine iltihak etmesi için tebligatta bulundu. Buna rağmen Mazhar Tevfik Bey, Sinop'tan seçilen mebuslarla birlikte İstanbul'a hareket etti.¹¹⁵

2- Babanzade Mahmut Bey'in Faaliyetleri

Mazhar Tevfik Bey'in Sinop Mutasarrıflığı'ndan ayrılıp yeni Mutasarrıf Mahmut Bey'in göreve başlamasına kadar geçen sürede mutasarrıflığa Gerze Kaymakamı Sabri Bey vekalet etti. Sabri Bey, mutasarrıf vekilliği sırasında Şube Reisi Şevket Bey'in evinde misafir kaldığından livanın idaresi hemen hemen Şevket Bey'in elinde idi.

Bir müddet sonra, yeni Mutasarrıf Babanzade Mahmut Bey Sinop'a geldi ve görevine başladı. Eski Mutasarrıflardan daha ağır başlı ve cesur olan Mahmut Bey döneminde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti yeniden oluşturuldu.

İlde yeniden oluşturulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne şu şahıslar seçildi: Emekli Jandarma Kumandanı Binbaşı Rıza Vamık, Müftü Salih, Rasim, Hacı Ömer,

¹¹⁴ Uluğ, a.g.g., 11 Eylül 1952, s. 3; 12 Eylül 1952, s. 3; Dikmen, a.g.h., s. 54, 56, 58.

¹¹⁵ Mahzar Tevfik Bey İstanbul'a vardığında İstanbul'daki Hükümet erkanından yüz bulamamış, zaruret içerisinde yaşamıştır. Milli zaferden sonra adliyedeki mesleğine geri dönmüş,.Bandırma ceza reisi iken vefat etmiştir. Uluğ, a.g.g., 12 Eylül 1952, s. 3.

Hacı Hasanzade Şükrü, Parmaksızade İsmail, Hüseyin Hilmi. Bu dönemde Sinop'a bağlı diğer kazalarda da teşkilat yapılmış ve faaliyete başlamıştır.¹¹⁶

Babanzade Mahmut Bey'in Mutasarrıflığı döneminde, Heyet-i Temsiliye'nin tebligatı üzerine Sinop'ta Sultan Alaaddin Camii'nde toplantılar yapılmaya başlandı. Bu toplantılarda alınan kararlar doğrultusunda gerekli görülen makamlara telgraflar çekildi. İstanbul'daki işgal kuvvetleri kumandanlarına çekilecek protesto telgraflarını gizli olarak bizzat Mahmut Bey Fransızca'ya tercüme ediyor ve çektiriyordu. Fakat kısa bir süre sonra Mahmut Bey'le dönemin Kastamonu Valisi Cemal Bey arasında bazı anlaşmazlıklar ortaya çıktı. Aralarının açılmasına sebep olan en önemli iki sorun şuydu:¹¹⁷

Bir gün Samsun'daki İngiliz mümessili telgrafla Mutasarrıflığa Preveze Gambotu Sinop'ta mıdır? diye sordu. Mutasarrıflıktan evet buradadır diye cevap verildi. Bunu duyan Kastamonu Valisi Cemal Bey, Mutasarrıfın bu cevabına kızmış “niçin buradadır diye cevap verdiniz. Devletin Kuvaa-i Bahriyesi hakkında düşmana malumat vermek hıyanet-i vataniyedir” diye Mahmut Bey'e telgraf çekmişti. Bu telgrafa cevaben Mahmut Bey: “İngiliz deniz kuvvetlerinin sık sık uğradığı ve dolaştığı bir limanda demirli bulunan koca bir gambotu inkar edecek bir idare amirinin birkaç saat sonra limana gelip gambotu görecek galip devlet mümessilleri karşısında ne vaziyete düşeceğinin takdiri” mealinde bir cevap yazmıştı. Bu yazışmalar sonucunda verilen karar üzerine İngilizlerin alıp götürmesi ihtimaline karşı gambot, verilen emir üzerine limanın kumluk sahiline oturtuldu.

İkinci önemli sorun da, Vali Cemal Bey'le Kumandan Miralay Osman Bey Sinop'a teftişe gelirken Kastamonulu sanatkar Hafız Hakkı'yı da konser vermek üzere beraberlerinde getirmişlerdi. Mutasarrıf Mahmut Bey, konserde Rumları ve Yunanlıları tahrik edici güfte ve bestelerin de çalınacağını öğrenmişti. Konserde Rumların da bulunması ihtimaliyle lüzumsuz yere bir karışıklık çıkmasına meydan vermemek için bu tür beste ve güfteli şarkıların programdan çıkartılmasını istedi.

Vali Cemal Bey'in aksine verdiği emre rağmen Mahmut Bey “ livanın asayişinden de, emniyetinden de ben mesulüm” diyerek fikrinde ısrar etti. Bu ve

¹¹⁶ Uluğ, a.g.g., 12 Eylül 1952, s. 3.; Dikmen, a.g.h., s. 64.

¹¹⁷ Peker, a.g.e., s. 101.

bunun gibi hadiseler Vali Cemal Bey'le, Mahmut Bey'in aralarının açılmasına sebep olmuştur. Bu anlaşmazlıklar sonucunda, Mahmut Bey Afyonkarahisar Mutasarrıflığına tayin edilmiş¹¹⁸ Ahzıasker Şube Reisi Binbaşı Şevket Bey'de başka bir vazifeye tayin edilerek Sinop'tan uzaklaştırılmıştır.¹¹⁹

3- Zihni Bey'in Faaliyetleri

Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından sonra Hürriyet ve İtilafçılar Çerkezleri tahrik ederek Sinop'ta Milli Hareket'in aleyhinde propaganda faaliyetlerine girişmişlerdi. Bu sırada Vahdettin'in kayın biraderi Kaymakam Zeki Bey'in Sinop Mutasarrıflığına ve Kumandanlığına tayin edildiği, bir askeri kuvvetle Sinop'a gelerek yerli Çerkezlerden de istifade suretiyle Kastamonu üzerinden Ankara'ya yürüyeceği söyleniyordu. Sinop Mutasarrıfı Mahmut Bey'de (Babanzade) görevinden ayrılmıştı.

Sinop'un sahil şehri olması deniz yolu ile her zaman dışarıdan destek almasını mümkün kılıyordu. Anadolu'da sürdürülen Milli Mücadele hareketinin zaafa uğramaması için Sinop'un mutlaka Milli Hareketin kontrolünde olmasını zorunlu kılıyordu. Bunun yanında Batı Cephesine silah ve teçhizat nakli açısından da önemli bir yere sahipti. Sinop'un bu açıdan önemli olduğunu bilen Hürriyet ve İtilafçılar İngilizlerin de desteğiyle Sinop'taki azınlıkları ve Çerkezleri kullanarak Milli Hareketi zor durumda bırakmak istiyorlardı.

İşte bu sırada Milli Hükümet bu tür karışıklıklara meydan vermemek amacıyla, Sinop Mutasarrıflığına icabında Mevki Kumandanlığını da yapmak üzere Erzurum Mebusu Zihni Bey'i tayin etti. Zihni Bey, Sinop'a gelip göreve başlayınca, halkla iyi ilişkiler kurdu ve sorunları çözmeye başladı. Sinop'ta haydutluk yapan çeteleri birer birer ortadan kaldırdı. Hürriyet ve İtilafçılarla, yerli azınlıkların Milli

¹¹⁸ Uluğ, a.g.g., 12 Eylül 1952, s. 3.; 13 Eylül 1952, s.4.; Peker, a.g.e., s. 101; Dikmen, a.g.h., s. 66.

¹¹⁹ Şevket Bey'in yerine kayın biraderi Levazım Binbaşı Cemal Bey gelmiştir. Şevket Bey, Sinop'ta bulunduğu müddetçe Kuvayı Milliye'nin temelini atmış, livanın her bucağını istila etmiş olan şekaveti önlemeye çalışmış ve şakileri yola getirmiştir. 20. Kolordu Kumandanı Alifuat Paşa'dan aldığı direktif doğrultusunda tam sadakatle çalışmıştır. Bir ara Kastamonu'daki İstanbul taraftarları Şevket Bey'den Padişaha sadakat yemini etmesini istemişler, o bu teklifi şiddetle reddetmiştir. Şevket Bey'i bir gece telgrafhaneye çağırılmışlar, makine başında Kastamonu'daki kayınbiraderi Binbaşı Cemal Bey, kendileri gibi onun da sadakat yemini etmesi için ısrar ediyordu. Şevket Bey onun ısrarlarını da kesin bir dille reddederek "Allah sizi Padişahınıza başışlasın, biz Mustafa Kemal Paşa ve Alifuat Paşalara sadık kalacağız" diyerek konuşmayı bitirmişti., Dikmen, a.g.h., s. 68; Uluğ, a.g.g., 13 Eylül 1952, s.4.

Hareket aleyhinde çıkarmak istedikleri isyan hareketine kararlı tutumu ve aldığı tedbirlerle fırsat vermedi. Sinop'u Milli Harekete kazandırdı.¹²⁰

Zihni Bey, hem Sinop'u hem Sinopluları büyük bir yanıltan kurtardı. Milli Hükümet'in yeni kurulduğu ve henüz gelişmekte olduğu bir sırada İstanbul'dan Anadolu'ya vurulmak istenen büyük darbeyi ve tehlikeyi şahsi teşebbüsü ve tedbirleri ile ortadan kaldırarak Milli Hareket'e çok büyük bir hizmet etti¹²¹

Mutasarrıf Zihni Bey, dahil ve hariçteki tehlikeleri bertaraf etmekle kalmadı. Liva dahilinde bütün halkın emniyet ve itimadını da kazanarak vaziyete tamamen hakim oldu. Mevki Kumandanı ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti¹²² Reisi sıfatıyla Binbaşı Cemal Bey'in vazife ve salahiyeti haricinde takındığı bazı mütecaviz hareketleri de önledi.

Yunan savaş gemilerinin İnebolu'ya yaptıkları bombardımanın Sinop'un da başına gelmemesi için tedbirler aldı. Limanın her iki tarafındaki eskiden kalma tabyalarda top varmış gibi mazgallar arasına mankenler koydurdu. Böylece, Yunan savaş gemilerin limana sokulmalarını ve şehre tecavüzlerini önlemiş oldu.

Yunan savaş gemilerinin görülmesi ile halk bavulunu bohçasını kapar, kasaba dışına çıkardı. "Zihni Bey, yapmayın, beyhude yere gitmeyin benimde karım, anam ve dört çocuğum var, ben bunlardan vazgeçecek değilim, bir tehlike görürsem hep beraber çıkarız. Ben sizleri de düşünmek zorundayım" diyerek halkın lüzumsuz yere telaşa kapılmasını da önlerdi.¹²³

(Bu sırada Sinop Livası Kastamonu'dan ayrıldı ve müstakil bir Mutasarrıflık oldu.)

Bir müddet sonra mülki ve askeri hizmetlerde bulunan mebusların bu iki sınıftan birini tercih etmeleri tebliğ edildi. Zihni Bey'de mebusluğu tercih ettiğini bildirdi. Bunun üzerine bizzat Mustafa Kemal Paşa'dan ve Dahiliye Vekili Doktor Adnan ve Maarif Vekili Doktor Rıza Nur Beylerden gelen telgraflarda "Zihni Bey'i Karadeniz'de Büyük Millet Meclisi'nin kalesi olarak gördükleri ve halk tarafından

¹²⁰ Peker, a.g.e., s. 190.

¹²¹ Uluğ, a.g.g., 18 Eylül 1952, s.4; Peker, a.g.e., s.193.

¹²² Uluğ, a.g.g., 16 Eylül 1952, s.4

da çok sevildiği, övüldüğü için Sinop Mutasarrıflığına devamının hükümetçe istenildiği beyan ve ısrar ediliyordu.”

Zihni Bey’de bu ricalar üzerine (o zaman mutasarrıflıktan eline yetmiş beş seksen lira geçtiği; mebusluktan ise yüz lira olduğu halde) hükümetin ve halkın arzularına boyun eğdi. Maddi menfaatini feda ederek Mutasarrıflıkta kaldı.¹²⁴ Bilahare de terfi-an Bitlis Valiliği’ne gönderildi.¹²⁵

Zihni Bey’den sonra Sinop Mutasarrıflığına eski valilerden olup, o sıralarda Malta’dan dönmüş olan Samsunlu Süleyman Necmi Bey geldi. Süleyman Necmi Bey, Osman Bey vakasında adı geçen Osman Bey’in ağabeyi idi. Geçmiş dönemlerde de idarecilik yapmış kuvvetli ve temiz bir kişi idi. Yalnız Malta’dan yeni döndüğü için yorgundu. Artık Milli Hükümette tamamen gelişmiş, esaslı ve kanuni yollardan memleketin idaresini ele almış olduğundan onun döneminde Sinop’ta mühim bir hadise cereyan etmedi.

Sonra, Kastamonu Valiliği’ne tayin edildi ve Sinop’tan ayrıldı. Yerine Hüsnü Bey geldi. Hüsnü Bey, Atatürk’ün akrabasındandı. Artık milli zafer kazanılmış, Büyük Millet Meclisi Hükümeti kurulmuş olduğu için tabiyatıyla şartlar normalleşmeye başlamıştı.¹²⁶

¹²³ Uluğ, a.g.g., 17 Eylül 1952, s.4; Dikmen, a.g.h., s. 91.

¹²⁴ Dikmen, a.g.h., s. 103.; Peker, a.g.e., s. 193.

¹²⁵ Zihni Bey’in Bitlis Valiliği esnasında başına gelenleri Hüseyin Hilmi Uluğ hatıralarında şöyle anlatıyor: “Ne yazık ki Milli Hareket’e bu kadar fedakarane hizmeti geçmiş olan bu zat Bitlis’te bulunduğu sırada, zamanın Dahiliye Vekiline haklı iddiasını dinletemeyerek azl edilmiş ve senelerce menkub kalmıştır. Son senelerde Birinci Büyük Millet Meclisi’nde bulunanlar takdir olunarak kendilerine üç yüz elliser lira maaş bağlandı. Bu mecliste bulunup da memuriyet kabul edenler bundan mahrum bırakıldılar. Bu arada Zihni Bey’in de mahrum olduğunu işittim. Acıdım.

Ben muhaberata vakıf olduğum için iyice biliyorum ki Zihni Bey’in arzusu ile Mutasarrıflığa geldiği gibi dileği ile de Mutasarrıflıkta kalmıştı. Hükümetin ısrarı ve halkın ricasıyla memuriyette kaldı. Vatana ve millete bu kadar fedakarane hizmet edenlerin mükafatlandırılması adalete daha uygun olmaz mıydı?”; Uluğ, a.g.g., 19 Eylül 1952, s.4

¹²⁶ Uluğ, a.g.g., 19 Eylül 1952, s.4.

II- ASKERİ FAALİYETLER

A- Sinop'ta Milli Teşkilatlanma

Mondros Mütarekesi'nden hemen sonra memleketin değişik bölgelerinde milli cemiyetler kurulmaya başladı. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi, bu milli cemiyetlerin kurulmasını ve faaliyetlerini artırmasını ateşledi. Ayrıca, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçtiği günden itibaren halkın işgaller karşısında teşkilatlanması konusuyla yakından ilgilenmesi de milli teşkilatlanmaya büyük bir güç kattı. Mustafa Kemal Paşa, bir taraftan mevcut Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin vaziyetleri ve faaliyetleri ile ilgilenirken, diğer taraftan da Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri olmayan yerlerde en kısa zamanda bu cemiyetlerin kurulmasını tavsiye ederek, Milli Mücadele hareketinin halka mal edilmesine özen gösteriyordu.¹²⁷

Mustafa Kemal Paşa, bir sonraki safha olarak ta, memleketin her tarafındaki Milli Cemiyetleri tek çatı altında toplayarak, Milli Mücadele hareketini tek elden idare etmeyi düşünüyordu. Bu düşünce hukuki olarak Sivas Kongresi'nde alınan kararla gerçekleşti. Bu tarihten sonra Müdafaa-i Hukuk ve Reddi İlhak Cemiyetleri, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında toplandı.

Anadolu'da başlatılan milli teşkilatlanma çerçevesinde Sinop'taki milli teşkilatlanmayı Kastamonulu Binbaşı Şevket Bey başlattı. Kastamonu Ahzıasker Kalem Reis Vekili olan Binbaşı Kastamonulu Şevket Bey, Ali Fuat Paşa tarafından Kuvayi Milliye örgütlenmesini sağlamak üzere Sinop şube reisliğine gönderildi. Milli teşkilatları kurmak ve geliştirmek için askerlik şubelerini teftiş bahanesi ile çevreyi dolaşmaya çıkan Şevket Bey, 1919 Temmuz ayının son günlerinde Sinop'a gelmişti. Ağustos'un ilk haftasında Sinop'taki asker ve sivil ileri gelenlerle anlaşarak gizlice milli teşkilatın temellerini atmıştı. Ayrıca, buradaki gelişmeleri de şifreli telgraflarla Ankara ve Erzurum'a bildiriyordu.

Binbaşı Şevket Bey'in faaliyetlerinden rahatsızlık duyan Hürriyet ve İtilafçılar, onu Harbiye Nezareti'ne şikayet ettiler. Bu şikayetler üzerine Şevket Bey'in Kastamonu'daki Ahzıasker Kalem Reis Vekilliği görevine son verilerek,

¹²⁷ Bayram Sakallı, *Milli Mücadele'nin Sosyal Tarihi*, İstanbul 1997, s. 365.

geçici olarak görevlendirildiği Sinop'taki Şube Reisliği görevine atandı. Kastamonu'daki 58. Alay Kumandanı Binbaşı Mustafa Bey, Şevket Bey'in yerine Fırka Kalem Reisliği ve Kumandanlığına atanmıştır. (Mustafa Bey önce Kuvayi Milliye taraftarı iken sonradan İstanbul Hükümeti taraftarı olduğu için bu göreve getirilmiştir.)

Mustafa Bey göreve geldikten sonra “İstanbul taraftarı olduğunu Padişah ve hükümete itaat şarttır, Mustafa Kemal'e uyanlar varsa vazifelerinden ayrılınsınlar diyor ve mülazımı evvel yaverini çağırarak: Bütün mülhakat şubelerine telgraf yaz, Padişah ve Halifesine itaat etmeyenler varsa vazifelerinden ayrılınsınlar. Bu husustaki kanaat ve kararlarını bildirsınlar.” emrini vererek Milli Hareketin karşısında olduğunu açıkça göstermiştir. Verilen bu emre diğer şubelerden kaçamak cevaplar verilirken Sinop Şube Reisi Şevket Bey, “Düşman amaline hizmet eden bir hükümeti tanımıyorum. Milletın önüne düşen Mustafa Kemal Paşa'nın emrine iltihak ediyorum ve kuvvetimle oraya gidiyorum” cevabını veriyor. Bu cevap karşısında kumandan telaşa kapılıyor ve makine başında tartışıyorlar.¹²⁸ Şevket Bey'in bu kararlı tutumu sayesinde Sinop'ta milli teşkilatlanma güç kazanıyor, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurulmaya başlanıyor.

Sinop ve yöresindeki Müdafaa-i Hukuk örgütlenmesi Mutasarrıf Mazhar Tevfik Bey'in yeniden güç kazanmasından sonra hızla gelişmiştir. Sivas Kongresi'nde alınan karar gereği, Sinop ve nahiyelerinde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bir çok şubesi açılmıştır. Bunlardan Sinop'takine Rasim Şükrü Bey, Gerze'dekine Süleyman Bey ve Belediye Reisi Sabri Bey, Boyabat'takine Abdullah Bey, Ayancık'takine de Mithat Bey önderlik etmişlerdir.¹²⁹

Bu dönemde ilk Müdafaa-i Hukuk teşkilatlanması işgal hareketlerine karşı miting ve Protestolar yapmak üzere vilayet, sancak ve kaymakamlıkların bulunduğu yerleşim birimlerine kadar yapılmıştı. Heyet-i Temsiliye bu teşkilatların köylere kadar götürülmesini istiyordu. Bu istek doğrultusunda Kastamonu Valisi Cemal Bey, 23 Kasım 1919 tarihinde verdiği emirle Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti mahalle ve köy teşkilatının acilen namuslu ve itimat edilen vatanperver kişiler tarafından bir hafta

¹²⁸ Peker, *İstiklal Savaşının Vesika ve Resimleri*, s. 43-44.

¹²⁹ Sinop 93 İl Yıllığı, s. 43.

içinde kurulmasını istedi. Cemal Bey, bu işin bir an evvel hayata geçirilebilmesi için Mıntıka Kumandanı Osman Bey'le görüşerek askerlik şubelerinin Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şubelerinin açılması hususunda yardımcı olmalarını istedi. Bunun üzerine Mıntıka Kumandanı Osman Bey, 4 Aralık 1919 tarihinde bütün Ahzıasker şube reisliklerine konunun takibi ve bir an evvel teşkilatın kurulması yolunda emir verdi.¹³⁰ Verilen bu emirlerin uygulanmasıyla Sinop ve çevresinde Müdafaa-i Hukuk teşkilatlanması hızlı bir şekilde yaygınlaştı.

Mahmut Bey'in Mutasarrıflığı döneminde Sinop Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti daha da geliştirilmiş ve cemiyetin yeni yönetimi şu isimlerden oluşmuştur: Emekli Jandarma Kumandanı Binbaşı Rıza Vamık, Müftü Salih, Rasim, Hacı Ömer, Hacı Hasanzade Şükrü, Parmaksızade İsmail, Hüseyin Hilmi, ilçelerdeki teşkilatlar da yenilenmiş ve geliştirilmiştir.¹³¹

Teşkilatların bundan sonraki faaliyetleri bir taraftan halkı Milli Mücadele hareketi yönünden bilgilendirmek ve destek sağlamak, diğer taraftan da cephede ihtiyaç duyulan silah-cephane, yiyecek ve giyecek temin etmek olmuştur.

B- Sinop'ta Güvenlik

1- Sinop Ve Çevresinde Asayiş Bozucu Olaylar Ve Alınan Tedbirler

Çerkez Şuayip ve daha bir çoklarının sık sık soygunculuk yapmaları, adam öldürmeleri ve tehirciye tabi tutulan Rumların geri dönüp yanmış evlerini görünce yaptıkları taşkınlıklar yüzünden mütareke döneminde Sinop'ta asayiş iyice bozulmuştu. Asayiş temin edecek yeterli bir silahlı kuvvet bulunmadığından, böyle bir kuvvete olan ihtiyaç artmıştı. Halbuki Sahil Muhafız Taburu ile Jandarma birliği mütarekeden sonra tamamen denilebilecek derecede terhis edilmişti. Bunların silahları da eski Şube Reisi Kolağası Rüştü Bey zamanında gelen İngiliz memurları tarafından vapurlara yüklenerek götürülmüştü. Hatta silahlar şubeden vapurlara taşınırken arzu eden Rumlara verilerek silahlandırılmıştı. Silahlanan Rumlara karşı tedbir alabilmek için Sinop'a silahlı kuvvet istenmiştir.

¹³⁰ Peker, *İstiklal Savaşının Vesika ve Resimleri*, s.112.

¹³¹ Uluğ, a.g.g., 12 Eylül 1952, s. 3.

5 Şubat 1919'dan itibaren Sinop'ta bulunan Preveze Gambotu, Samsun'dan Boğazlara kadar olan geniş bir bölgeyi kontrol ettiğinden çok zaman Sinop'ta duramıyordu. Sinop'un denizden gelebilecek tehlikelere karşı korunabilmesi için daimi Sinop'ta kalacak bir gambot istenmişti. Bu iki sebebi Mutasarrıf Mazhar Tevfik Bey, vilayete yazmış ve ayrıca, 12-13 Temmuz 1919 gecesi şifreli bir telgrafla, livanın ehemmiyetine binaen bir bölük nizamiye askeri ile bir gambotun bulundurulmasına müsaade ve delalet buyrulmasını arz etmiştir.¹³²

Sinop'ta asayiş öyle bozulmuştu ki köyden köye gitmek bile güçleşmişti. Bölgede faaliyet gösteren çetelerin sayısı artmış, hiç kimsenin can güvenliği kalmamıştı. Halkı rahatsız eden ve en çok zarar veren çetelerin başında Çerkez Şuayip çetesi geliyordu. 1917 senesinde Kastamonu Garnizonu'ndan firar eden İngiliz zabiti yakalanıp Kastamonu'ya sevk edilirken, Çerkez Şuayip ve adamları kurdukları pusudan muhafızlara ateş etmişler, ateş esnasında muhafızlardan biri şehit olmuş, ikisi de yaralanmıştı. İngiliz zabitini de alıp Rusya'ya götürmüşler ve sonra İngilizlere teslim etmişlerdi. Maksatlarına ulaştıktan sonra tekrar Sinop'a dönmüşler ve beraberlerinde getirdikleri bir Ermeni'yi de parası için katletmişlerdi.

Bundan sonra, Sinop'un Kozcığaz Köyünden İslamoğlu Ahmet'in zevcesi Dudu'yu, birkaç gün sonra da vefa eden babasını defnederken İslamoğlu Ahmet'i katletmişti. Aynı gün Çerkez Şuayip, evinin müfreze tarafından yakıldığını gördükleri bahanesiyle Alasoku Köyünden Cesuroğulları'ndan Halil ve Mehmet isimdeki iki kardeşi aynı anda öldürmüştür. Kendisini bir defa pusuya düşüren Ayancık Jandarmasından olan Sinop'un Taşmanlı Köyünden Şükrü Oğlu Hasan'ı ve Şuayip'in arzu ettiği hemşiresini vermeyen Nuri Kahya'yı katletmiştir. Tabaklar Köyünden Ömer Oğlu Şükrü'yü sakat edecek derecede yaralamıştır.¹³³

Köyler ve kasabalar asker kaçaklarıyla dolmuş, eşkıyalık almış yürümüşü. Hatta Sinop şehrinin yanı başında beş kilometre mesafedeki Ordu Köyünde herkesin gözü önünde ev basılmıştı. Gerze'de bir köyün muhtarı olan Abdi Kahya, Celevi Jandarma Karakoluna elli metre mesafede deniz kenarında evi bulunan Rizeli

¹³² Peker, a.g.e., s. 39.

¹³³ Açığsözcü Hüsnü, a.g.e., s.92-93.

Mehmet'in oğlu, yeğeni ve damadı tarafından dağa kaldırılmıştı. Boyabat'ın Durağan Köyünden Reşit, Ayancıklı Yaman Bey ve saire köyleri haraca bağlamışlardı.

Evvelce firari ve şaki olup Binbaşı Şevket Bey'in teşebbüsü ile yaptığı hatalardan pişman olduğunu söyleyip aman dilemiş olan Çerkez Uzun Musa, Dellez Hüseyinler, Kümes Köylüleri ve arkadaşları yine kırlarda bayırlarda dolaşiyor, karışık işlerden geri durmuyorlardı.¹³⁴

Mütareke döneminde Karadeniz Bölgesinde Tütün kaçakçılığı da almış yürümüşü. Kaçakçılar, Samsun çevresinden aldıkları tütünleri takalarla Sinop sahillerine getiriyorlardı. Buradan karaya çıkarılan tütünler, adamları vasıtası ile hayvanlara yüklenerek, Ayancık, Boyabat, Taşköprü, Devrekani buralardan da Kastamonu ve diğer ilçelere dağıtılıyordu. Bu tütünler muhtarlar, ağalara değerinin çok üzerinde bir fiyata zorla satılıyordu. Bu durumda büyük huzursuzluklara neden oluyordu. Bütün asayişsizlik bununla da sınırlı değildi. I. Dünya Savaşı yıllarından beri hemen her ilçe de türemiş olan haydutluk sürüp gidiyordu. Bu haydutlar tarafından zengin köyler basılıyor ve pazarcılar topluca soyuluyordu. Kin ve ihtiras vuruşları yapılıyor, yer yer de zorba otoriteleri kuruluyordu.¹³⁵

Asayişsizlik ve eşkıyalık öyle bir hal almıştı ki kimse elindeki üç beş kuruşunu evinde saklamaya bile cesaret edemiyordu. Bu durum Sinop Livası Meclis-i Umumisi'nin 4 Ekim 1922 Çarşamba günü yapılan birinci celse, sekizinci oturumunda gündeme gelmişti. Konu ile ilgili olarak: "Ahalinin elinde biriktirdikleri bir miktar paraları bulunuyor, bu paraları ekserriyya saklayamıyorlar. Öteden, beriden taarruz olunuyor, evleri basılıyor, alınıyor. Bankalar gerek kasabalının ve gerek köylünün elinde emin muhafaza sandıklarıdır. Köylü elindeki parasını bilâ faiz bankaya bıraksın ve istediği zaman da alsın böylece köylünün parası muhafaza edilmiş, hem de banka menfaat temin etmiş olur."¹³⁶ görüşü ortaya atılmıştır.

Asayişsizliğin ortadan kaldırılması amacıyla Kastamonu Valisi Cemal Bey ve Kumandan Osman Bey, 30 Kasım 1919 günü Boyabat ve Sinop çevresinde teftişe çıkmıştır. İncelemeleri sırasında bölgede haydutluk yapanların ortadan kaldırılması

¹³⁴ Uluğ, a.g.g., 14 Eylül 1952, s.4; Dikmen, a.g.h., s. 75.

¹³⁵ Peker, a.g.e., s.15.

¹³⁶ Sinob Livası Meclis-i Umumisi, s. 67-68.

için haydut kellesi getirenlere para mükafatı vaat etmişlerdi. Bölgedeki en cani haydut olan Çerkez Şuayip'in başına 100 lira, Boyabatlı Haydut Raşit ile, Ağlı Pazarı'ndan Haydut Halit'in başlarına 50'şer lira vaat ve ilan edilmişti¹³⁷ Vali Cemal ve Kumandan Osman Bey'in idaresinde yürütülen 20 günlük takip sonunda Boyabat'ta 30, Sinop'ta da 20 şaki tutuklanmıştır. Böylece bölgede asayiş bir nebze olsun temin edilmiş, güvenli bir ortam oluşturulmuştur.¹³⁸

Tam bu sıralarda Büyük Millet Meclisi açılmış, Mutasarrıf Mahmut Bey Sinop'tan ayrılmıştı. Hürriyet ve İtilafçılar faaliyete geçmiş, Çerkezleri de tahrik ederek Sinop'ta Milli Hareket aleyhine bir isyan hazırlığı içine girmişlerdi. Mebusan Meclisi'ne Sinop'tan mebus seçilen Vahdettin'in kayın biraderi Kaymakam Zeki Bey'in Sinop Mutasarrıflığı ve Kumandanlığına tayin edildiği haber alınmıştı. Aynı zamanda Müşir Zeki Paşa'nın da "Anadolu Islahat Umumi Müfettişliği" ne tayin olunarak Samsun'a çıkartılacağı işitildi. Kaymakam Zeki Bey'in askeri bir kuvvetle Sinop'a geleceği ve yerli Çerkezlerin de desteğiyle Kastamonu üzerinden Ankara'ya yürüyeceği söyleniyordu.

Milli Hükümet tarafından Sinop'taki karışıklıkları düzeltmek amacıyla icabında Mevki Kumandanlığı da yapmak üzere Erzurum Mebusu Zihni Bey Sinop Mutasarrıflığına tayin edildi. Cesur, vatanperver ve temiz kalpli bir asker olan Zihni Bey, Sinop'un durumunu çabuk kavradı. Halk ile yakın ilişkiler kurarak sorunlara çözümler bulmaya başladı.

Hükümet otoritesine boyun eğdiklerini söylemelerine rağmen halen şüpheli durumda bulunan Çerkez Uzun Musa ve diğerlerini çağırarak açık vaziyet almalarını ihtar etti. Onlar da çaresiz olduklarının farkına vardıklarından boyun eğmek zorunda kalmışlardı. Zihni Bey'in bunları yirmi beş kişilik kabile halinde Kastamonu'ya sevk ettiği gün ajanslar Çerkez Ethem'in isyan ettiğini haber vermişti. Bunun üzerine Zihni Bey, onlara "isterseniz sizde böyle isyan edebilirsiniz, Milli Hükümet aciz değildir" dedi. (Bu şahıslardan daha sonra Zihni Bey'e kendilerini yanlış hareketlerden kurtardığı için teşekkür mektupları gelmiştir.)

¹³⁷ Peker, a.g.e., s.115

¹³⁸ Açiksözcü Hüsnü, a.g.e., s. 91-92.

Zihni Bey diğer taraftan da Sinop ve çevresinde en acımasız canilikler yapan eşkıya Çerkez Şuayip'in takibine başladı. Aldığı tedbir ve yaptığı tertipler sayesinde onu Boyabat civarında Tabaklı Köyü'nde ormanın içinde sıkıştırarak öldürttü. Şuayip'in öldürülmesinde Trabzonlu Jandarma Teğmeni Galip Bey'in de büyük hizmetleri olmuştur.¹³⁹

Jandarma kaçaklarından Sinop köylerinden Haydut Gürcü Temel ile Arkadaşı Gürcü Tufan, Çerkez Zekerriya, silahlı çatışma esnasında yakalanmış ve hükümete teslim edilmiştir. Gerzeli hapisane firarisi Gürcü Osman'da çatışmada öldürülmüştür. Türkeli Bucağı'nda Tosop Köyünü basan Gürcü İskender, Haşim ve Şuayip teslim olmuştur.

Bafra'dan gelen katırları soyan Mahmuk ve 10 kişilik avanesi Gerze Jandarma Kumandanı Ekrem Bey'in müfrezesi ile çarpışmış, çatışmada biri yaralanmış diğerleri kaçmayı başarmıştır. Çatışmada müfrezeye yardım eden ahaliden bir kişi şehit olmuştur. Türkeli'nde dolaşan Rizeli Laz Ahmet, Mustafa, Şevket, Yusuf, Yakup ve Hakkı silahlarıyla birlikte ele geçirilmiştir.¹⁴⁰ Bütün bu operasyonlar sonucunda Sinop ve çevresinde tam güvenli bir ortam temin edilmiştir.

2- Milli Harekete Karşı İsyan Girişimi

Büyük Millet Meclisi açıldıktan ve Mutasarrıf Mahmut Bey Sinop'tan ayrıldıktan sonra Hürriyet ve İtilafçılar faaliyete geçerek Çerkezleri tahrik yoluyla Milli Hareket aleyhinde ileri geri konuşmaya başlamışlardı.

Sinop'tan İstanbul Meclisi Mebusan'ına mebus seçilmiş olan Padişah Vahdettin'in Kayın biraderi Kaymakam Zeki Bey'in (Çerkez Zeki) Sinop Mutasarrıflığı ve Kumandanlığına tayin edildiği bildirilmişti. Bu şahsın askeri bir kuvvet ile Sinop'a gelerek yerli Çerkezlerden de istifade suretiyle Kastamonu üzerinden Ankara'ya yürüyeceği haber alınmıştı. Müşir Zeki Paşa'nın da "Anadolu Islahat Umumi Müfettişliği" ne tayin olunarak Samsun'a çıkarılacağı işitilmişti.

¹³⁹ Peker, a.g.e, s. 190-191.

¹⁴⁰ Peker, a.g.e., s.104-105.

İşte bu sırada Milli Hükümet'çe Sinop Mutasarrıflığına icabında Mevki Kumandanlığı vazifesini de yapmak üzere Erzurum Mebusu Zihni Bey¹⁴¹ tayin edildi. Zihni Bey geldiğinde Sinop'ta vaziyeti şöyle idi:

Yukarıda bahsi geçen Zeki Bey ve Zeki Paşa'nın tayinleri dolayısıyla Sinop'un elde tutulması için İstanbul Hükümeti'nce bazı muzır propagandalar yapılmaya başlanmıştı. Bafralı Çerkez Yüzbaşı Şevket Bey gizlice Sinop köylerini dolaşarak padişah lehine epeyce propaganda yapmıştı. Ayrıca, Sinop'ta resmi bir beyanname verilerek çok çirkin ve muzır bir "Çerkez Teavün Cemiyeti"¹⁴² kurulmuştu. Govaze adında İstanbul'da çıkan Çerkezce bir gazete Sinop'ta da dağıtılıyor ve Çerkez köylerinde Çerkez alfabesinin okutulması isteniliyordu.¹⁴³ Bu cemiyetin faaliyetleri etkisini gösteriyordu. Sinop'ta kargaşa ve gerginlik hat safhaya çıkmıştı.

Fakat asıl isyan tehlikesini önlemek gerekiyordu. Kaymakam Zeki Bey'in enişteresi, Süleyman ve Doktor Şerafettin Beyler'le aileleri ve Zeki Bey'in Sultan Vahdettin'in kadını olan kardeşi Saniye İnşirah¹⁴⁴ Hanım da Zihni Bey'in İnebolu'dan bindiği vapurla, İstanbul'dan Sinop'a gelmişlerdi. Bunlar yakında

¹⁴¹ Mutasarrıf Zihni Bey, cesur, mert, çok temiz kalpli, mütevazı, vatanperver, Milli Harekete candan bağlı bir Türk Evladı idi. Kısa bir zamanda Sinop'un vaziyetini kavradı. Halk ile vasıtasız görüşüyordu. Mutasarrıflık kapısındaki emir erini ve polisi kaldırdı. Müracaat eden herkesi odasına alır karşısındaki koltuğa oturtur derdini dinlerdi. İlgili daire müdürünü çağırır, iş sahibi ile huzurunda konuştururdu. Yapılacak iş ise hemen emir verir yaptırır, kanun nizam müsait değil ise "beyhude uğraşma ve uğraştırma" derdi. Her Perşembe günleri köy usullarıyla görüşmeler yapar ve onlara öğüt verirdi. Tam bir demokratik tavır sergilerdi., Uluğ, a.g.g., 14 Eylül 1952, s.4.

¹⁴² Çerkez cemiyetleri II. Meşrutiyet'in ilanından sonra kurulmaya başlamıştı. Bunlar arasında kıdem bakımından Çerkez Teavün (yardımlaşma) Cemiyeti başta gelmekte idi. Cemiyet talimat namesinin I. maddesi: "Kanun-i Esasi ve Usul-ü Meşveret ve Meşrutiyet'in idare-i mer'iyeti ve Çerkezlerin maarif ve ticaret ve ziraatça temin-i terakkiyatı ve âdât-ı meşrua ve müstahsene-i kavmiyelerinin muhafazası gibi maksat-ı hayriyeye hizmet etmek ve merkezi İstanbul olmak üzere Çerkez İttihat ve Teavün Cemiyeti namıyla bir cemiyet teşkil olunmuştur." Çerkez derneklerinin tümü, muhtariyet ve bağımsızlık yanlısı olmamıştır. Osmanlı kadrosu içinde kalarak Çerkezlerin daha refahlı bir düzeye ulaşmaları amacını güdüyorlardı.; Tark Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, C: II, Genişletilmiş II. Baskı, İstanbul 1986, s. 606-607.

¹⁴³ Uluğ, a.g.g., 14 Eylül 1952, s.4; Peker, a.g.e, s. 190; Dikmen, a.g.h., s. 72-74.

¹⁴⁴ Vahdeddin 1905 yılında evlendiği Sinop Çerkezlerinden olan İnşirah Hanımı, geçimsiz bulunduğu için dört sene sonra 1909'da boşanmıştır. İnşirah Hanım'ın kardeşi olan Zeki Bey'i yaverleri arasına almış, boşanmadan sonrada yanında tutmuş, yurt dışına sürgüne giderken de yanında götürmüştür. İnşirah Hanım Vahdeddin'in sürgünde bulunduğu Sanremo'ya Villa Nobel'in kapısına kadar gitmiş, fakat Zeki Bey ne yapıp edip Vahdeddin ile görüşmesine engel olmuştur. Vahdeddin bu olaydan hiçbir zaman haberdar olmamıştır. İnşirah Hanım daha sonra Mısır'a gitmiş ve Vahdeddin'in karısı olduğunu söyleyerek kendisine Evkaftan aylık bağlatmıştır. Sonra Kahire'de evlenmiş boşanmış ve nihayet Zengibar'a gitmiştir.; Bardakçı, a.g.e., s.326-328.

mutasarrıf ve kumandanlığa gelecek olan Zeki Bey için evlerini döşeyip düzeltiyorlardı.

Olayların tırmanması üzerine Mutasarrıf Zihni Bey, Zeki Bey'e bir mektup yazarak "Milli Harekatın maksat ve gayesini izah ve kendisinin de Sinop'ta bu uğurda çalıştığını beyan ve Sinop'a mukarrer hareketlerden vazgeçmelerini, aksi takdirde Sinop'a kendileri ayak basmadan ana, baba ve kız kardeşlerinin hayatlarının tehlikeye gireceğini" bildirdi.¹⁴⁵

Ayrıca, İstanbul Hürriyet ve İtilaf Fırkası reislerinden ve Çerkez ileri gelenlerinden olup kendisinin de şahsen tanıdığı Müşir Zeki, İstanbul Muhafızı Ahmet Fevzi ve Birinci Ferik Ahmet Ubuk Paşa'lara da "Memleketin menfaati namına Zeki Bey'in Sinop seyahatine mani olmalarını, aksi halde çok elim ve feci vaziyetler tahaddüs edeceğini" bildiren birer mektup yazarak Doktor Şerafettin Bey'le İstanbul'a gönderdi. Muayyen bir müddet zarfında bu mektuplara cevap alarak dönmesini aksi bir harekette bulunursa ailesinin tehlikede kalacağını da kendisine açıkça söyledi.

Şerafettin Bey İstanbul'a gitmiş, dürüst hareket ederek mektupların hepsini muhataplarına vermiş ve kendilerinden müspet cevaplar alarak geri dönmüştür.

Zeki Bey'in Sinop Mutasarrıflığı ve Kumandanlığı ve buradan yapmak istedikleri harekette bu surette Zihni Bey'in şahsi teşebbüs ve azmiyle sonuçsuz kaldı. Yalnız Sinop için değil umumi vaziyet itibariyle de cidden büyük bir tehlike atlatılmış oldu. Bu arada vaktiyle Sinop'ta Redif Zabitliği yapmış olan Yüzbaşı Çerkez Şevket ve yandaşlarının hususi surette gönderdikleri bir İngiliz torpidosu ile ve fedailerle ansızın Sinop'a baskın yapacakları ve Padişaha karşı isyan eden millicileri kurşuna dizecekleri, kesecekleri hakkında uçurdıkları haberler tabiatıyla kamuoyunu heyecana düşürmekte idi. Böyle bir ihtimale karşı Zihni Bey, bizzat bir çok geceler kale burçlarında gözetleme nöbetçiliği yaptı.

Esasen İttihat ve Terakki aleyhtarı ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası taraftarı olan Sinop eşrafi da bu haberler ve şaiyalar karşısında Milli Hareket'e karşı çekingen bir tavır seğriliyordu. Hatta denizden bu surette gelecek kuvvetlerle teşriki mesai için

¹⁴⁵ Peker, a.g.e., s. 190-191.; Uluğ, a.g.g., 14 Eylül 1952, s.4.

mutasarrıf ve kumandanı aniden evlerinde basarak tevkif etmek gibi tasavvurlarda bile bulunanlar vardı. Zihni Bey, mert ve cesur hareketi ile bütün bu tasavvurları suya düşürdü. Fakat Belediye Reisi Rasim Bey ve arkadaşlarında Ankara Hükümetine karşı yine de tam bir itimat hasıl olmamıştı. Tereddütlü idiler.

İşin iç yüzünü kesin olarak öğrenebilmek için Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nde Maarif Vekaleti'ni icra eden Sinop Mebusu Doktor Rıza Nur Bey'i Sinop'a çağırılmışlardı. Rıza Nur Bey Sinop'a gelmiş, onlara gizli bir toplantıda vaziyeti anlatmıştır. Ondan sonra Sinop eşrafı Zihni Bey'in etrafında tam bir itimatla toplanarak Milli Harekete mazhar olmuştur.¹⁴⁶

Sinop'ta isyan girişimini Rıza Nur hatıratında şöyle anlatıyor:

“Hükümete Sinop ahalisinin Ankara'ya isyan için hazırlanmakta olduğuna dair haberler geliyordu. Bu işi Hürriyet ve İtilaf Fırkası ikinci reisi olan Akif ve Çerkez Zeki yürütüyordu. Sinop memleketim, bu iş herkesten çok beni alakadar ediyordu

Çerkez Zeki'nin şehirde eşraftan iki eniştesi (hemşirelerinin kocası) vardı. Bunlar iki kardeş ve Türk'tü, Zeki bunları da kandırmış, Türk-Çerkez birleşmişti. Hükümete gelen haber: Vahdettin'in adamı Miralay Sinoplu Çerkez Zeki'nin Sinop Çerkezlerini kandırdığı, bir İngiliz Vapuruyla bunlara silah ve cephane gönderileceği yolundaydı. Zeki'nin provokasyonuna gelen halkın beş yüz atlı hazırladığı, Milli Harekete karşı isyan hazırlığı içinde oldukları Ankara'da haber alındı. Sinop'tan bana da malumat geldi. Gönderdikleri mektup ta beni başlarına geçmek için istiyorlardı. Ben ise Ankara'da Maarif Vekili'yim, pek telaş ettim. Akif adında bir namussuz zavallı, vatandan başka bir şey düşünmeyen halkı, millet menfaati aleyhine isyan ettirecekti. Bu da Sinop için tarihi bir leke olacaktı.

Sinop'ta, Cemal Bey adında bir Binbaşı şube reisi var, yalnız bu adam Milli Hareketi tutuyor ve Akif'e karşı müdafaa tertibatı alıyordu. Sinop'ta işi düzeltebilecek iyi bir mutasarrıfa ihtiyaç vardı. Düşündüm, arkadaşlardan Erzurum Mebusu Binbaşı Zihni Bey var. Halis bir Türk, zeki, pek namuslu, pek yiğit, özü sözü doğru ve pek dirayetli çok sevdiğim bir adamdı. Bu işi kökünden sökmesi için

¹⁴⁶ Uluğ, a.g.g., 15 Eylül 1952, s.4; Peker, a.g.e., s.191-192; Dikmen, a.g.h., s. 81-83.

Sinop mutasarrıflığını kabul etmesini rica ettim, kabul etti. Bu onun için fedakarlıktı, mebusluğu gidiyor, maaşı azalıyordu. Kendisine Sinop'a giderken eşraftan işbaşı olanlara verilmek üzere sekiz-on mektup verdim. Bu mektuplarda eşrafa nasihat ettim. Bu mektupları köylerden geçerken muhataplarına vermesini söyledim. Zihni Bey Sinop'a gitti, yerleşti, işleri düzeltmeye başladı. Sinop üzerinde isyan tezgahlayan Çerkez Zeki'yi ikna etmesi için eniştesi Doktor Şerafettin'i İstanbul'a gönderdi. Ancak isyan teşebbüsü sönmedi.

Bunlar bir delilik eder de Sinop lekelenir diye ödüm kopuyordu. Derhal bir arabaya atlayıp, Sinop'a vardım. Tercüman Ahmet'e uğradım, onu ikna ettim. Onunla Çerkezler ikna edilmiş demektir. Oradan bir saat mesafede bulunan Rasim Bey'in köyüne gittim. Hakkı, Kemal, Hüsnü Ağazade, Hamdi Efendi'ler vs. yi de oraya davet ettim. Bunlar işleri, tertibi bana anlattılar. Hazır geldin baş ol dediler. Ben de onlara vaziyeti anlattım. Yanlış yolda olduklarını söyledim, deliller getirdim. Akif'e uymamalarını söyledim. Zavallılar ne kadar gafil, ne kadar işgal edilmişler, bana inanmak istemiyorlardı. Sinop'un şerefine yazık olur, size yazık olur dedim.

Bunlara yaptıkları işin yanlış olduğunu vatanseverlik edeyim derken vatan hainliği edeceklerini bu işten vazgeçmelerini söyledim. Zavallılar, saflıklarından yararlanılarak kandırılmışlardı. Bu işi vatana hizmet diye yapıyorlardı. Sabaha kadar aramızda münakaşa oldu. Nasihat ettim, vaziyeti anlattım, size baş olmak değil, isyan ederseniz Ankara'ya gidip bir ordu alıp sizi vurmaya gelirim diye tehdit ettim. Nihayet yollarının yanlış olduğunu anladılar, isyandan vazgeçtiler. Nikahları üzerine de yemin ettirdim. Bu isyan girişimi böylece bir sakatlık olmadan bitti, ferahladım. Yoksa bu isyan milli savaş için büyük bir tehlike olurdu. Hem Sinop'un şerefini, hem de bunların ve halkın kanını ve Ankara'yı yeni bir isyandan kurtardığıma, milli davaya hizmet ettiğime sevindim.

Bunlara kendilerini kimin bu yola soktuğunu sordum. Dediler ki, Akif İstanbul'a gitti, Miralay Zeki vasıtasıyla Padişaha gitmiş, Damat Ferit Paşa'yı, Hürriyet ve İtilafçıları görmüş. Onlarla bu isyanı kararlaştırmış, İngilizlerde yardım

vaat etmiş. Sinop'a geldi, Hürriyet ve İtilaf şubelerini teşkil etti, bizi o aldattı. İyi ki geldin ve bizi bu hainlikten kurtardın dediler.”¹⁴⁷

3- Giresunlu Topal Osman'ın Sinop'a Gelişi

Topal Osman¹⁴⁸,ın 1912'de Balkan Savaşlarıyla başlayan askeri hayatı I. Dünya Savaşıyla devam etmiştir. Mondros Mütarekesi'nden sonra Giresun Belediye Başkanı olan Topal Osman, 29 Mayıs 1919 tarihinde Havza'da Mustafa Kemal Paşa ile gizli bir görüşme yapmış, bu görüşmeden sonra Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı emirler doğrultusunda hareket etmiştir.

Pontusçuluk hareketinin ortaya çıkmasıyla, nerede bir pontusçu başı varsa oraya gidip onu ortadan kaldıran Topal Osman, önce Giresun'daki Pontusçuları birer ikişer ortadan kaldırmıştır. Sonrada Samsun, Sinop, İnebolu, Çorum, Merzifon, Tokat havalisindeki Rum ve Ermeni çetelerinin ortadan kaldırılmasında yer almıştır.

¹⁴⁷ Rıza Nur, a.g.e., s. 573-574; Rıza Nur, aynı konuyu Mısır'da iken çıkardığı “Türk Bilik Reüsu” nde 1 Fevriye 1938 tarihli ve 8 Numaralı nüshasının 2014 – 2016 cı saifelerinde “Sinop İsyân Teşebbüsü, Akif” başlığı altında yayınlamıştır. Buradan naklen Hüseyin Hilmi Uluğ, “İstiklal Savaşında Sinop”, *Vakit Gazetesi*, 15 Eylül 1952, s.4; Dikmen, a.g.h., s. 85-87.

¹⁴⁸ Giresun'un Hacıhüseyin mahallesindeki Ferudunzadeler ailesinden olan Osman Ağa, 1884 tarihinde dünyaya geldi. Babası Hacı Mehmet Efendi, Annesi Zeynep hanım olup ailesi ticaret ile uğraşmakta idi. 1912 yılında Balkan Savaşları başladığına ticaret ile uğraşmakta olan Osman Ağa, babası askerlik bedelini ödemesine rağmen, gönüllü birlik oluşturarak Balkan Savaşlarına katıldı. Bu savaşlarda sağ dizinden yaralanarak Gazi unvanını alan Osman Ağa, Savaşta göstermiş olduğu başarılarından dolayı Yarbaylık rütbesine kadar yükseldi. I.Dünya Savaşına da katılan Osman Ağa, Batum ve Harşit Çayı'nda Ruslara karşı savaşmış, Rusların Harşit Çayını geçmelerini engelleyerek, Tirebolu'nun işgalini önlemiştir. Mondros Mütarekesi'nden sonra Giresun Belediye Başkanı olan Osman Ağa, uzun yıllar Türklerle birlikte yaşayan Ermeni ve Rumların kurdukları çetelerin bölgedeki Türklere karşı giriştikleri saldırıları kurduğu gönüllü birliklerle önledi. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi üzerine, 17 Mayıs 1919 tarihinde Giresun'da büyük bir miting düzenleyerek işgalci devletleri ve göz yumanları protesto etmiştir. 29 Mayıs 1919 tarihinde Havza'da Mustafa Kemal Atatürk ile gizlice buluşan Osman Ağa, bu buluşmadan sonra Atatürk'ten aldığı emirler doğrultusunda hareket etmiştir. Giresun Askerlik Şubesi Başkanı Hüseyin Avni Alpaslan ve Jandarma Komutanı Hamdi Bey ile anlaşarak, Eylül 1920'de Giresun gençlerinden oluşan “Giresun Gönüllüler Taburu”nu kurmuştur. Kurulan bu tabur ilk önce Ermeni saldırılarına karşı savunma hareketlerinde görev almıştır. 12 Kasım 1920'de Osman Ağa, Mustafa Kemal Paşa ile tekrar buluşmuş, Paşa'nın korunması için önce yanındaki on kişiyi, daha sonrada Giresun'dan topladığı 100 kişilik muhafız gurubunu Ankara göndermiştir. Ayrıca, Giresun'da “Gedikkaya” isimli bir gazete çıkartarak, millette milli şuurun oluşmasını ve Milli Mücadele fikrinin yayılmasını sağlamaya çalışmıştır. Giresun Müdafai Milliye Başkanı ve Belediye Başkanı sıfatıyla Kasım 1920'de Ankara'ya gitmiş, gerekli emirleri aldıktan sonra Giresun'a dönerek, 12 Ocak 1921 tarihinde 42. ve 47. Gönüllü Alayların kurulması çalışmalarını başlatmıştır. Mart 1921'deki Koçgiri ayaklanmasının bastırılmasında, Topal Osman Ağa komutasındaki 47. Gönüllü Alayında katkıları olmuştur., Giresun Dergisi, Yıl 9, Sayı 87, İstanbul Nisan 1995, s. 28.

Özellikle de Pontuşçuluk hareketinin başarıya ulaşamamasında Osman Ağa'nın faaliyetlerinin büyük faydası olmuştur. Çünkü onları reislerinden mahrum etmiştir.¹⁴⁹

Zihni Bey'in Mutasarrıflığı döneminde Giresunlu Topal Osman, bir gün kendi maiyetiyle birlikte motoruna binip İnebolu'ya giderken Gerze'ye uğramıştır. Gerze'de gayet zengin "Harbioğlu" diye anılan Kiryato adında bir Rum manifaturacı vardır ki bu şahıs aynı zamanda burada bulunan tahmini iki-üç yüz kişilik silahlı Pontus çetecilerinin de başıdır. Osman Ağa, Harbioğlu'nun dükkanına girmiş, "Harbioğlu kim?" diye sormuş. Harbioğlu "Benim!" demiş. Bunun üzerine Ağa, raftaki bir kumaşı göstererek "Şu kumaşı ver" demiş. Harbioğlu kumaşı almak için arkasını Ağa'ya dönüp merdivene çıkarken, Ağa ve adamları silahlarını çekip Harbi oğlunu öldürmüştür.

Harbioğlunu öldürdükten sonra Osman Ağa, Sinop'taki Pontuşçuların başı olan Eczacı Altunoğlu Vasil'i öldürmek için motorlarına atlayarak Sinop'a hareket etmiştir.¹⁵⁰ Bu olayı öğrenen Gerze Kaymakamı Esat Bey, elinde hiçbir kuvvet olmadığından müdahale edememiş, Sinop Mutasarrıfı Zihni Bey'i arayarak olaydan haberdar etmiştir. Ayrıca, Harbioğlu'nu öldürenin Osman Ağa'nın adamlarından Rizeli Ekşioğlu Mehmet olduğunu da Mutasarrıfa bildirmiştir.

Motorlar Sinop'a gelir gelmez Zihni Bey'in emriyle Polis, motorlarda arama yapmış. Ancak, Ağa'nın adamları Ekşioğlu Mehmet'i kaçırdıklarından bulunamamıştır. Sonra Osman Ağa, sağ gerisinde Sinop Şube Reisi Binbaşı Cemal Bey, sol gerisinde Komiser Remzi Bey olduğu halde, peşinde silah arkadaşları ile birlikte Hükümet Konağına Mutasarrıfı ziyarete gitmiştir.

Zihni Bey, Osman Ağa'nın uzattığı elini sıkmayarak ve hiddetlenerek: "Ağa, sen hükümeti ziyarete mi yoksa basmaya mı geliyorsun, arkadaki bunlar ne? gayrı bunları dağlara geri çevir, böyle ziyaret olmaz" diye bağırınca Osman Ağa şaşırılmış. "Kızma Zihni Bey darılma" diyerek yalnız oğlunu yanında alıkoyarak diğerlerini gerisingeri motorlarına döndürmüştür. Sonra Zihni Bey'le el sıkışıp oturunca, Osman Ağa'nın motorun aranmasının haysiyetine dokunduğunu söylemesi üzerine, Zihni Bey'de "Senin haysiyetin varda hükümetin haysiyeti yok mu" cevabını vermiştir.

¹⁴⁹ Giresun Dergisi, Yıl 9, Sayı 87, İstanbul Nisan 1995, s. 28.

¹⁵⁰ Rıza Nur, a.g.e., C: III, s. 792.

Daha sonra yanlarına Tahrirat Baş Katibi Hüseyin Hilmi'yi çağırmişlar ve Osman Ağa cebinden hususi şifre anahtarını çıkartarak Hüseyin Hilmi'ye uzatmış, Mustafa Kemal Paşa'ya, salimen Sinop'a geldiklerini yazmasını söylemiştir.

Osman Ağa oradan yanına eski müftü İbrahim Efendi'yi alarak Seyit Bilal Türbesi'ni ziyarete gitmiştir. Olayın devamını Hüseyin Hilmi Uluğ şöyle anlatıyor: "Akşamüzeri, hükümet yakınındaki Altunoğlu Vasil Efendi'nin eczanesinde Doktor Sait ve kayın biraderi Abdi Beylerle oturuyorduk. Osman Ağa'da o sırada ziyaretten dönmüş, eczanenin önünden geçiyordu, kapıda durmakta olan Apdi Bey'i yanına çağırıldı. Vasil sen misin diye sordu. Abdi Bey; Vasil Efendi'nin de içeride olduğunu söyleyince Vasil Efendi buraya gelsin dedi. Vasil Efendi hemen koştu, Osman Ağa, Sen harp esnasında Sinop'a hicret eden hemşerilerime fena muamele yapmışsın, şimdi bunun cezasını çekeceksin, akşama kadar bin kusur lira getirmez isen beynine kurşunu patlatırım diye tehdit etti.

Vasil Efendi, Ben harp esnasında Kastamonu'da idim, burada yoktum diye cevap verdi ise de dinlemedi, çekildi gitti. Vasil, titreyerek yanımıza döndü. Biz kendisine hemen eczaneyi kapatmasını, doğruca Zihni Bey'e gidip meseleyi anlatmasını söyledik, oda öyle yaptı.

Bu vaziyeti öğrenen Zihni Bey, Osman Ağayı evine çağırtdı. Burada hükümet vardır. Bir tek Jandarma ile de olsa hükümet kuvveti olarak karşına çıkarım benim cenazemi yere sermeden ve çiğnemenen buralarda bir tek kimsenin burnunu kanatamazsın, hemen yoluna git münasebetsizliğin lüzumu yok diyerek ihtarda bulundu.

Osman Ağa, Zihni Bey'in bu sıkı ve şiddetli kararı ve ihtarı karşısında hiçbir tecavüze cesaret edemeden ertesi sabah erkenden havaya binlerce fişenk atarak adamlarıyla birlikte Sinop'tan ayrıldı. Fakat hava müsait olmadığından geri dönerek Ak Liman'a sığındılar. Zihni Bey'de o sabah Mustafa Kemal Paşa'ya Osman Ağa'nın gelip gittiğini, milli kuvvetlerin cephede bir tek fişenk bulabilmek için bin bir müşkülata katlandıkları bir sırada Osman Ağa'nın nümayış için binlerce fişenk

attırarak yaptıkları şımarıklığı bil-hassa dikkati nazarlarına arz ettiğini bildirmiştir.”¹⁵¹

C- Sinop Limanı'nın Milli Mücadele'deki Yeri

1- Preveze Gambotu

Preveze Gambotu¹⁵², Aydınreis Gambotu¹⁵³ ile birlikte İstanbul İşgal Kuvvetleri Baş Amirali İngiliz Galtrop'un izin ve isteği ile 26 Şubat 1919'da İstanbul'dan hareketle Karadeniz'e gönderildi. 28 Şubat 1919 tarihinde Samsun Merkez Liman Başkanı ve Deniz Komodoru Gv. Yb. Halis (Erülken) Bey'in emrine girmişlerdi. Gambotlar, bölgede karakol vazifesi görmek, korsanlık ve kaçakçılığı önlemek, ticaret gemilerinin güvenliğini sağlamak amacıyla görevlendirildi. Osmanlı Deniz Kuvvetleri'nde bulunan diğer gambot ve torpidolara göre Preveze ve Aydınreis daha sağlam ve tekne yapıları Karadeniz için daha uygundu. Gambotların mütareke şartlarına uygun olarak üzerlerindeki 100 mm'lik toplar sökülmüş sadece 2X47 mm'lik topları ve 7'65 mm'lik mavzerleri bırakılmıştı.¹⁵⁴

Her iki gambot da Samsun Merkez Liman Reisi'nin emrinde olmakla birlikte ikmal ve hareket üssü olarak Preveze Sinop, Aydınreis ise Trabzon limanında görevlendirildi.¹⁵⁵ Birisi Karadeniz'in doğu (Boğazdan Samsun'a kadar olan bölge) diğeri batı tarafında faaliyet gösterecekti. İlk zamanlarda gambotların kömür ve diğer seyrüsefer malzemeleri İstanbul'dan gönderilmekte idi. Sinop'ta asırlık bir kömür ambarı ve memuru bulunuyordu. Dolayısıyla Preveze gambotu kömürünü bu ambardan temin ettiği gibi, ara sıra Zonguldak'a yaptığı seferlerde kömür ikmalini

¹⁵¹ Uluğ, a.g.g., 17 Eylül 1952, s.4; 18 Eylül 1952, s.4; Dikmen, a.g.h., s. 97-101.

¹⁵² Gambot: buharlı gemiler icad edilmeden önce kullanılan harp gemilerinden beşinci sınıfı teşkil eden bir gemi türüdür. Gambot "Meze kurvet" in küçüğü olup topu da ondan azdır. Aynı zamanda grandî ve mizane sütunlarında serenleri yoktur.; Mehmet Zeki Pakalın, "Ganbot", **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C: I, İstanbul 1993, s. 643.

¹⁵³ Her iki gambot, Fransa'nın Tulon şehrinde bulunan ve İstanbul Boğazı'ndaki İstinye Tersanesini de kurup işleten Nazaire Kumpanyasına ait kızaklara omurgaları 1912'de konmuş ve Mart 1914'de inşaatları tamamlanmıştı. Gambotlar, çelik iskeletli ve ağaç kaplamalı olup stimle işlemekte, iki pervaneli; 503 deplasman ton ve 14 knot (mil-saat) sürat yapabilmekte idi. 100 mm. ve 47 mm'lik ikişer namlulu iki top, 7'65 mm'lik mavzer tüfekleri ile denizaltı savunması için el bombaları mevcuttu. 14'ü subay olmak üzere toplam 75 mürettebattan oluşuyordu. Hiç ikmal yapmadan 7 knot süratle 14 gün denizde kalabilme özelliğine sahipti.; Mustafa Hergüner, "Preveze ve Aydınreis Gambotları", **Askeri Tarih Bülteni**, Sayı:52, Yıl: 27, Şubat 2002, s. 91-92.

¹⁵⁴ Hergüner, a.g.m., s. 98; Işın, a.g.e., s.24.

¹⁵⁵ Emrullah Nutku, "Deniz Cephesi", **Yakın Tarihimiz**, C. I, Sayı: 2, Yıl: 1962, s. 55-56; Peker, **Öl Esir Olma**, s. 99.

oradan temin ediyordu.¹⁵⁶ Ancak birkaç seferden sonra ambarlarda kömür bitmiş ve gambotlar limanlarda atıl kalmışlardı.

Ayrıca, gambotların tamirat işleri de büyük sorun oluşturuyordu. Tamirat işlerinin çoğu Trabzon'daki tamirat atölyesinde yapılıyordu. Yolda arızalananlar ise Giresun'da, Samsun'da ve bilhassa Sinop ve Amasra'daki atölyelerde tamir ediliyordu.¹⁵⁷

Karadeniz'de asayişi sağlamak üzere İngilizlerin isteği ile gönderilmiş olan gambotlar, Anadolu'da Milli Hareket'in ortaya çıkmasından sonra İngilizler tarafından takibe alındı. İngilizler, gambotların Milli Hareket'in lehinde çalışmasından endişeleniyorlardı. Böyle bir faaliyette bulunmamaları için gözetim altında tutuyorlar ve İstanbul'a geri götürmek istiyorlardı. Bu amaçlarla Aralık 1919'da Sinop'a gelen bir İngiliz drenotu Preveze gambotunun yanında demirlemiş, bir yüzbaşı kumandasında bulunan bir filikasını gambota göndermişti. Yüzbaşı tercümanı ile gambota çıkmış ve bazı bilgiler istemiş, gambottan ayrılırken gerçek maksadını gizleyememiş ve sormuştu: "Bu gemi İstanbul Hükümeti'nin emrinde mi, yoksa Kemalist mi?". Preveze'nin komutanı, yüzbaşıya münasip bir cevap vererek bu müşkül durumu savuşturmuştu.¹⁵⁸

Birkaç gün sonra, Sinop Limanı'na bir başka muhrip gelmiş ve Preveze'nin yakınına demirlemişti. Yine bir yüzbaşı tercümanı ile gambota gelmiş ve bazı sorular sorduktan sonra neden İstanbul'a gitmediklerini sormuş, gambotun personeli, yüzbaşıya kömür olmadığı için hareket edemediklerini söylemişti. Bu olayda böylece atlatılmıştı. Geceyi limanda geçiren İngiliz muhribi muayyen zamanlarda ışıldak yakarak gambotu aydınlatmış ve sabahta limandan ayrılıp gitmiştir.

Birkaç ay sonra tekrar bir İngiliz nakliye gemisi limana girmiş, bir yüzbaşı tercümanı ile birlikte gambota gelmiştir. Gambotun personeline, İstanbul'dan telsiz telgraf aldıklarını, telsiz telgrafta gambotun İstanbul'a hareketinin emredildiğini bildirmişler. Bunun üzerine Preveze süvarisi, makinede arıza olduğun için uzunca bir tamire gerek duyulduğundan bu sıralarda İstanbul'a gitmelerinin mümkün olmadığını

¹⁵⁶ Işın, a.g.e., s.24.

¹⁵⁷ Emrullah Nutku, "Trabzon Nakliyatı Bahriye Kumandanlığı", *Yakın Tarihimiz*, C: II, Sayı: 18, Yıl: 1962, s.150.

söylemişlerdir. Esasen Samsun Merkez Liman Reisliğine, Bahriye Nezareti'nden Preveze ve Aydınreis gambotlarının İstanbul'a gönderilmesi hususunda yazılı emir gelmişti.¹⁵⁹ Bahriye Nezareti'nden gelen emirle İstanbul'a dönmeleri istenince her iki gambotta Milli Hükümet'in emrine girdi.

30 Ekim 1920'de Cezayir adındaki bir Fransız torpidosu Sinop limanına gelmiş, Preveze Gambotu'nun silah ve asker durumu hakkında bilgi almış, sonra da kıyıya iki asker çıkarıp yiyecek alarak İstanbul'a gitmiştir.¹⁶⁰

Baskıların iyice artması üzerine bu gambotların müttefik gemileri tarafından ele geçirilmesini önlemek amacıyla Rusya ile bir anlaşma yapıldı. Anlaşma gereğince Preveze ve Aydınreis gambotlarının silah ve cephaneleri alınarak Rusya'nın Novorosiysk limanına gönderilmesi kararlaştırıldı.¹⁶¹ Bu arada Ankara'da Milli Hükümet'in deniz işlerini yürütmek için 10 Temmuz 1920'de Umur-u Bahriye Müdüriyeti kurulmuştur. Buraya bağlı olarak Milli Hükümet'in ilk deniz teşekkülü olan Samsun Bahriye Müfrezesi kuruldu.

Sinop'ta bulunup ta Rusya'ya hareketi emredilen Preveze Gambotu'nun bir kısım mürettebatıyla, Sinop'ta karaya çıkartılan silah ve malzemesinin Samsun Bahriye Müfrezesi'ni takviye etmesi emredildi. Preveze'nin komutanı Binbaşı Hayrettin ile Yüzbaşı Fehmi Rasih, müfrezenin kadrosuna girerek kuruluşuna yardımcı oldular. Preveze Gambotu'nun iki adet 47 m/m topu da Samsun'a getirildi ve bir kamyonla tabye edilerek seyyar bir batarya tesis edildi.¹⁶² Aydınreis Gambotu 19.9.1920'de Preveze ise 13.10.1920'de Rusya'nın Novorosiysk limanına gönderildi.¹⁶³ Ruslar bunu bir armağan telakki ederek her iki gambota da kendi

¹⁵⁸ Işın, a.g.e., s.26; Nutku, "Deniz Cephesi", s. 56.

¹⁵⁹ Nutku, "Deniz Cephesi", s. 56.; Işın, a.g.e., s.26-27.

¹⁶⁰ Doğanay, a.g.e., s. 175.

¹⁶¹ İsmail Kayabalı-Cemender Arslanoğlu, "Denizler ve Türkiye", Türk Kültürü, Sayı:129, Temmuz 1973, s.730-731.

¹⁶² Nutku, "Trabzon Nakliyatı Bahriye Kumandanlığı", s. 121-122.

¹⁶³ Preveze Gambotu'nun (Novoroski) ye yollanmasından bir gün sonra bir İngiliz Krovezörü ile Alemdar Gemisi Sinop'a gelerek gambotu sordu. Bartın'a gittiği söylendi, onlar da Bartın istikametine doğru yola çıkarak Prevezeyi aramaya başladı. Ancak Preveze bu arada Rus limanına ulaşmıştı. Bu gambotumuz sonradan Novoroski ile Türk Limanları arasında cephane ve mühimmat nakliyatında çok faydalı hizmetler gördü.; Uluğ, a.g.g., 17 Eylül 1952, s.4

bayraklarını çektiler.¹⁶⁴ Milli Müdafaa Vekaleti'nden gambotların Rusya'da buldukları süre içinde onarım görmedikleri ve bazı önemli malzemelerinin alındığı yolunda Genelkurmay Başkanlığına bir yazı gönderilmiştir¹⁶⁵. Milli Savunma Bakanı adına Müsteşar Muavini Albay Osman Şevket imzasını taşıyan yazıda şu ifadelere yer veriliyordu: “Evelce Novorosisk’de Ruslar tarafından ele geçirilen ve sonradan bize teslim ve geri verilen Preveze ve Aydınreis gambotu, Ruslar tarafından tammamiyle soyulmuş ve tahrip edilmiş olduğu halde Trabzon’a gelmişlerdir.

Bu gambotların yeniden donatılabilmeleri için İstanbul’daki eşlerinden gereç ve eşya gönderilmesi, İstanbul Deniz Yardım Kurulundan istenmiş olduğu bilgi için sunulur efendim.”¹⁶⁶ Buna karşın bazı kaynaklarda, Büyük Millet Meclisi Hükümeti’nin kararına uygun olarak verilen emirin yerine getirildiği ve gambotların Novorosiyk’de iyi bir tamir ve bakıma tabi tutularak sefere elverişli bir hale getirildiği ve böylece Anadolu donanmasının ilk nüvesinin bir Rus limanında teşekkül ettiği söylenmektedir.¹⁶⁷

Her iki gambot, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti’nin teşebbüsü üzerine 1921 Nisan’ından itibaren Rus limanlarından Anadolu’ya silah, cephan ve mühimmat taşımaya başladı. Bu gambotların özellikle Batı Cephesi’nde ihtiyaç duyulan silah ve cephanenin temini konusunda çok büyük hizmetleri olmuştur. Gambotlar, bu faaliyetlerini Milli Mücadele’nin sonuna kadar canla başla sürdürmüştür.¹⁶⁸

Preveze Gambotu, 26 Mayıs 1921’den başlayarak 23 Aralık 1921’e kadar Rus limanlarından Anadolu’ya 10515 adet tüfek, 4488 sandık fişek, 110 makineli tüfek, 83 sandık el bombası, 5000 adet bomba, 5409 sandık top mermisi, 16 sandık gaz maskesi taşıdı.

¹⁶⁴ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Dönemi, C: IV, Kısım: I, Gnkur. Basımevi, Ankara 1984, s. 358; İsmail Kayabalı-Cemender Arslanoğlu, a.g.m., s. 731.

¹⁶⁵ Hergüner, a.g.m., s. 111.

¹⁶⁶ Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, Sayı: 71, Yıl: 23, Genelkurmay Basımevi, Ankara Eylül 1974, Belge No: 1544.

¹⁶⁷ Emrullah Nutku, “İlk Ganimet”, Yakın Tarihimiz, C:I, Yıl:1962, s.139.

¹⁶⁸ Işın, a.g.e., s. 31-32; Nutku, “İlk Ganimet”, s.139.

Ayrıca, 21 Temmuz 1922'de Yalta (Kırım) dan Trabzon'a 340, 1 Ağustos 1922'de de Sivastopol (Kırım) dan Anadolu'ya 417 savaş esiri getirdi.¹⁶⁹

2- Sinop Limanına Silah ve Cephane Getiren Yelkenli

Bir gün Novoroski'den Türklere ait bir yelkenli Sinop Limanı'na geldi. Bu yelkenli de iki kudretli top, iki tayyare, yedi yüz dikenli tel kangalı ve ayrıca silah ve cephane vardı. O gün Sinop Limanı'nda Fransız Donanması'na ait birkaç parça savaş gemisi bulunuyordu. Kastamonu Havalisi Kumandanı Muhiddin Paşa, yelkenlinin getirdiği cephaneden Fransızların haberdar olma ihtimaline karşı, yelkenlinin hemen Gerze'ye sevk edilerek orada boşaltılmasını Hat Kumandanı Jandarma Yarbay Hakkı Bey'e emretmiştir.

Bu emir üzerine Mutasarrıf Zihni Bey, telgrafhaneden telefonla Muhiddin Paşa'ya "Bu yelkenli Gerze'ye boşaltılırsa, Gerze ile Boyabat arasında yol yoktur. Bunlar adam ve hayvan sırtında nakil edilemez. Fransızlar, kendi işleriyle meşguldürler, yelkenliyi doğruca İnebolu'ya gönderelim" dedi. Muhiddin Paşa ile uzun münakaşadan sonra Paşa, Zihni Bey'e "mesuliyeti üzerine alırsan böyle yap" cevabını verdi. Bu söz üzerine Zihni Bey müdahaleden vazgeçti ve yelkenliyi Gerze'ye gönderip bir gecede yükünü karaya çıkartırdı. Bu mühimmat bir zaman orada bekledi. Halbuki Garp Cephesi bunların bir an evvel sevkıyatını istiyordu.

Bolşeviklerden kaçan ve İtalyan bandıralı bir motorla Karadeniz limanları arasında dolaşan ve ara sıra Sinop'a da uğrayan Hıristiyan Gürcülerinden bir Prens ile Zihni Bey dostluk kurmuştu. Zihni Bey, Gerze'de bulunan silah ve cephanenin sevkıyatını bu prens ile konuştu, o da bu teklifi kabul etti. Zihni Bey, Hat Kumandanını ve Polis Komiseri Remzi Bey'i de yanına alarak motorla Gerze'ye gitti ve oraya boşaltılan mühimmatı Prens'in motoruna yükletti. Sinop tersane memuru Hidayet Bey'i de motorun sevkine memur etti. Fakat ona verilecek harcırah bulunamadığından Komiser Remzi Bey bu vazifeyi üzerine aldı.

Remzi Bey, Motorla İnebolu'ya varıp yükü boşalttığını telefonla Zihni Bey'e haber verirken Yunan Donanması'nın da Krempe'den görüldüğü bildiriliyordu. Bu silah ve mühimmat İnebolu'da karaya çıkartıldıktan sonra kara yolu ile Batı

¹⁶⁹ Hergüner, a.g.m., s. 118.

Cephesi'ne ulaştırıldı. Batı Cephesinde cephaneye büyük ihtiyaç duyulduğu bu dönemde Zihni Bey'in cesaretli ve kararlı tutumu sayesinde bu işte halledilmiş oldu. (Mühimmatı motoruyla taşıyan Gürcü Prens bu nakliyattan hiçbir ücret almamıştır.)¹⁷⁰

D- Sinop'un Milli Mücadele'ye Katkıları

Mondros Mütarekesinin imzalanması sonucunda Anadolu'da başlayan işgal hareketlerine karşı Türk yurdunun korunması ve düşman işgalinden temizlenmesi amacıyla başlatılan Milli Mücadele Hareketinin tek dayanağı Türk Milleti idi. Ancak millette yoksulluk içinde zor şartlarda yaşamaya çalışıyordu. Geçim kaynakları tamamen tarıma dayanan Türk insanı uzun süren savaşlarda kaybettiği insan gücü ve ilkel şartlarda yaptığı tarımdan doğru dürüst bir şey elde edemiyordu. Elde ne yeterli silah nede asker vardı, uzun süren savaşlar hepsini alıp götürmüştü. Buna karşılık işgalci güçler asker, silah, yiyecek vb. hususlarda her türlü imkana sahipti. Bu şartlarda Türk Milletinin önünde iki seçenek vardı. Ya esareti kabul edecek, yada bir ölüm-kalım mücadelesine girecekti. Tabi ki esir olmaksızın ölmeyi yeğleyen bir millet için ilk seçeneği kabul etmek mümkün değildi. İşte bu şartlarda Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde başlatılan Milli Mücadele Hareketi tamamıyla halka dayanan bir hareketti. Cepheye savaşacak askerinden ihtiyaç duyulan silah-cephe, yiyecek giyecek ve her türlü ihtiyaç halktan karşılanıyordu. Ordunun ihtiyaçlarının halktan toplanıp cepheye ulaştırılmasında Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve daha sonra kurulan Tekalif-i Milliye Komisyonları önemli bir yer tutuyordu.

Anadolu'nun diğer illerinde olduğu gibi Sinop'ta Milli Mücadele Hareketi'ne hem Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, hem Tekalif-i Milliye Komisyonu hemde Hilal-i Ahmar Cemiyeti vasıtası ile yardım yapmıştır.

Yapılan bu yardımlarla ilgili olarak 25 Ağustos 1921 tarihli Açıksöz Gazetesinde yer alan haberde, Sakarya Savaşı devam ederken asker açığının tamamlanması amacıyla kırk yaşına kadar olan ihtiyatların acele cepheye çağırılması üzerine, Ayancık'tan cepheye sevk edilen asker kabilelerinin ufak tefek eksiklerini

¹⁷⁰ Uluğ, a.g.g., 17 Eylül 1952, s.4; Peker, İstiklal Savaşının Vesika ve Resimleri , s. 193; Dikmen, a.g.h., s. 93.

tamamlayan Ayancık Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Başkanı Mithat Bey, ayrıca yola çıkan her askere yarımşar lira harçlık verdi. Askere yeni çağrılan ve sevk edilenler için bu bağışı yapmayı sürdüreceğini taahhüt etti. Kendisi gösterdiği bu vatansever hareketinden dolayı Sinop Mutasarrıflığınca takdir edilmiştir.¹⁷¹

“21 Eylül 1921 tarihinde de Sinop eşrafından Çerkez Hacı Ömer Efendi tarafından bargirleriyle yüz lira kıymet tahmin edilen bir araba ile bir çift öküz teberru suretiyle Tekalif-i Milliye Komisyonuna terk ve teslim edilmiştir.”¹⁷² 11 Ekim 1921 tarihli Hakimiyet-i Milliye Gazetesinde Sinop'tan Türk Ordusu için yapılan bağışlardan bahsedilerek şöyle denmiştir:

“Sinop'tan bildirildiğine nazaran Ayancık Belediye Reisi Ali Bey Tekalif-i Milliye suretiyle alınan sekiz re's sığırı Tekalif-i Milliye Komisyonuna teberru etmek suretiyle ibraz-ı hamiyet eylemiştir.”¹⁷³

Sinop ve ilçeleri Tekalif-i Milliye Emirleri gereğince kendilerine düşen sorumlulukları yerine getirdiği gibi Hilal-i Ahmar Cemiyeti vasıtası ile de Milli Mücadele Hareketine her türlü yardımı yaptı. Bu dönemde Kastamonu'ya bağlı bir mutasarrıflık olan Sinop, yardımların bir kısmını Kastamonu Hilal-i Ahmar Cemiyeti vasıtasıyla yaparken bir kısmını da Sinop ve ilçelerinde bulunan Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin şubeleri vasıtasıyla yaptı. 1920 Mart ayının başından 1921 yılının Ocak ayına kadar Sinop Hilal-i Ahmar merkez cemiyeti vasıtası ile 649 lira, Boyabat şubesinden 590 lira, Gerze şubesinden 600 lira, Ayancık şubesinden 240 lira ayrıca, Ayancık hanımlar şubesinde de 280 lira yardım yapılmıştır.¹⁷⁴

4 Ocak 1921 tarihinde yapılan Sinop Meclis-i Umumisinin altıncı içtimaında Baytar Müfettişliğinin teklifi üzerine Sinop Belediyesi'nce yapılmasına karar verilen

¹⁷¹ Peker, *İstiklal Savaşının Vesika ve Resimleri*, s. 371; Serpil Sürmeli, *Milli Mücadele'de Tekalif-i Milliye Emirleri*, Ankara 1998, s. 144.

¹⁷² Sürmeli, a.g.e., s. 148.

¹⁷³ Sürmeli, a.g.e., s. 151.

¹⁷⁴ *Osmanlı Hilal-i Ahmar Cemiyeti İcraat Raporu* (Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Teşekkülünden Sakarya Zaferine Kadar, 23 Nisan 1336- 23 Eylül 1337), *Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekası*, İstanbul 1338, s. 66-72.

İlkbahar at koşularından elde edilecek hasılatın Hilal-i Ahmar'a bağışlanmasına karar verilmiş, bu karar belediye tarafından icra edilmiştir.¹⁷⁵

Ayrıca Batı Cephesi'nde tüfek ve fişek ihtiyacının hat safhaya çıkması üzerine Milli Müdafaa Vekaleti her çareye başvuruyor, valileri ve Ahzıasker şubelerini sıkıştırıyordu. Bunun üzerine Kastamonu Mıntıka Kumandanı Osman Bey'in 20 Haziran 1920 tarihli telgrafı üzerine Sinop Askerlik şubesi vasıtasıyla kayıklarla geceleri İnebolu'ya silah ve cephane gönderilmeye başlanmıştır. İnebolu'ya gönderilen silah ve cephaneler karaya çıkarılarak komisyon emrindeki depolara konuluyor, buradan ilk vasıta ile cepheye ulaştırılıyordu.¹⁷⁶

Sinop'un Ayancık ve Gerze ilçelerindeki halk 1922 yılı tarım işleri verimsiz olduğu halde kendileri açlığa katlanarak düşmanla çarpışan evlatlarına yiyecekleri ekmeği hatta ekecekleri tohumu bile seve seve Tekalif-i Milliye Komisyonlarına vermişler ve komisyon ambarlarına yığmışlardı. Kar yağıp yollar kapanınca açlık tehlikesi baş göstermiştir. Eskiden beri ihtiyaçlarını temin ettikleri Samsun gibi hinterlandı geniş bir iskeleden de düşman ablukası yüzünden faydalanamadıklarından açlıktan ölenler olduğu anlaşılmıştı.

Bu acı durumu yakından gören idare makamları durumu Kastamonu Valiliğine ve Milli Müdafaa Vekaletine bildirmişler ve yardım istemişlerdi.

Milli Müdafaa Vekaletinin Kastamonu Menzil Mıntıka Müfettişliğine verdiği 24 Nisan 1922 gün ve 6218 numaralı Ali Hikmet imzalı telgrafında (o civardaki askeri ambarlarından 300 bin kilo zahirenin itası) emrolunması üzerine, Menzil Mıntıka Müfettişliği derhal Tekalif-i Milliye Komisyonlarına 27 Nisan 1922 gün 773 sayı ile ambar mevcutlarını sormuş ve aynı günde karşılığı alınmıştır. Sinop Şube Reisi ve Mevki Kumandanı Cemal imzalı telgraflarla mevcutlar bildirilmiş ve Boyabat Komisyon Reisi Kaymakam Azmi'nin Menzil Müfettişliğine verdiği 4 Mayıs 1922 gün ve 238 numaralı telde ve Sinop Mutasarrıfı Necmi imzası ile 1 Mayıs 1922 gün ve 143/1712 mühim ve müstacel telle müfettişliğe sorulmuş ve Milli Müdafaa'nın tahkikatından sonra Müsteşar muavini Şefik imzalı 21-22 Mayıs 1922

¹⁷⁵ Sinop Livası Meclis-i Umumisi (Zabıt Ceridesi 8 Kanunuevvel 1337), Sinop Matbaası 1338-1821, s.18.

¹⁷⁶ Peker, İstiklal Savaşının Vesika ve Resimleri, s. 209.

tel emirleri üzerine asker ailelerinin ihtiyacından fazlasının Ayancık ve Gerze ilçeleri halkına dağıtılması Müfettişliğin Mutasarrıflığa verdiği 24 Mayıs 1922 gün ve 1148 nolu tel yazısından anlaşılması ve dağıtılmıştır.¹⁷⁷

Yukarıda verilen örnekte göstermektedir ki, Sinop halkı kendinin aç kalması pahasına kendi yiyeceğini, hatta tarlaya ekeceği tohumunu bile düşmanla savaşan Türk Ordusuna vermiştir. Türk Milli Mücadele hareketini başarıya ulaştıran da Türk Milletinin ordusuna olan bu sonsuz desteğidir.

III- SOSYAL FAALİYETLER

A- Sinop Livası'nın İzmir'in İşgaline Tepkisi

Osmanlı Devleti'nin 30 Ekim 1918 tarihinde İtilaf Devletleri ile imzaladığı Mondros Mütarekesi öyle ağır şartlar içeriyordu ki Osmanlı Devleti'nin parçalanmasının yanında, devletin esas unsurunu oluşturan Türk Milleti'ni de parçalamak ve esir etmek için gerekli her türlü tedbir ve zorlamaları da içeriyordu.

İtilaf Devletleri 19-21 Nisan 1917 tarihinde kendi aralarında yaptıkları gizli anlaşmalarda İzmir ve çevresini İtalyanlara bırakmışlardı. Mütarekeden sonra İngiltere, İtalya'nın Anadolu'da geniş bir şekilde yayılmasından rahatsızlık duymaya başladığından, İzmir'in İtalyanlar yerine Yunanlılara bırakılmasını menfaatlerine daha uygun buluyordu.¹⁷⁸

İtilaf Devletleri, Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesine dayanarak asırlardır Türk yurdu olan Anadolu'nun önemli merkezlerini işgal etmeye karar verdiler.¹⁷⁹ Verdikleri bu karar doğrultusunda işgal hareketine Batı Anadolu'dan başladılar. İtilaf Devletleri'nin savaş gemilerinin himayesinde taşınan Yunan askerleri 15 Mayıs 1919 sabahı İzmir Limanına çıkarıldı.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Peker, a.g.e., s.416-417.

¹⁷⁸ Durmuş Yalçın (ve diğerleri), Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000, s. 151-152

¹⁷⁹ Kurtuluş Savaşımız (1919-1922), s..26.

¹⁸⁰ Jorge Blanco Villalta, Atatürk, (Çev.Fatih Özsü), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 206

Yunan Ordusu'nun İzmir'i işgali sırasında, şehirde bulunan Rumlar Başpiskopos Hrisostomos önderliğinde, Yunan askerini sevinç gösterileri ve büyük taşkınlıklar yaparak karşılamışlar, Türklere karşı kin ve nefretlerini kusmuşlardı.¹⁸¹

İşgaller başladığında kışlalarda toplanan erler işgal kuvvetlerine esir düşmemek için geceleyin kışlalardan hatta İzmir'den kaçıyorlardı. İşgal hareketleri başlamadan aylarca önce silahlandırılan Yerli Rum ve Rum çetelerinin Yunan askerleriyle işbirliği yaparak yağma, çapulculuk ve soykırım planlarını uygulamaya koymaları, İzmir'de başlayan zulüm ve cinayetlerin büyük bir insanlık ayıbına dönüşmesine sebep oldu¹⁸².

İşgaller sırasında Hasan Tahsin isimli bir gazetecinin Yunan bayraktarını vurması, Yunanlıların zulüm ve işkencelerinin artmasına sebep oldu. Türkler zorla toplanmaya, süngülenmeye ve her türlü ağır işkencelere maruz kaldılar. Hatta Ali Nadir Paşa yerlerde tekmelenerek sürüklendi, Albay Fethi Bey ise "Zito Venizelos" diye bağırmadığı için şehit edildi. İlk işgal hareketleri sırasında 9 subay şehit edildi, 23 subay da yaralandı. Ayrıca, bir çok ev ve işyeri Rumlar tarafından yağmalandı. Yunanlılar bütün ihtiraslarıyla Anadolu'da işgalin ilk günlerinden itibaren kanla ve ölümlerle Türklere intikam almaya başladı.¹⁸³

Yunanlıların, Türklere karşı bu kadar vahşice davranmalarında papazların büyük rolü oldu. Papazların "Bir Türk öldürenin günahları affedilecek, cennete gidecektir" şeklindeki sözleri vahameti körükledi.¹⁸⁴

İzmir'in işgal edilmesi ülkenin bütününde çok şiddetli tepkilere sebep oldu. Tamamen haksız ve Mondros Mütarekesi'nin ruh ve maksadına aykırı olan bu işgal hareketinin bilhassa Yunanlılara yaptırılması ve onların da İzmir'e ayak basmaz, katliam ve halkın mukaddesatına karşı tecavüze girişmeleri, Türk Milleti'nin milli duygularını büyük ölçüde etkilemiştir.¹⁸⁵ Bu zulüm ve haksızlıklara karşı Türk kamuoyunun ilk tepkileri, kapalı salon toplantıları, resmi makamlara telgraf çekme

¹⁸¹ Ergünöz Akçora, "Milli Mücadele Süresi İçerisinde Kuva-yi Milliye Hareketinin doğuşu" *Askeri Tarih Bülteni*, Yıl 18, S. 34, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1993, s.4.

¹⁸² Cihat Akçakayahoğlu, *Atatürk Komutan, İnkılapçı ve Devlet Adamı Yönleriyle*, Baskı 3, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1998, s. 141.

¹⁸³ Akçora, a.g.m., s.5.

¹⁸⁴ Ahmet Talat Onay, *Milli Mücadele Yazıları*, M. E. B. Yayınları, İstanbul 1995, s.35.

faaliyetleri ile belki de en önemlisi Türk halkının tepkisini mitingler düzenleyerek ortaya koyması oldu.¹⁸⁶

Hiç kuşkusuz Yunan işgali Anadolu'da duyulur duyulmaz infial ve tepkiler başladı, miting ve protestolar yanında dernekler ve silahlı mukavemet teşkilatları kurulmaya başlandı. İşgal hareketleri Türk Milleti'ni derinden yaralamış fakat vatanın düşmandan temizlenmesini, milli birliğin yeniden sağlanmasını temin edecek bir kıvılcım yani milli mukavemetin güç kaynağını teşkil etmişti. İzmir'in işgali, Türk milletinin uyanışında ve Milli Mücadele'ye azimle başlamasında önemli bir başlangıç olmuştur.¹⁸⁷

Mitinglerin düzenlenmesinde etkili olan unsurlardan biri de, İzmir katliamından kaçabilen Türklerin, memleketin çeşitli yerlerine dağılarak gördükleri mezalimi Anadolu halkına anlatmalarıydı. Yunanlıların yaptığı bu mezalim milletin ruhunda nefret fırtınalarını büsbütün kabarttı. Bu gelişmeler üzerine ülkenin her yerinde protesto mitingleri tertiplenmeye başlandı. Bunların en kalabalık ve en heyecanlı olanları ise İtilaf Devletleri'nin gözleri önünde İstanbul'da yapılmakta idi.¹⁸⁸ Mitingler, milli bilincin uyanmasında büyük rol oynadı. Ayrıca, genel olarak Türk basını da askeri işgal ve politik baskılara rağmen milletin duygularını yansıtarak, İtilaf Devletleri'ne karşı mücadeleye ve uyanık olmaya, herkesin vatani için elinden ne geliyorsa yapmaya çağırıyordu.¹⁸⁹

Bu sıra da, İstanbul Hükümeti'nden ümidini kesen ve İstanbul'da yapılacak bir şeyin olmadığını anlayan Mustafa Kemal Paşa Samsun'dan Anadolu'ya çıktı. İşgallere karşı halkı uyandırmak amacıyla 28 Mayıs 1919 tarihinde, valiliklere ve müstakil mutasarrıflıklara, Erzurum'da 15. Kolordu, Ankara'da 20. Kolordu ve Diyarbakır'da 13. Ordu Kumandanlıklarına, Konya'da Ordu Müfettişliğine

¹⁸⁵ Türk İstiklal Harbi 2. Cilt, Batı Cephesi 1 nci Kısım, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1999, s. 49.

¹⁸⁶ Zekai Güner, Milli Mücadele Başlarken Türk Kamuoyu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, s.168.

¹⁸⁷ Akçora, a.g.m., s.5.

¹⁸⁸ Türk İstiklal Harbi 2. Cilt, Batı Cephesi 1. Kısım, s.50.

¹⁸⁹ Akçakayalıoğlu, a.g.e., s.142-43

bulunduğu tebligatta işgalleri protesto etmek ve halkı uyandırmak amacıyla mitingler yapılmasını istedi.¹⁹⁰

Mustafa Kemal Paşa, yapılan mitinglerde vatanın bütününün tehlikede olduğunun açıklanarak milli bilincin uyarılmasına çalışılmasını istedi. Bu amaçlarla yurdun çeşitli yerlerinde protesto mitingleri düzenlendi. Böylece, fiili hareketler 19 Mayıs 1919'dan itibaren Mustafa Kemal'in önderliğinde Milli Mücadele Hareketini teşkil eden kadroları oluşturdu.¹⁹¹

15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in işgal edilmesi, büyük küçük Türk Milletinin her ferdini üzmüş; Yunanlıların İzmir'de yaptıkları taşkınlıklar, azgınlıklar ve işledikleri cinayetler, Türk Milletinin heyecan ve nefretini artırmış, direnme duygularını kamçılamaştı. Bundan dolayı İzmir'in işgal edildiğini haber alan Türk şehir ve kasabalarında o andan itibaren hareketler başladı. İtilaf Devletleri temsilcilerine tehdit protestoları gönderildi, mitingler yapıldı. Bu çerçevede Sinop ve ilçelerinde de İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesini protesto etmek amacıyla mitingler düzenlendi ve işgal kuvvetleri mümessillerine ve İstanbul Hükümetine protesto telgrafları çekildi.

¹⁹⁰ Mustafa Kemal Paşa'nın yayınladığı tebligat metni Şöyledir: "İzmir'in ve bunu takiben Manisa'nın ve Aydın'ın işgali ve icra olunan tecavüz ve mezalim hakkında henüz millet tenevvür etmemiş ve mevcudiyeti milliyeye vurulan bu feci darbeye karşı alenen bir gına teessür ve şikayet izhar olunmamıştı. Millet, bu haksız darbe karşısında sâkit ve hareketsiz kalması, elbette milletin lehinde tefsir olunamazdı. Onun için milleti ikaz edip harekete geçirmek lâzımdı. Bu maksatla 28 Mayıs 1919 tarihinde valilere ve müstakil mutasarrıflıklara, Erzurum'da On Beşinci Kolordu, Ankara'da Yirminci Kolordu ve Diyarbakır'da On Üçüncü Kolordu Kumandanlıklarına, Konya'da Ordu Müfettişliğine tamimen şu yolda tebligatta bulundum:

İzmir'in ve maalesef bunu takip eden Manisa ve Aydın'ın işgali, müstakbel tehlikeyi daha aleni ihsas etmiştir. Tamamiyeti mülkiyemizin muhafazası için, tezahüratı milliyenin daha canlı olarak, izhar ve idamesi lâzımdır. Hayat ve istiklâli milliyeyi rahnedar eden işgal ve ilhak gibi hadiseler, bütün milleti dilhun etmektedir. Teessürat zapt olunamıyor. Kabilî hazım ve tahammül olamayan bu ahvalin derhal izalesini, bütün medeni milletlerle, büyük devletlerin adil ve tesirinden sabırsızlıkla intizar, zemininde önümüzdeki hafta zarfında ve muhtelif vilâyata göre Pazartesi başlayıp Çarşamba günü, müracaatın arkası alınmak üzere, büyük ve heyecanlı mitingler aktiyle tezahüratı milliyede bulunulması ve bunun tekmil mülhakata da teşmili ve bütün düveli muazzama mümessilleriyle Babialî'ye müessir telgraflar verilmesi ve ecnebi olan yerlerde ecnebilerle de tesir yapılmakla beraber Hıristiyan halka karşı bir taarruz ve nümayiş ve husumet gibi bir etvar alınmaması elzemdir. Zatiyelerinin bu fikirler etrafında hassas ve müessir bulunmaları cihetiyle işin hüsnü idaresinden ve muvaffakiyetten âcizlerinde itminanı tam mevcuttur. Neticesinin imba buyrulmasını rica eylerim."; Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, M.E.B. Yayınları, İstanbul 2000, Cilt 1, s. 22-23.

¹⁹¹ Akçora, a.g.m., s.5.

1- Liva Merkezinde Düzenlenen Mitingler

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi üzerine vatanın diğer bölgelerinden olduğu gibi Sinop ve ilçelerinden de İstanbul Hükümeti'ne ve İtilaf Devletleri mümessillerine protesto telgrafları çekilmiştir. Sinoplular "İstanbul Yüksek Sadarete" başlığı altında 16 Mayıs 1335 / 29 Mayıs 1919 tarihinde, Belediye Başkanı Rasim Bey'in önderliğinde çektikleri telgrafta işgal hareketiyle ilgili görüşlerini şöyle beyan etmişlerdir:

"Çok eski yüzyıllardan beri bütün ırkların kanları Osmanlı kanı ile yoğrulmuş ve büyük çoğunluğunu Türklerin ihtiva etmekte olduğu İzmir gibi Türk oğlu Türk vilayetimizin tarihi gelenekleri ve mantığı büsbütün ayaklar altına alarak Yunanistan tarafından işgali, Türklerin hayat hakkından bile yoksun bırakılacağına delil olan bu can yakıcı, dayanılmaz, feci olayı teessürle reddetmekle birlikte İzmir'in Osmanlı ülkesi olarak kalmasını son dereceye kadar savunacağımız gibi bizleri kat-i azmimizden hiçbir kuvvet ve teşebbüsün men edemeyeceğini, livamızın heyecan ve galeyana gelen kamuoyumuz adına arza cesaret eder, başarılı müjdeli haberlerine sabırsızlıkla intizar eyleriz."

Belediye Başkanı

Rasim

Eşraftan: Halil, Kemal, Ali, Sadık, Hakkı, Vahit, Hüseyin, İsmail, Hasan, Akif, Hüsnü, Rıza, Mahmut, Salih, Dava vekili: Mehmet, Tevfik, Naci, Hüseyin Aptullah, Ahmet, Mustafa, Hüsnü, Ahmet, Hüseyin, Mehmet Ali, Hüseyin, Hasan, Cevdet, Sabri, Şükrü, Cevdet, Apdullah, Esat Mahmut, İbrahim, Ali, Mustafa, Mehmet, Mustafa ve binlerce ahali.¹⁹²

Sinoplular İzmir'in işgalini protesto etmek amacıyla 3 Haziran 1919 tarihinde de Seyit Bilal Türbesi önünde büyük bir miting yaptılar. Miting de istiklallerini korumak için büyük azm ile müdafaaya çalışacaklarına dair konuşmalar yapıldı. Ayrıca, "Yedi asırlık bir saltanatın ortadan kaldırılmasının dünya sulhunu ihlal edeceği, saltanatı ve istiklâlin korunmasının dünyadaki siyaset dengesi için elzem olduğunun", İtilaf Devletleri'nce dikkate alınmasının icap ettiğinin üzerinde duruldu.

Mitingin sonunda alınan kararlar İstanbul Hükümetine ve İstanbul'daki İtilaf Devletleri temsilcilerine gönderildi. Bu mitingle ilgili olarak Mustafa Kemal Paşa, Nutuk'ta şöyle diyor: “Verdiğim bu talimat üzerine her yerde mitingler yapılmaya başlandı. Verdiğim talimattaki nokta-i nazarı, aleyhte kullanacak kadar, maharet gösterenler de oldu. Mesela: Sinoba yeni tayin olunan bir mutasarrıf, orada yapılan tezahüratı bizzat tedvir ediyor ve miting mukarreratını bizzat yazıp ahaliye imza ettirdiğini söylüyor ve bize de bir suretini gönderiyor. Bu zatın, zavallı ahaliye, gürlütu patırtı arasında imza ettirdiği uzun yazılar içinde, şu satırlar gizleniyordu: “Türkler terakki ve tekâmül edemedi ve bu Avrupa'nın esasatı medeniyesini kabul ve temessül edemediyse bu da şimdiye kadar iyi bir idareye mazhar olamamasından ileri gelmiştir. Türk milleti, ancak kendi padişahının saltanat ve hakimiyeti tahtında olmak şartıyla Avrupa'nın nezaret ve murakabesiyle teşekkül edecek bir idare ile yaşayabilir.”

“Efendiler, Sinop ahali namına İtilaf Devletleri mümessillerine verilen 3 Haziran 1919 tarihli bu muhtıranın zirindeki bu imzalara göz gezdirirken müftü vekili efendinin imzasını müteakip gördüğüm imza, arz ettiğim satırları yazan ve yazdıran ruhu bana keşfetti. O imza, Hürriyet ve İtilaf Fırkası Reisi Sanisi olan zatın imzası idi.”¹⁹³ Mustafa Kemal Paşa'nın Nutuk'ta bahsettiği bu mitinge ait vesikalar harp tarihi arşivinde mevcuttur. Çok uzun olan bu mitingin mukarreratı değişik yorumlara tabi tutularak tartışılmıştır.¹⁹⁴ Bu mitingle ilgili görüşlerini Rıza Nur hatıratında şöyle ifade etmektedir:

“En çok tartışılan husus Mutasarrıfın, halkın, müftü vekili ve Hürriyet İtilaf Fırkası İkinci Reisi'nin yayınlanan beyannamede Milli Hareketin aleyhinde gösterilmesidir. Yapılan mitingde ve yayınlanan mukarreratında Padişahın ve Avrupa'nın nezaret ve murakabesini isteriz ifadelerine yer verilmiştir. Bunlar doğrudur. Ancak, halk masumdur. Hürriyet ve İtilaf Fırkası İkinci Reisi olan Akif tarafından kandırılmıştır. Zaten Akif geçmişi karanlık olan bir şahıstır. I. Dünya Savaşı sırasında Trabzon'da epeyce Ermeni malı yağmalamıştır. Trabzon'un Rumlar

¹⁹² Hamdi Atamer, “Milli Direnme”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S. 10, Temmuz 1968, s. 25.

¹⁹³ Atarürk, a.g.e., C: I, s. 23-24.

¹⁹⁴ Mehmet Şahinöz, “İzmir'in İşgali Üzerine Karadeniz Bölgesinde Yapılan Protesto Mitingleri”, *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri* (13-17 Ekim 1986), Samsun 1988, s.465-466.

tarafından istila edileceğini anlayınca yapmış olduğu vurgunlarla Sinop'a gelmiştir. Akif Sinop'ta "Ruslar çiğneyip geliyor. İttihatçılar devleti sattılar" tarzındaki propagandaları nedeniyle İttihatçı hükümet tarafından hapsedilmiştir."

"Mütareke döneminde Sinop'ta Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı teşkil etmiş, Rasim Bey'i reis yapmış, kendisi ikinci reis olmuştur. Akif, bu dönemde herkesin İttihatçıların aleyhinde olmasından faydalanarak Rasim Bey, Dizdarzade Hakkı ve Kemal ve diğer eşrafı kandırmıştır. Kendisi de İstanbul'daki Hürriyet ve İtilafçılarla ilişki içine girerek halkı Anadolu'daki Milli Hareket'in aleyhinde hareket etmeye ve İngilizlere teslim olmaya teşvik etmiştir. Sinop halkı namusludur, fakat her tarafta olduğu gibi cahildir. Hele en nüfuzluları olan Öküzöglü Rasim Bey'in okuma yazması da yoktur. Akif, onları şeytan gibi iğfal etmiş ve bahsi geçen mitingi yaptırmıştır. Bu olaya alet olan Müftü de ihtiyar dünyadan habersiz zavallı bir Boşnak'tır. Bu konuda Vahdettin'in yaveri olan Çerkez Zeki'nin de rolü olmuştur. Akrabalık bağlarını kullanarak Sinop Çerkezlerini Milli Hareket'in aleyhinde kışkırtmıştır."¹⁹⁵

2- İlçelerin Tepkisi

a- Ayancık

Ayancıklılar da İzmir'in işgalini "Müftü İsmail Hakkı" ve bazı şahısların imzaları ile 26 Mayıs 1919 tarihinde İstanbul Hükümetine gönderdikleri bir telgraf ile protesto ederler. Bu telgrafta İtilaf Devletlerinin aldıkları bu kararın hak ve adalete vurulmuş bir darbe olduğu belirtilerek, hükümetin bu konuda alınmış ve alınmakta olan kararları kendilerine bildirmesini isterler.¹⁹⁶

Sinop'un Ayancık İlçesi'nden Müftü İsmail Hakkı ve Belediye Başkanı Mehmet Haşim önderliğinde "İstanbul Yüksek Sadarete" başlığı altında 26 Mayıs 1919 tarihinde çekilen telgraf şöyledir:

"Osmanlı memleketlerinin parçalarından olan İzmir vilayeti gibi yüzyıllar görmüş bir Türk memleketinin, Yunan askerleri tarafından işgali hakkındaki İtilaf Devletleri'nin verdikleri karar hak ve adalete vurulmuş bir darbedir, bunu hiçbir

¹⁹⁵ Rıza Nur, *Hayat ve Hatıratım*, C: III, Altındağ Yayınevi İstanbul 1968, s. 572-573.

suretle kabul etmeyen Ayancık ilçesinin yüz elli bin Türkü'nün protestosunun İtilaf Devletleri ve mümessillerine bildirilmesini temenni eder, bu vaziyete karşı hükümetimizin yaptığı teşebbüslerinin tesir derecesini ve bu konuda alınan, alınmış ve alınmakta olan hükümet tedbirlerini sabırsızlıkla öğrenmek isteyen milletin intizarda bırakılmamasını arz ve istirham eyleriz.”

Müftü İsmail Hakkı, bütün ilçe adına Belediye Başkanı Mehmet Haşim, eşraftan Ahmet Mithat, Şükrü.¹⁹⁷

b- Boyabat

Boyabatlılar da 27 Mayıs 1919 tarihinde Hürriyet ve İtilaf Fırkası Şube Reisi, Osman Nuri imzasıyla İstanbul Hükümeti ve İtilaf Devletleri temsilcilerine bir telgraf göndererek İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalini protesto etmişlerdir.

Boyabat halkı adına Hürriyet ve İtilaf Fırkası Şube Reisi Osman Nuri tarafından “İstanbul Hükümetine” başlığı altında çekilen telgrafta Boyabatlılar İzmir'in işgaline karşı tepkilerini şu şekilde ortaya koymuştur:

“Bahtı kötü vatanın bölünmez bir parçası olan İzmir'in, Yunan askerleri tarafından işgali haberi burada yıldırım çarpmış gibi hüznün ve yas doğurdu. Bu işgal keyfiyeti bütün İtilaf Devletleri nezdinde protesto edilmekle birlikte, bütün ahalinin ağız ve gövde birliği yapmış olarak şimdiki adaletli hükümetin çalışmalarına ve durumuna emin olarak, maddi ve manevi her türlü fedakarlığa hazır ve müheyya olduğu arz olunur.”¹⁹⁸

Boyabat Hürriyet İtilaf Şubesi Reisi

Osman Nuri

¹⁹⁶ Şahinöz, a.g.m., s.466.

¹⁹⁷ Atamer, a.g.m., S. 9, Haziran 1968, s. 12.

¹⁹⁸ Atamer, a.g.m., S. 11, Ağustos 1968, s.17.

II. BÖLÜM

SİNOP VE ÇEVRESİNDE GAYRİMÜSLİMLERİN FAALİYETLERİ

I- PONTUSÇULUK FİKRİ VE PONTUS CEMİYETLERİ

Pontusculuk fikri, Yunanistan'ın Makedonya (Trakya), Adalar, Ege Bölgesi ve Karadeniz sahillerinde Pontus devleti kurma hayalleri ile ortaya çıkmıştır. Bu fikir sonraki dönemlerde Batılı devletlerce de desteklenmiştir. Pontus devleti hayalinin gerçekleştirilebilmesi için Osmanlı İmparatorluğu içinde çeşitli cemiyetler kurulmuştur. Bu cemiyetlerin kuruluşunda ve faaliyetlerinde Patrikhane, Osmanlı Meclisi Mebusan'ındaki Rum mebusları, Anadolu'da açılan İdadi Mektepleri ve Etniki Eteryaya tarafından teşkilatlandırılan müteaddit klüp, hayır ve kültür cemiyetleri büyük rol oynamıştır.

Aynı siyasi gayelerle kurulan cemiyetlerin belli başlıları şunlardır: Rum Matbuat Cemiyeti, Muhacirler Cemiyeti, Trakya Cemiyeti, İzci Teşkilatı, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, Ticaret Cemiyeti, Küçük Asya Cemiyeti, Edebiyat Cemiyeti, Pontus Cemiyeti¹⁹⁹, Pontusçuluk hareketinde etkili olmuştur.²⁰⁰

Pontusçu Rum çetelerinin en iyi teşkilatlanmış olanları ve en tehlikelileri hiç kuşkusuz, İstanbul'daki Pontus Cemiyeti tarafından idare edilenlerdi. Pontus Cemiyeti mensubu her kişinin amacı, Rize'den İstanbul Boğazı'na kadar uzanan Kuzey Anadolu toprakları üzerinde bir Pontus devleti kurmaktı.²⁰¹ Cemiyet hedeflerine ulaşabilmek için her zaman hazır bir vaziyette hükümetin güçsüz zamanını kollarken, bir taraftan da bölgedeki İslam köyleri ahalisini iktisadi yönden

¹⁹⁹ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952)*, Tıpkı Basım, II.Baskı İstanbul 1995, s.394.

²⁰⁰ Pontus Cemiyetleri hakkında Geniş bilgi için bkz. Hamit Pehlivanlı, "Tarih Perspektifi İçerisinde Pontus Olayı:Yakın tarihimize ve Günümüze Etkileri", *Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası (Makaleler)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1999.

²⁰¹Tansel, a.g.e., C.I., s.89.

baskı altına almıştır. Bununla da yetinmemiş yer yer köyleri yakıp yıkarak Müslüman ahaliyi göçe zorlamıştır. Müslüman ahaliyi bölgeden göç ettirerek nüfus çoğunluğunu kendileri lehine değiştirmekte cemiyetin programının önemli noktalarından biri olmuştur.²⁰²

Karadeniz Bölgesi'nde özellikle de Samsun, Sinop²⁰³ ve civar bölgelerdeki Rumların Pontuşçuluk etrafında toplanmasında ve yetiştirilmelerinde Merzifon Amerikan Koleji'nin payı büyüktür. Çünkü Türkiye'de ilk Pontus cemiyeti bu kolejin yardım ve kışkırtması ile 1904 yılında kurulmuştur. Bu tarihten sonra kolej, bine yakın Rum gencini bu hayal ile yetiştirmiştir. 1908 yılında "Müdafaa-i Meşruta"²⁰⁴ adında bir ihtilal teşkilatı kuran bu gençler 1910'da Pontus adlı bir "risale" yayınlamaya başlamıştır.²⁰⁵ Müdafaa-i Meşruta Cemiyeti'nin asıl gayesi: yirmi yaşına gelen her Rumu bir silah sahibi olmağa mecbur etmek, silah almaya gücü yetmeyenlere zenginlerden alınacak para ile Metropolithaneler'den silah temin etmek, bölük vesaire askeri teşkilat yapmak ve bu maksada muhalefet edenleri Metropolithanelerde kurulan mahkemeler vasıtası ile cezalandırmak gibi fonksiyonları icra etmiştir.²⁰⁶

Bunun yanında zengin Rumlardan para toplayabilen ve gerektiğinde ölüm cezası bile verebilen "Mukaddes Anadolu Rum Cemiyeti" adında bir kuruluşta vücuda getirilmiştir.

1920 yılı sonlarında Merzifon Amerikan Kolejine yapılan baskında Pontus cemiyeti tarafından bastırılan bir harita²⁰⁷ ele geçirilmiştir. Bu haritaya göre Pontus devleti : merkezi Samsun olmak üzere Batum'dan İnebolu'nun batısına kadar olan

²⁰² I. Ordu Kumandanı Nurettin Paşa, "Nurettin Paşa Pontuşçuları Anlatıyor", *Yakın Tarihimiz*, C.II, 225-226.

²⁰³ Mustafa Kemal Paşa, 16 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldıktan sonra 18 Mayıs 1919 tarihinde Sinop'a çıkmış ve şehrin ileri gelenleriyle görüşürken Eczacı Vasil başkanlığında kurulmuş olan Sinop Pontus Cemiyeti şubesinin faaliyetleri hakkında bilgi almıştır.; Ülkütaşır, "Atatürk Samsun ve Havza'da", s. 31.

²⁰⁴ Bu cemiyetin askeri teşkilatına girenlere (Hz. İsa, vatan-Pontus ve millet) adına yemin ettirilir ve bu suretle teşkilata mukaddes bir mahiyet verilerek, daha ziyade cahil kesimin alakası çekilmek istenmiştir., I. Ordu Kumandanı Nurettin Paşa, "Nurettin Paşa Pontuşçuları Anlatıyor", s. 225-226.

²⁰⁵ Tansel, a.g.e, C.I., s.91.

²⁰⁶ I. Ordu Kumandanı Nurettin Paşa, "Nurettin Paşa Pontuşçuları Anlatıyor", s. 225-226.

²⁰⁷ Yapılan baskında haritanın yanı sıra Büyük Yunanistan, Büyük Ermenistan ve Pontus'a ait haritalarla bu hususlarda bilgi içeren bir çok kitap da ele geçirilmiştir.; Tansel, a.g.e., C:I, s. 91.

Karadeniz kıyıları ile Kastamonu, Çankırı, Yozgat, Sivas, Tokat, Amasya, Çorum, Gümüşhane ve kısmen de Erzincan vilayetlerini içine almıştır.²⁰⁸

Karadeniz Bölgesi'nde etkili olan cemiyetlerden biri de Rum Göçmenleri Cemiyeti'dir. Reisi Samsun Metropolit Vekili Eftimos Zilos olan bu cemiyetin gayesi Karadeniz Bölgesi'nde Rum nüfusunu artırmak, Anadolu'nun en uzak yerlerinden veya Rusya'dan göçmen getirip buralarda yerleştirmektir. Bölgede Rum nüfusunu artırmak amacıyla arka arkaya göçmenler getirilerek iskan edilmiştir.²⁰⁹

II- SİNOP VE ÇEVRESİNDE PONTUSÇULUK HAREKETLERİ

A- Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke Döneminde Pontusçuluk Faaliyetleri

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na katılmasıyla birlikte , azınlıklar devlete ve Türk Milleti'ne karşı ilan edilmemiş bir savaşı başlatmıştır. Ermeniler ve Rumlar işgalci devletlerin içteki müttefikleri olarak, tebaası oldukları Osmanlı Devleti'ne karşı ihanette bulunmaya başlamışlardır.

Buna karşın Osmanlı Devleti, yıllarca savaşarak ordunun can ve mal yükünü çeken Türk halkının güvenliğini sağlamak için bazı tedbirler almak zorunda kalmıştır. Bu amaçlarla çıkarılan 14 Mayıs 1331(27 Mayıs 1915) tarihli "Tehcir

²⁰⁸ Tansel, a.g.e., C:I, s.91.

²⁰⁹ I. Ordu Kumandanı Nurettin Paşa, "Nurettin Paşa Pontusçuları Anlatıyor", Yıl 1962 s. 225

Kanunu"²¹⁰na dayanarak Ermeni ve Rumları stratejik yerlerden iç kısımlara doğru uzaklaştırmıştır.²¹¹

I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru kendilerini eski Pontus Krallığı'nın varisi olarak gören Trabzon Vilayeti Rumları, özellikle Metropolit Chrysanthos²¹² önderliğinde Karadeniz Bölgesi'nde bir Pontus Devleti kurulması için propaganda faaliyetlerine başlamıştır. Kurmayı hayal ettikleri devletin başkenti Trabzon olacak ve Güney'de Gümüşhane'yi içine alacak, Batı'da Kastamonu ve Sinop yöresine kadar uzanacaktır. Karadeniz sahillerinde yaşayan Rumlar bu emellerine ulaşabilmek için Avrupa'nın çeşitli merkezlerine heyetler göndermişlerdir.²¹³ Ayrıca, 1918 yılında Marsilya'da Avrupa ve Amerika'daki Pontusçularla Türkiye'deki Pontusçuları bir araya getiren bir kongre toplamışlardır. Kongrenin toplantıda bulunduğu sırada, kongrenin toplanmasını organize eden Konstantin Konstantinides, Rus Dış İşleri Komiseri Trotsky'ye bir telgraf çekerek, Amerika, İngiltere, Yunanistan, Mısır, İsviçre ve daha başka memleketlerde oturan Pontusçuların katılımı ile bir kongre toplandığını, üyelerin Rus sınırından Sinop'a kadar uzanan topraklar üzerinde bir Pontus devleti kurulması yolunda çalıştıklarını bildirerek Rusya'nın bu işe yardımcı olmasını istemişlerdir.²¹⁴ Pontusçular Batum'da 1919 Ekim'inde Pontus-Rum Hükümeti ismiyle bir hükümet kurmuşlar ve teşkilat

²¹⁰ Tehcir Kanunu, Türk Ordusu'nun savaş halinde bulunduğu sırada içeride ayaklanma çıkararak devleti zor duruma düşürecek veya casusluk yapacak olan azınlıkların stratejik noktalardan daha güvenli olan iç bölgelere nakledilebilmesi amacıyla çıkartılmıştır. Kanunun maddeleri şunlardır: a- Seferde ordu, kolordu ve fırka kumandanları; bunların yardımcıları ve bağımsız bölge kumandanları halk tarafından her hangi bir suretle hükümetin emirlerine ve memleketin savunması, güvenliği korumaya ilişkin uygulamalara karşı oyma, silahla saldırı ve mukavemet görülürse hemen askeri kuvvet ile şiddetli surette cezalandırmaya ve saldırıyı tamamen yok etmeye yetkili ve mecburdur. b- Ordu ve bağımsız kolordu ve fırka kumandanları askeri kurallara aykırı veya casusluk ve ihanetlerini hissettikleri köy ve kasabalar halkını ayrı ayrı veya topluca diğer yerlere sevk ve yerleştirebilirler. c- Bu kanun yayın tarihinden itibaren geçerlidir. 13 Recep 1333 ve 14 Mayıs 1331; Esat Uras, **Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi, Yeniden Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş II. Baskı**, İstanbul 1987, s. 605.

²¹¹ Mütareke döneminde ise, Osmanlı Hükümeti'nin Avrupa'nın büyük devletlerine, 25 Şubat 1919 tarihinde verdiği on iki maddelik muhtıranın üçüncü maddesinde, Rumların iç bölgelere göç ettirilmelerinden dolayı şikayetçi olabilecekleri ancak, bunun savaş halindeki bir devlette casusluluğun önlenmesi ve sahillerin korunması amacına yönelik olduğu beyan edilmiştir. Nuri Yazıcı, **Milli Mücadele'de (Caanik Sancağı'nda) Pontusçu Faaliyetler (1919-1922)**, Ankara 1989, s.101-102.

²¹² Pontus devletinin kurulması için en büyük faaliyeti göstermiş olan Trabzon Metropolit Chrysanthos, daha 1916'da Rusların Trabzon'u işgali sırasında onları büyük bir sevinç ile karşılamış ve şehrin yönetimini de eline almıştır. ayrıca Trabzon ve ilçelerinde Belediye Meclislerine Rum üyelerinin seçiminde büyük rol oynamıştır.; Geniş İçin Bkz., Selahattin Tansel, a.g.e, C.I. s.95.

²¹³ Gotthard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı ile ilgili İngiliz Belgeleri (Çev. Cemal Köprül)**, II. Baskı, T.T.K. Ankara 1991., s.57.

²¹⁴ Tansel, a.g.e, C.I., s.94.

yapmaya başlamışlardır. 19 Temmuz 1920'de de yine Batum'da Karadeniz, Kafkas, Cenubi Rusya Rumları tarafından Pontus meselesi ile ilgili bir kongre toplanmışlardır.²¹⁵

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak yenik çıktığı günlerde, Rumlar sevinç içinde idiler. Çünkü, harp döneminde askerlik yapmamışlar, Türklerin askerde, Ermenilerin sürgünde olduğu bu dönemde bol para kazanmışlardı. Savaşın Osmanlıların aleyhine sonuçlanması Rumları çıldırması sevindirmiş ve şımartmıştı.

Uzun zamandır hazırlık yapan Rumlar, bu kargaşa ortamını fırsat bilerek gizli cemiyetler ve gençlik kulüpleri etrafında teşkilatlanmışlardı. Bu cemiyet ve kulüplerde toplanarak Türklüğe kuracakları tuzakların planlarını yapıyorlardı.²¹⁶

Rumlar, Karadeniz Bölgesi'nde Pontus Devleti'ni kurmak için topyekün bir ayaklanma hazırlığı içine girmişlerdi. Bu hazırlık faaliyetlerinde dini önderler başı çekiyordu. Pontusun kurulması için başlıca propaganda faaliyetlerini Samsun Rum Metropolitisi Yermanos idare ediyordu.²¹⁷

B- Milli Mücadele Yıllarında Pontuşçuluk Faaliyetleri

Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919 tarihinde Anadolu'ya çıktığı günden itibaren Türk kamuoyunu aydınlatmaya, maneviyatı yükseltmeye ve Kuvayı Milliyeciliği yaymaya çalıştığı günlerde, Pontus hülyası peşinde koşanlar, Karadeniz sahillerine Rum göçmenler adı altında silahlı çeteler çıkarıyordu. Sahil kasabalarında limanlara uğrayan İngiliz gemileri de kontrol bahanesi ile bu hareketlere destek veriyordu.

Sinop'un tabii bir limana sahip olması nedeniyle İtilaf Devletleri'ne ait gemiler Sinop limanına uğruyor, fırtına geçinceye kadar burada kalıyorlardı. Ancak daha ziyade I. Dünya Savaşı sırasında devletin güvenliği açısından iç kesimlere gönderilen Rumların eski yerlerine geri dönmelerini kontrol ve yardım bahanesi ile harp gemilerden veya yolcu vapurlarından karaya sivil memurlar kılıfı altında

²¹⁵ Atatürk, a.g.e., C.II., s.627 ; Rahmi Doğanay, Milli Mücadele'de Karadeniz, Atatürk Araştırma Merkezi Yay. Ankara 2001, s. 65.

²¹⁶ Hüsnü Açıksozcü, a.g.e., s. 8.

Pontusçu çetecileri çıkarıyorlardı. Karaya çıkarılan bu çeteciler gizlice Pontus teşkilatını hazırlıyordu.

Sinop'un Samsun'a komşu olması, o zaman kasabanın hemen hemen yarısının Rumlardan teşekkül etmesi de pontusçular için uygun bir ortam yaratıyordu. Ayrıca, Vahdettin'in sarayı ile bağları bulunan Çerkez ve Gürcü ailelerin bulunması Hürriyet ve İtilafçıları da ümitlendiriyordu. Bütün bunlardan dolayı da Sinop'ta bu dönemde güvensiz bir ortam oluşuyordu.

Bu güvensiz ortamdan yararlanmak isteyen İtilaf Devletleri'nin bölge mümessilleri sık sık Sinop'a uğruyor ve burada Rumlarla işbirliği yapıyorlardı. Özellikle de İngilizlerin Samsun'da bulunan komiserliğinin zabıtları Sinop'u kontrol için sık sık gelip, Rumlardan havadis toplayıp gidiyorlardı.

İtilaf Devletleri mensuplarının Sinop'taki faaliyetleriyle ilgili olarak İnebolu Kaymakamı İsmail Hakkı'nın vilayete verdiği şifrede: "Binbaşı Smith ile İskan Müdürü Ahmet Münir Bey'in 5 Temmuz 1919'da İnebolu'ya gelerek, Trabzon'a geçmek üzere Sinop'a geçtikleri ve burada bazı Rumlarla temas kurdukları maruzdur." deniliyordu.

Sinop Mutasarrıfı Mazhar Tevfik Bey, 5-6 Temmuz 1919 tarihinde Kastamonu Valiliği'ne çektiği telgrafta: "Rus-Ukrayna bandıralı Aleksandır Vapuruyla bir Yunanlı zabıt refakatinde 10 sivil Yunanlı eşhas ve 3 Fransız zabıtları Sinop'a çıkarak, Yunan Salibi Ahmer Hastanesi'nde bir müddet oturduktan sonra tekrar Samsun'a hareket ettikleri ve Karantina Sertabibi Doktor Yani ile Reji Direktörü vesair Rumlar tarafından teşyi edildikleri maruzdur."²¹⁸ Her iki telgraftan da Rumların Karadeniz'in diğer şehirlerinde olduğu gibi Sinop'ta da İtilaf Devletleri'nce desteklendiği açıkça görülüyordu.

Bu dönemde Sinop'ta bulunan Pontus Cemiyeti şubesinin başkanlığını Eczacı Vasil yürütüyordu. Mustafa Kemal Paşa, 16 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldıktan sonra 18 Mayıs 1919 tarihinde Sinop'a uğrayıp şehrin ileri gelenleriyle görüşürken Eczacı Vasil başkanlığında kurulmuş olan Sinop Pontus

²¹⁷ Salahi Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C. I, III. Baskı, Ankara 1995, s. 38-39.

²¹⁸ Peker, *İstiklal Savaşının Vesika ve Resimleri*, s. 38-39.

Cemiyeti şubesinin faaliyetleri hakkında bilgi almıştır. Pontuşçuluk hareketine karşı uyanık olunmasını ve müstakbel bir mücadele için hazırlıklı olunmasını istemiştir.²¹⁹

Milli Mücadele hareketi başladıktan sonra Pontus hayallerinin suya düşeceğini anlayan Rumlar, Kuvayı Milliye'nin Pontuşçuluk hareketine karşı aldığı tedbirleri öğrenmek ve karşı tedbirler almak amacıyla İstanbul ve Trabzon Pontus teşkilatlarından aldıkları emir doğrultusunda askeri şifreleri ele geçirme çabasına girişmişlerdi.

Kastamonu ve İnebolu Rumları bu konuda muvaffak olamamış ancak Sinop'un Ayancık İlçesi'nin Rumları bunu başarmışlardı. Ayancık Askerlik Şubesi'nin şifre anahtarını ele geçirmişlerdi. Bunun üzerine Ayancık Şube Reisi hakkında takibat yapılmış ve derhal Kolordunun şifre anahtarı değiştirilmiş, 20 Şubat 1920 tarihinde Kastamonu Valisi Cemal Bey tarafından yeni şifre anahtarı gerekli yerlere bildirilmişti.²²⁰

1- Pontuşçu Rumlar ve İtilaf Devletleri'nin Desteği

İtilaf Devletleri'nden her biri Karadeniz Bölgesi'nde Türk topraklarının paylaşımında avantaj sağlamak için mücadele ederken bir taraftan da bölgedeki Rumları kullanarak amaçlarına ulaşmak ve bölgedeki menfaatlerini korumak telaşına düşmüşlerdi. Zaten, Pontus meselesinin çıkmasının altında yatan sebepler de, Batılı Emperyalist devletlerin İstanbul'dan Batum'a kadar uzanan Karadeniz sahiline sahip olabilmeye hırsının bir ürünüydü.²²¹

Karadeniz Bölgesi, Milli Mücadele yıllarından önce Batılı Emperyalistlerin ekonomik ve stratejik bakımdan ilgisini çekerken, Milli Mücadele yıllarında Türkiye-Sovyet Rusya yakınlaşmasının önünün kesilebilmesi için bir tampon bölge olarak düşünülmüştür. Türklerle Bolşeviklerin birleşmesinden çekinen Yunanistan, İngiltere²²² ve Amerika başta olmak üzere İtilaf Devletleri, bu tampon vazifesini

²¹⁹ Ülkütaşır, "Atatürk Samsun ve Havza'da", s. 31.

²²⁰ Peker, *İstiklal Savaşının Vesika ve Resimleri*, s. 138.

²²¹ Yazıcı, *Milli Mücadele'de Pontuşçu Faaliyetler*, s.83.

²²² İngiltere 19. Yüzyıl boyunca Osmanlı Devletini destekleyerek önünü kestiği Rusya'ya, Milli Mücadele yıllarında Rumlarla engellemeyi düşünmüştür. Bu sebepten de Karadeniz Bölgesi'ndeki Pontuşçuluk hareketine her türlü desteği vermiştir.; Jaeschke, a.g.e, s. 90

Rumların yapmasını düşündüğünden Pontusçuluk hareketini desteklemişlerdir.²²³ Bu harekete direk ve dolaylı olarak en büyük desteği sağlayan ülkelerden İngiltere ve Yunanistan Anadolu'daki Milli Hareketi Batıdan ve Karadeniz'den sıkıştırıp yok etmeyi tasarlamıştır. Eğer bu hayalleri gerçekleşirse boğazlar serbest kalacak ve Karadeniz'de uydu bir Pontus Devleti kurulacaktır.²²⁴

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla Boğazlar ve Karadeniz İtilaf Devletlerine açılınca İtilaf Devletlerine ait kuvvetler çıkarları açısından önemli gördükleri yerlerde işgal hareketlerine girişmişlerdir. Bununla birlikte çıkarlarına hizmet edecek olan Pontus Devleti'ni hayata geçirmek üzere harekete geçmişlerdir.²²⁵

Anadolu'da işgal hareketine girişen İtilaf Devletleri kuvvetleri, Rumların Karadeniz Bölgesine göç etmelerini kolaylaştırmaya başlamıştır. Pontusçuluk davasına hizmet eden Kastamonu'daki İngiliz mümessili, Vali Vekiline muhacir Rumların memlekete girmelerine izin verilmemesinin iyi neticeler doğurmayacağını ima ederken, Samsun'daki İngiliz işgal kuvvetleri de Kafkasya ve Karadeniz üzerinden gelen Rumların Karadeniz sahillerine hicretlerini teşvik etmiştir.

Bolşeviklerin Kafkasya'nın güneyine inmeleriyle buradaki Rumlar Karadeniz üzerinden Sinop-Samsun-Trabzon sahillerine çıkmaya başlamıştır. Bu bölgeye muhacir görüntüsü altında yerleştirilenler aslında Pontusçu Rum çetelerinin mensuplarından oluşmaktadır. Bunlar Yunan Kızılhaç'ındaki Yunan subaylar tarafından yönetiliyordu. Anadolu'nun Karadeniz sahillerine Rum nüfusunun yığılması ve bu olaylarda İtilaf Devletleri'nin rolü bir tesadüften öte siyasi programın bir parçasının hayata geçirilmesinden ibarettir.²²⁶

İtilaf Devletleri Anadolu'ya (Karadeniz kıyılarına) dönen Pontusçu Rum göçmenlere karşı çok toleranslı bakmış, onları merhamete layık görmüş, onların her türlü ihtiyaçlarının karşılanmasında ellerinden gelen her türlü yardımı yapmışlardır. Bu devletlerden bazıları daha da ileri giderek, Karadeniz kıyılarında bir Pontus devletinin kurulmasına göz yumacaklarını, hatta bunun için yardım edeceklerini bile

²²³ Doğan Avcioğlu, *Milli Kurtuluş Tarihi*, C. II, İstanbul 1988, s.65.

²²⁴ Jaeschke, a.g.e., s. 90.

²²⁵ Sonyel, a.g.e., C. I, s. 38.

vaat etmişlerdir. Nitekim, Mondros Mütarekesi'nin imzasını izleyen günlerde bir Fransız savaş gemisi ile üç İngiliz savaş gemisinin Samsun'a kadar gitmesi, gemi kumandanlarının şehre çıkarak bölgenin asayişi hakkında mutasarrıftan bilgi istemesi İtilaf Devletleri'nin asıl niyetlerini ortaya koymuştur.²²⁷

1919-1920 yıllarında Yunanistan ve İtilaf Devletleri'ne ait gemilerle, Rumlara silah, cephane ve gıda getirdiği gibi bölgeye göçmen adı altında Pontusçu Rum çetecileri taşınmıştır. Yine, 14 Mayıs 1919'da Yunan bandıralı bir gemi ile Rum göçmenlerin getirildiği resmen tespit edilmiştir.

İtilaf Devletleri arasında Pontusçu Rumlara büyük destek veren ülkelerden olan İngiltere'ye ait bir gemi 1920 yılı başlarında gıda maddeleri getirerek Rumlara dağıtmıştır. Anadolu'daki İngiliz subayları Rumlara ve diğer Hıristiyanlara silah yardımı da dahil olmak üzere her türlü yardımı yapmıştır. Samsun'daki Yüzbaşı Solter'in de Rumlara silah dağıttığı tespit edilmiştir.

1921 yılı içinde Yunan kuvvetleri Karadeniz şehirlerine gelen ve Boğazlardan geçen gemileri kontrol ederken, diğer taraftan Yunan Kızıhaçı'nı da kullanarak Yunanistan'dan ilaç sandıkları içinde çok miktarda silah getirmiştir. 1921 Temmuz'un da Eskişehir-Kütahya saldırılarının başlamasıyla bu hareketler oldukça yoğunlaşmıştır. Zaten Yunanlılar Pontusla Türkleri arkadan vuracaklarını açıkça beyan etmiştir.²²⁸

Milli Mücadele döneminin başlarında Anadolu'nun bir çok yerinde Amerika'nın da yardım heyetleri vasıtası ile Rum ve Ermeni teşkilatlarını kullanarak Pontusçu Rumlara ve yardıma muhtaç Hıristiyanları arayıp buldurarak yardım ettikleri tespit edilmiştir. Özellikle de Merzifon Amerikan Koleji'nin misyonerleri ve Samsun'daki Amerikan Tobacco Co. Şirketinin memurları Hıristiyan halkla birlikte hareket ederek İtilaf Devletleri'nin müdahalesine zemin hazırlamıştır. Amerikan Kolejinin öğretmenlerinin tümü Rum ve Ermeni emellerine hizmet etmiştir.²²⁹

²²⁶ Yazıcı, *Milli Mücadele'de Pontusçu Faaliyetler*, s.30.

²²⁷ Tansel, a.g.e, C.I., s.93.

²²⁸ Geniş Bilgi İçin Bkz., Doğanay, a.g.e., s. 65-69.

²²⁹ Çapa, *Pontus Meselesi* (Trabzon ve Giresun'da Milli Mücadele), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları : 135, Ankara 1993, s.61.

Amerikalılar gerek tütün, gerek buradaki misyonerleri nedeniyle Karadeniz Bölgesiyle ilgileniyorlar ve yörede geziler düzenliyorlardı. Yüksek Komiser Amiral Mark Bristol Haziran 1919 tarihinde bölgeye yaptığı bir inceleme gezisi sonunda hazırladığı raporda, Rumların yarattığı anarşi ortamından duyduğu rahatsızlığı belirterek, İzmir'in işgali sırasında uygulanan yöntemlerin burada da uygulanmasına kesin bir biçimde karşı olduğunu beyan etmiştir.

Mark Bristol'un sunmuş olduğu bu raporun da etkisi ile bütün Karadeniz kıyılarında çalışmalarda bulunan Amerikan yardım heyetlerinin 1919 yılı ortalarından itibaren Rum ve Ermenilere karşı olan eski tavrını değiştirdiği ve Ermeni ve Rumlara karşı evvelce her türlü desteği sağlamakta, talimler yaptırmakta, elbiseler, mevad-ı iaşe ve para tevzii etmekte iken bu türlü destekten vazgeçtiği, bunun da Amerika'nın Yakın Doğu politikasını değiştirdiği anlamı çıkmaktadır.²³⁰ Hiç kuşkusuz özellikle 1922 yılında Amerika ve Fransa'nın Pontus meselesine verdikleri desteği kesmelerinin nedeni Milli kuvvetlerin Yunan kuvvetleri karşısında elde ettiği başarılarıdır. Diğer bir neden de Pontus iddialarının gerçekleşmesi mümkün olmayan bir hayalperestlik olduğudur. Dolayısıyla bu ülkelerin çıkarları Ankara'daki Milli Hükümet'le iyi ilişkiler kurmayı zorunlu kılıyordu.²³¹

İtilaf Devletleri'nin Pontusçu Rumlara desteğini ve bu destekten güç alan Pontusçu tedhişçilerin faaliyetlerini Atatürk, Nutuk'ta şöyle ifade etmiştir: "Sahillerimize çıkan bu çeteler efradı muhacir iaşesi maskesi altında, ecnebi hükümetleri tarafından iaşe ve ilbas ediliyordu. Ecnebi Salibiahmerleri meyanında gelen zabitan heyetlerinin de, teşkilat yapmaya, talim ve terbiye-i askeriye ile iştilal etmeye müstakbel Pontus hükümetinin temelini kurmaya memur oldukları anlaşılıyordu. Harbi Umumi esnasında hariçten gönderilip tevzi olunan silah, cephane, bomba ve makineli tüfeklerle Samsun, Çarşamba, Bafra ve Erbaa köyleri adeta bir silah deposu halini almıştı.

²³⁰ Amerika'nın Yakın Doğu politikasındaki bu değişikliğe bir örnekte, Doğu Anadolu Bölgesi'nde kurulmak istenen Ermeni Devletiyle ilgili olarak Ağustos 1919'da General Harbord başkanlığındaki bir Amerikan heyeti Eylül ayı içinde Doğu Anadolu Bölgesi'nde incelemelerde bulunmuş ve yapılan incelemelerde bölgede Ermenilerin azınlıkta oldukları, bir Ermeni Devleti kurulmasının imkansız olduğunu ortaya koymuştur.; Çapa, a.g.e., s. 62-63.

²³¹ Feridun Kandemir, "Türkiye Komünist Fırkası", **Tarih Konuşuyor**, Şubat 1966, s. 2354.

Mütarekeden sonra bütün Rumlar, Yunanlılık amali milliyesi ile her tarafta şımardığı gibi Ethniki Hetairia Cemiyeti propagandacıları ve Merzifon Amerikan Müessesatı tarafından mânen yetiştirilen ve ecnebi hükümetlerin silahlarıyla maddeten takviye ve teşci edilen, bu havalideki Rum kütlesi de müstakil bir Pontus hükümeti teşkil etmek emeline düştü. Bu amaçla umumi bir kıyam hazırladılar. Dağlara çekildiler ve Amasya Samsun havalisi Rum Metropoliti Yermanos'un idaresinde muntazam bir program tahtında icrayı faaliyete başladılar.

Bazı ecnebi hükümetler, Pontus teşkilini müzaheret edeceklerini vaat ettiler. Samsun ve havalisindeki Rumluk nüfusunu teksir için de, Rusya'daki Rum ve Ermenileri Batum'da cem eylediler. Onları Türk Kafkas Ordularından alınıp Batum'da depo olunan silahlarla teslih ederek, sahillerimize ihraca başladılar. Çetecilik etmek üzere, sahillerimize çıkarılabilecek birkaç bin Rumu Sohum'da Haralombos isminde bir adamın başında topladılar.”²³² Haralombos idaresinde toplanan çeteciler, yine aynı şahsın idaresinde göçmen maskesi altında Karadeniz kıyılarına çıkartılmıştır. Bunların iskanıyla meşgul olmak üzere Galata'da Minerva Hanı'nda “Rum Muhacirleri Merkez Komisyonu” adı altında çalışan Kordos isimli bir komite bile kurulmuştur. Bu komitenin gerçek görevi ise, dışarıdan göçmen maskesi altında gelen Pontusçu çete mensuplarını, kayıtlarını yaptıktan sonra asayiş bozmak amacıyla çeşitli bölgelere göndermektir.

Bunun dışında Karadeniz Bölgesi'ndeki Pontusçuluk hareketinin yurt içindeki faaliyetlerini yürüten iki kişi vardır. Bunlardan biri Amasya Metropoliti Yermanos, diğeri de Samsun'da Tokomanidis'dir. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktığı günlerde (19 Mayıs 1919) o civarlarda dolaşmakta olan kırk kadar Pontusçu Rum çetesi bu iki şahıs tarafından idare edilmektedir.²³³ Mustafa Kemal Paşa bu çetelerle ilgili olarak Nutuk'ta: “Pontusçular 1920 nihayetlerine doğru faaliyetlerini büsbütün artırarak basbayağı aleniyete çıktılar. Bizi ciddi tedbir ittihazına mecbur ettiler”.demektedir. Bu çetelerin teşkilatlı bir şekilde çalıştıklarını ve dağlar da oluşturulan teşkilatı, miktarlarını yine Nutuk'ta şöyle açıklamaktadır:

“a- Bir takım rüesa maiyetinde müsellaah ve muharip kuvvetler.

²³² Atatürk, a.g.e., C.II., s.626-627.

²³³ Sonyel, a.g.e., C. I, s.39. ; Tansel, a.g.e., C.I., s.92.

b- Bunların işlerine hizmet eden müstahsil Pontus ahalisi.

c- İdare ve zabıta heyetleri ve şehirlerden ve köylerden erzak teminine memur nakliye kolları.” Çeteler faaliyet gösterecekleri alanları da kendi aralarında paylaşmışlardır. Pontusçu eşkıya çetelerinin miktarı ise “ bidayette 6000-7000 müsellahtı idi. Bilahare her taraftan iltihak edenlerle 25000 raddesini buldu”²³⁴ diyerek durumun ne kadar tehlikeli bir hal aldığına ortaya koymaktadır.

Yunanlılar Sakarya Muharebeleri’nde Türk Ordusu’nu birden fazla cephede mücadele etmek zorunda bırakmak ve böylece cepheyi zayıflatarak Yunan ordusunun işini kolaylaştırmak amacıyla Karadeniz sahillerindeki Rumları isyan ettirmiştir. Sayıları 25000’i aşan Rum çetecileri, Karadeniz sahillerinde abluka yapan Yunan torpidoları tarafından karaya çıkartılan, sivil kıyafetli gerillacı Yunan subaylar tarafından eğitilmiştir. Ayrıca bu Yunan subayları Trabzon ve Samsun civarlarında I. Dünya Savaşı’ndan beri dağlarda haydutluk yapan hain yerli Rumlardan çete gurupları kurarak Türk köylerini basmaya, evlerini yakmaya ve silahsız halkı öldürmeye başlamışlardır.²³⁵

2- Pontusçuluk Hareketine Karşı Türk Hükümeti’nin Aldığı Tedbirler

Pontusçu faaliyetler, Mondros Mütarekesi’nden sonra büsbütün arttığı halde, dönemin İstanbul Hükümetleri tarafından ciddi anlamda tedbirler alınmamış, sadece ordu birliklerinden “Takip müfrezeleri kurularak, asayişin sağlanmasına çalışılmıştı.”

Mondros Mütarekesi’nin askeri hükümlerince Türk Ordusu terhis edilirken Anadolu’nun bu sahil kesiminde de asayiş iyice bozulmuştu. Bölgede bulunan takip müfrezelerinin mevcutları terhis sebebiyle düşmüştü. Müfrezelerin takiplerinden kurtulan Rum çetecileri bu bölgelerde pervasızca tecavüzlerde bulunuyorlardı.²³⁶ Karadeniz Bölgesinde çıkan bu olayların bir sebebi de Yunanlıların Pontus Cumhuriyeti hülyasıyla bölgedeki Rumları kışkırtmalarıydı.²³⁷

İstiklal Mahkemesi’nce yapılan tahkikat sonucunda hadisenin düşmanlarımızla birlikte müştereken tertip edildiği ve hadisenin bir sebebinin de o

²³⁴ Atatürk, a.g.e., C.II., s.628.

²³⁵ Yusuf Hikmet Bayur, Türkiye Devletinin Dış Siyaseti, II.Baskı, T.T.K. Ankara 1995, s.102-103

²³⁶ Yazıcı, a.g.e., s.87.

havalide tıpkı İzmir’de olduğu gibi Türk ekseriyetini Rum ekalliyete tabi kılacak bir tarzın tatbiki olduğu anlaşılmıştı.²³⁸

3 Mart 336 (1920) tarihinde 20. Kolordu Kumandan Vekili Mahmut tarafından Harbiye Nezareti’ne yazılan şifreli raporda, bir İngiliz gambotunun Sinop sahillerinde sık sık görülmesinin dikkat çektiği belirtilmişti. Ayrıca, ele geçirilen bazı mektuplardan Pontus hayaliyle meşgul olan Rum cemiyetinin, Sinop ve İnebolu’da cemiyetin teşkilatını kurmak için uğraştığı, buna karşı tedbir alınması istenmiştir. Bunun üzerine Kastamonu Mıntıka Kumandanlığı’na Sinop’ta mevcut olan 58. Piyade Alayı’na mensup zabit kumandasındaki on beş neferlik posta mevcudunun asayiş açısından görülen lüzum üzerine bir bölüğe çıkartılması ve İnebolu’ya da ayrıca bir takım gönderilmesi emrolunmuştur.²³⁹

Erzurum ve Sivas Kongrelerinde Hıristiyan azınlıklara siyasi egemenlik ve sosyal düzenimizi bozacak ayrıcalıklar verilemeyeceği kararlaştırılmıştı. Böylece İtilaf Devletleri’nin Gayrimüslimleri korumaya yönelik baskıları karşısında net bir tavır ortaya konulmuş oluyordu. 1920’de T.B.M.M.’nin Anadolu’da kontrolü sağlamasıyla birlikte Pontusçılara karşı daha etkili bir mücadele başlatıldı.²⁴⁰

Batı Cephesi’nde Türk-Yunan Savaşı’nın sürdüğü ve Anadolu’ya silah ve cephane sevkiyatının yapıldığı, Karadeniz’de ablukanın arttığı, kıyı şehirlerinin bombardıman edildiği, 1921 yılı Haziran ve Temmuz aylarında, İtilaf Devletlerince ve özellikle de Yunan ve İngiliz savaş gemileri tarafından Karadeniz’de gerçekleştirilen, arama ve batırma olaylarında, Rumların casusluk ettiği anlaşıldığından, ordunun, Batı Cephesi’nde düşmanla savaş halinde olduğundan Rumların içi bölgelere nakline karar verildi.

Hükümet, Hıristiyanların can ve mal güvenliğini emniyet altına almayı ve milli sınırların güvenliğini de düşündüğünden Rumların genç ve orta yaşlılarını

²³⁷ Sonyel, a.g.e., C.I, s.172

²³⁸ Peker, Öl, Esir Olma, s. 79.; Bayur, a.g.e., s.102-103.

²³⁹ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S: 40, Yıl:11, Genelkurmay Basımevi, Ankara Haziran 1962, Vesika No: 954.

²⁴⁰ Çapa, “Karadeniz’de Pontusçuluğun Sonu: Rumların Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne Sadakatleri, Hıristiyan Türkler ve Türk Ortodoksluğu”, 19 Mayıs ve Milli Mücadele’de Samsun Sempozyumu (20-22 Mayıs 1999), Samsun 2000, s. 54.

Tosya, Boyabat, Çorum ve Yozgat gibi iç kesimlere nakletti.²⁴¹ Ancak Rumların iç bölgelere göç ettirilmesi de Pontuşçuluk ve eşkıyalık hareketleri için tam bir çözüm getirmedi.

Sakarya Savaşı öncesi bölgede asayiş bozan ve halka her türlü kötülüğü yapan bu Pontuşçu çetelerin ortadan kaldırılması için kurulan özel ve tüzel müfrezelerin dirlik ve düzeni can ve mal emniyetini sağlamada yetersiz kaldıkları görüldü. Pontuşçuların tamamen etkisiz hale getirilmeleri amacıyla Mustafa Kemal Paşa'nın Millet Meclisi'nde istekleri üzerine Nurettin Paşa komutasında 20000 kişilik bir Merkez Ordusu kuruldu. Kurulmuş olan bu ordunun gayretleriyle köylerde ve dağlardaki Pontus çete guruplarıyla mücadele edildi.²⁴²

Ayrıca, 1921 yılı başlarında Merkez Ordusu'nun Pontuşçulara karşı başlattığı hareket devam ederken ikna metoduna da başvurulmaya başlandı. T.B.M.M. Pontuşçu çeteleri desteklemeyip sadakat arz eden yerli Rumlara büyük bir şefkat gösteriyordu. Bir taraftan dağlardaki Pontuşçu çetelere yönelik ikna metoduna başvurulurken, diğer taraftan da Anadolu'da Türk Ortodoksluğu düşüncesi etkili kılınmaya çalışılıyordu.

Bu konuyla ilgili olarak bir belgede, "Rum namı altında Anadolu sahilinde bulunanların ekseri-i mühimmesi ve dahilde bulunanların kaffesi Selçuklulardan evvel gelerek Hıristiyanlığı kabul etmiş Türklerdir. ...Milliyetlerini koruyabilme cesaretini gösteren Türk Ortodokslarının daima Fener Patrikhanesi tarafından ezildiği ifade edilerek, bunların himaye edilmesi gerektiği vurgulanıyordu."²⁴³ Bu ikna metodu etkili olmuş, Karadeniz Rumlarının büyük bir kısmı T.B.M.M.'ne sadakatlerini bildirmiştir. Bunlar Papa Eftim'in Anadolu Türk Ortodoks Patrikhanesini kurmasıyla, bir fesat ocağı haline gelen Fener Patrikhanesi'nden ayrılarak, Anadolu Türk Ortodoks Patrikhanesine bağlanmışlardır. İkna çağrılarını uymayıp Pontuşçuluk faaliyetlerinde devam edenlerle mücadeleye devam edilmiştir.

²⁴¹ Peker, *İstiklal Savaşının Vesika ve Resimleri*, s. 355.

²⁴² Cevat Ülmen, *Kurtuluş Savaşında Karadeniz*, Deniz Matbaası, İstanbul 1943, s. 8. Geniş Bilgi İçin Bkz., Peker, *Öl, Esir Olma*, s. 79.

²⁴³ Çapa, "Karadeniz'de Pontuşçuluğun Sonu: Rumların Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sadakatleri, Hıristiyan Türkler ve Türk Ortodoksluğu", s.56-57.

Pontus eşkıyasının elebaşlarından olan (Yanko) ve çetesi selametin firarda olduğunu anladığından bu maksadına kavuşabilmek için Samsun'dan kiraladığı bir motorlu kayıkla kaçmak istedi. Çete Romanya'ya kaçmayı hedefliyordu. Yolculuğun ilk kısmı hadisesiz geçti ve Sinop burnu dönülüp Ayancık önüne varıldığı sırada beklenmeyen bir tesadüf vukua geldi. Amasra'ya sevkıyattan dönen Alemdar gemisini gören teknede bir heyecan başladı. Motorun hareketlerinden şüphelenen Alemdar'ın mürettebatı, motora yanaştı ve dur işareti verdi. İşarete uyan motorda tepeden tırnağa silahlı 200 Potuşçu eşkıya ele geçirildi. Motor da yedeğe alınarak çetecilerle birlikte Trabzon'a götürüldü. Deniz yoluyla kaçmak isteyen çete gurupları da Alemdar Karakol gemisi tarafından yakalanmış oldu. Böylece Karadeniz Bölgesi'nde Pontuşçuluğun kökü kazınarak tarihin derinliklerine gömüldü.²⁴⁴

Milli Mücadele yıllarında Türk vatanının parçalanması, Anadolu'da yürütülen Milli Hareketin güçsüz düşürülmesi, silah ve teçhizat ikmalinin önünün kesilmesi ve nihai olarak ta Karadeniz Bölgesi'nde bir Pontus devleti kurmak amacıyla Rumlara, İtilaf Devletleri'nce her türlü destek verildi. Pontus meselesi Ankara Hükümetini 1919-1923 yılları arasında oldukça meşgul etti. Ancak, Türk Milleti en zor şartlar altında içerideki hainlerle dışarıdaki şer güçlerin oluşturduğu ittifakı bozarak, bölgeyi Türk vatanının ayrılmaz bir parçası haline getirdi.

III- ERMENİ PAPAZI DACAT'IN SİNOP'TA MÜSLÜMAN HALKA YAPTIĞI TAHRİKLER

I. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'nin diğer bölgelerinde olduğu gibi Kastamonu, Sinop ve çevresindeki bölgelerde yaşayan Ermeniler de tehciire tabi tutulmuşlardı. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla birlikte sürgün edilen Ermeniler teker teker eski yerlerine geri dönmeye başladı. Geri dönen Ermeniler, bu çevrede etkili olan Ermeni Papazı Dacat Efendi'nin etrafında toplanarak, Türklere kötü kötü bakmaya başladılar.

²⁴⁴ Ülmen, a.g.e., s. 8. Geniş Bilgi İçin Bkz., Peker, Öl, Esir Olma, s. 79.

Bu dönemde Hürriyet ve İtilafçılar da Zafer²⁴⁵ adlı gazeteyi yeniden yayınlamaya başlamış ve gazete vasıtasıyla İttihatçıları eleştiriyoruz diye bütün milletin benliğine ve varlığına saldırmaya başlamışlardı. Gazete yoluyla İttihatçıların Ermeni ve Rumlara kötülük ettiğini söylerken Türklüğü lekeleyecek derecede ileri gidiyorlardı.

Bundan da güç alan Ermeni ve Rumlar, oturdukları mahallelerden geçen Türklere laf atmaya ve onlarla alay etmeye başlamışlardı. O günlerde Ermeni Papazı Dacat, vali bile yaya giderken faytonla geziyor, hükümet binasına gelirken arabasının önüne iki silahlı Ermeni oturtuyordu. Vali, Papazı büyük bir elçi karşılamış gibi karşılardı. Bölge halkı dönemin hükümetini bu kadar alçalmaya katlandığı için lanetliyordu. Memleketin üstünde kara bulutların dolaştığı bu dönemde, herkes başını sallayarak burnundan soluyor ve ülkenin nereye gittiğini bir birine soruyordu.²⁴⁶

Hürriyet ve İtilafçılar ile İtilaf Devletleri'nden aldığı destekle iyice azıtan Ermenilerin bölgedeki en önemli dini lideri olan Papaz Dacat çevreyi dolaşüyor, Ermeni halkını teftiş ediyordu.

Bu çerçevede Sinop'taki Ermenileri teftişe gelen Dacat Efendi, burada mahdud cemaati tarafından karşılanmış ve doğruca mutasarrıflık makamına götürülmüştü. Bölgede tehcir esnasında açık artırma ile satılan Ermeni mallarının geri alınması vesaire gibi cemaat işleriyle meşgul olurken tehcir esnasında Müslüman olup Sinop'ta kalan Ermenileri makama çağırıyordu. Burası resmi bir daire olmasına rağmen Müslüman olmuş kadınların çarşaflarını yırtıyor ve onları tekrar Hıristiyan yapıyordu.²⁴⁷ Bu olayların devamını o esnada orada bulunan Tahrirat Baş Katibi Hüseyin Hilmi Uluğ hatıralarında şöyle anlatıyor: “Hepimiz için için inleyerek bu hallere seyirci kalmak zorunda bulunuyorduk. Bu meyanda Maliye Katiplerinden Şahin Efendi ile Elbistan taraflarında İhtiyat Zabiti bulunduğu sırada evlenmiş, çoluk-çocuk sahibi olmuş bir Ermeni kızının Dacat'a şiddet ile mukabele ederek “Pis elini çarşafıma sürme, ben kendi isteğim ve arzumu İslam oldum,

²⁴⁵ Zafer adlı gazete, 1918 sonu-17 Eylül 1919 tarihleri arasında Kastamonu'da yayınlanmıştır. İstanbul Hükümeti'ni destekleyen gazetelerden biridir. Hürriyet ve İtilafçıların fikirlerini savunan gazete, Milli Mücadele aleyhinde yayımlar yapmıştır; İzzet Öztoprak, **Kurtuluş Savaşında Türk Basını**, İş Bankası Yay. Ankara 1981, s. 13.

²⁴⁶ Hüsnü Açıksözçü, a.g.e., s. 8-10.

²⁴⁷ Peker, **İstiklal Savaşının Vesika ve Resimleri**, s.21.

evlendim bir daha bu dinden dönmem ve kocamdan ayrılmam sen bana artık karışamazsın” diye bağıarak ve ağlayarak mukavemet göstermesini ve Dacat’ı terslemesini bilhassa iftiharla kaydetmeden geçemeyeceğim.”²⁴⁸diyordu.

²⁴⁸ Uluğ, a.g.g., 4 Eylül 1952, s. 3.

III. BÖLÜM

İTİLAFA DEVLETLERİ'NİN SİNOP'TAKİ FAALİYETLERİ VE OSMAN BEY VAKASI

I- İNGİLİZLERİN FAALİYETLERİ

A- Karadeniz'den Abluka Uygulama, Arama ve Kontrol Faaliyetleri

Milli Mücadele yıllarında Karadeniz'de dolayısıyla Sinop ve çevresinde de Yunanlılardan sonra en fazla faaliyette bulunan İtlaf Devletleri gurubuna mensup devletlerden biri İngiltere idi. İngilizler bir taraftan Anadolu'da Yunanlılar vasıtasıyla hakim olmaya çalışırken bir taraftan da ferdi hareketlerine devam ediyorlardı. Karadeniz'deki çıkarlarını koruyabilmek ve etki alanlarını genişletebilmek için bölgedeki Rum ve Ermenilerle işbirliği yapıyor, onları her yönden destekliyordu. İstanbul'daki Damat Ferit Hükümeti ile de işbirliği yapan İngiltere, Türk-Rus yakınlaşmasından çekiniyordu. Anadolu'daki Milli Harekete Karadeniz yoluyla silah ve cephane sevkiyatını önlemek için bölgede kontrol ve abluka faaliyetlerinde bulunuyordu.

İngilizler, bölgedeki faaliyetlerini Samsun'da bulunan mümessilleri vasıtasıyla yürütüyorlardı. Samsun'u merkez olarak kullanan İngiliz gemileri sık sık Sinop'a da uğruyor, karaya asker çıkararak, hükümet yetkilileri ile görüşüyor, kontrollerde bulunuyor ve yerli Rumlardan bilgi toplayıp gidiyorlardı.²⁴⁹

İngilizlerin kontrol faaliyetleri yalnızca askeri konularla sınırlı kalmıyor, sivil idare üzerinde de yoğun bir baskı uyguluyorlardı. İngiliz kontrol subayları

²⁴⁹ İsmail Kayabalı-Cemender Arslanoğlu, "Denizler ve Türkiye", *Türk Kültürü*, Sayı:129, Temmuz 1973, s.740.

kendilerini, bölgedeki sivil idarecilerin başında birer amir gibi görüyorlardı. Bu konuda başarısız olan kontrol subayları hemen değiştiriliyordu.²⁵⁰

İngilizler, 1919 tarihinin başlarından itibaren kontrol hareketlerine başlamış, özellikle de Sinop'taki Preveze ve Trabzon'daki Aydınreis gambotlarıyla yakından ilgileniyorlardı.

Yine bu kontrol hareketlerinden birinde 1919 Temmuz ayı içerisinde Samsun'dan Sinop'a gelen İngiliz komiserlerinden Binbaşı Smith ile Yüzbaşı Silayt, köy bekçileri teşkilatını kontrol etmiştir. Mondros Mütarekesi kararlarına göre İtilaf Devletleri sadece bekçi teşkilatının silah bulundurmasına izin veriyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın şifreli emri ile bu fırsattan faydalanılarak, milli teşkilata köy bekçilerini silahlandırarak başlanmıştı. Anadolu'da silahlı bir kuvvetin temellerinin atılmak istendiği İngilizler tarafından sezilmiş olduğundan, güya bekçi teşkilatını düzeltmek ve kontrol etmek istemiş gibi davranıyorlardı. İngilizlerin bekçi teşkilatını kontrolleri ile ilgili olarak Sinop Mutasarrıfı Mazhar Tefvik Bey 23 Temmuz 1919'da Kastamonu Valiliği'ne çektiği şifreli telgrafta Şöyle diyordu: "İngiliz komiseri Binbaşı Smith ile Yüzbaşı Silayt'ın Sinop'a gelerek köy bekçileri teşkilatı için teşebbüsat ve kontrolde buldukları."

Bu komiserler, Rumlarla görüştükten sonra Sinop'un meşhur hapishanesini kontrol etmeleri de durumu kontrol değil, içlerinde Rum, Ermeni mahkum olup olmadığını veya İngiliz emellerine hizmet eden mahkum varsa bunları araştırıp derhal tahliye ettirmek içindi. Böyle bir olay vuku bulursa ne tür tedbirler alınacağı mutasarrıf tarafından 23 Temmuz 1919 tarihinde vilayete şifre ile sorulmuş ve valiliğin verdiği cevabi şifrede : "Hapishanedeki mevkufların ziyaretlerine ve tahliye teşebbüslerine katiyen mahal verilmeyerek, inzibati tedbirler alınması emredilmişti."²⁵¹

5 Ekim 1919'da Sinop'a gelen Samsun İngiliz mümessil vekili Solter, mutasarrıf vekili İhsan Bey'e şu tarzda bir beyanatta bulundu: (Bu beyanat İhsan Bey'in Heyet-i Temsiliye'ye çektiği telgraftan alınmıştır.) "İngiltere; Hindistan,

²⁵⁰ Mehmet Okur, "Milli Mücadele Döneminde İngilizlerin Samsun'daki Faaliyetleri ve Bölgeyi tahliyeleri", 19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu (20-22 Mayıs 1999), Samsun 2000, s. 309.

Arabistan, Acemistan ve Mısır elinde oldukça Devlet-i aliyenin eski kuvvet ve şevket ile bekasının taraftarı olup yalnız yine hükümet ve umur-ı idare Türklerde olmak ve bir kontrol bulunmak lazım geldiğini söyledi.

Biz, Türklerle bir an evvel sulh olmasını istiyoruz. Lakin siz hem memleket parçalanmasın diyorsunuz, hem de hükümetinizi parçalıyorsunuz. Bak bir hükümet Sivas'ta (Heyet-i Temsiliye kastedilmiştir.) bir de İstanbul'da var. Biz bunların hangisi ile sulh yapacağız. Bari Sivas Hükümeti'ne iyice kuvvet verilse de İstanbul ile alakamızı keserek onları tanısak” diyordu.

İki yüzlü bir politika takip eden İngilizlerin diğer taraftan da Vahdettin ile 12 Eylül 1919 tarihinde gizli bir muahede akdettikleri söyleniyordu. Bahsi geçen bu gizli muahedeye göre: “İngiltere Türkiye'nin tamamıyeti mülkiyesini tekeffül edecek (bize kalan kısımlarda olacak) İstanbul Hilafet merkezi olacak, fakat boğazlar İngiliz murakabesi altına girecek. Türkler, müstakil bir Kürdistanın teşekkülüne muhalefet etmeyecektir.

Hilafetin manevi nüfuzu Suriye, Irak vesaire gibi yerlerde İngiltere'nin lehinde kullanılacak, İngiltere'de Türkiye'de çıkacak isyanları bastırarak”²⁵² deniliyordu. Buradan şu anlamı çıkartmak da mümkündür. İstanbul Anadolu'daki Milli Hareketi kendisine karşı bir ayaklanma olarak görüyordu. Dolayısıyla İngilizlerin İstanbul Hükümetiyle birlikte Milli Harekete karşı mücadele edecekleri açıkça ortaya çıkıyordu.

İngilizler, Karadeniz şehirlerini dolaşarak Kuvayı Milliye aleyhinde entrikalar çevirmek istiyorlardı. Bu duruma ilişkin bir örnek , Sinop Mutasarrıfı tarafından 28 Şubat 1920 tarihinde Kastamonu Valiliği'ne çekilen telgrafta, İngiliz Kardinal gemisinin Sinop limanına geldiği ve bir İngiliz Miralay refakatinde Yüzbaşı Solter ve süvarisinin Daire-i Hükümete geldikleri, müteakiben İnebolu'ya hareket ettikleri bildirilmişti.

Sinop ve İnebolu'da Rumlarla buluşan bu İngiliz heyeti, Kuvayı Milliye müfrezeleri tarafından gözaltına alınmış, bir daha gelirlerse yapılan mezalime göz

²⁵¹ Peker, *İstiklal Savaşının Vesika ve Resimleri*, s. 39-40.

²⁵² Bayur, *Türkiye Devleti'nin Dış Siyaseti*, s. 40.

yumanlara karşı halkın ayaklanması ile gerek Rumlara ve gerekse kendilerine karşı bir tecavüz vukuu bulursa çok mahcup düşecekleri fakat mesuliyet kabul etmeyecekleri nazikane bir dille bildirilmişti.²⁵³

3 Mart 336 (1920) tarihinde XX. Kolordu Kumandan Vekili Mahmut tarafından Harbiye Nezareti'ne sunulan Şifreli raporda bir İngiliz gambotunun Sinop kıyılarında dikkat çekici bir şekilde dolaştığı ve ele geçirilen bazı mektuplardan Pontus hayali peşinde koşan Rum cemiyetinin Sinop ve İnebolu'da teşkilat kurmak için uğraştığı bildirilmiş, buna karşı tedbir alınması istenmişti.²⁵⁴

Anadolu'daki Milli Harekete karşı yıkıcı propaganda faaliyetlerini sürdüren İngilizler, bu faaliyetlerinde uçakları da kullanmaya başlamışlardı. 1920 Ağustos ayından itibaren İngilizler, Karadeniz'e uçak gemileri çıkarmış, gemilerden havalanan uçaklarla Karadeniz'in sahil kasabalarına attıkları bildirilerle halkı Milli Hareket'in aleyhine çevirmeye çalışıyorlardı.

25 Ağustos 1920'de Samsun'a gelen uçak gemisinden havalanan uçaklar tarafından Sinop üzerine aynı içerikli bildiriler atılmışlardı. Bu gelişmeler üzerine kıyı ve liman komutanlıkları Samsun Fırka Kumandanı tarafından uyarılmıştı.²⁵⁵

İngiliz uçakları bölgede zaman zaman keşif uçuşlarını tekrarlıyorlardı. 1921 yılı Mart ayının son günlerinde Sinop'a gelen bir İngiliz uçak gemisinden havalan bir uçak , on beş dakika kadar Sinop üstünde keşif uçuşu yaptıktan sonra doğuya doğru gitmiş, on beş dakika sonra tekrar Sinop üstünde uçtukten sonra, İncefener üstünde bir süre uçup gözden kaybolmuştur.²⁵⁶

İngilizlerin, bölgedeki faaliyetleri 1921 Temmuz ayının başlarından itibaren artış göstermeye başlamıştı. İngiliz Genelkurmayı'nın Sakarya Savaşı'nın başlamasına üç gün kala yani 7 Temmuz 1921'de Harbiye başkanlığına ve sonra da hükümete sunulan raporda, "Yunanlılara sadece savaş malzemesi ve para yardımı yapmak bir işe yaramaz, Yunanlılara yardım yaparken aynı zamanda Türklerin de dışardan yardım almalarının da önü kesilmelidir. Ancak o zaman Yunan orduları

²⁵³ Peker, *İstiklal Savaşının Vesika ve Resimleri*, s. 146.

²⁵⁴ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Sayı. 40, Yıl: 11, Genelkurmay Basımevi, Ankara Haziran 1962, Vesika No:954.

²⁵⁵ Doğanay, a.g.e., s.212.

savaşı kazanacak duruma gelebilir.”²⁵⁷ düşüncesi İngiliz faaliyetlerinin artışına sebep olmuştur.

1921 Temmuz ayı içerisinde İngiliz muhriplerinin Karadeniz sahillerinde muhtelif hareketleri olmuştu. Bu hareketlerden biri de, F 49 ve F21 markalı iki İngiliz muhribinin 28 Temmuz 1921’de Sinop’a uğramasıydı. Muhrip personelleri Sinop’ta karaya çıkmak için mutasarrıftan izin istemiş, izin verilmeyince geceyi limanda geçirmişlerdi. Maksatları Sinop yarımadasındaki gözetleme istasyonunu tahrip etmek olan bu destroyerler, ertesi sabah limandan hareket ederek doğuya doğru gitmişlerdir.²⁵⁸

18 Ağustos 1921’de Sinop önlerinde bir yelkenliyi batıran İngiliz muhripleri, 28 Ağustos’ta sabah vakti Samsun’dan hareketle öğleden evvel saat 10 da Sinop’a gelerek iskeleye küçük rütbede bir subay gönderip, mevki komutanı ve mutasarrıfla görüşmek istediklerini bildirmişlerdi. İsteklerinin kabul edilmemesi üzerine, bu sefer de erzak ihtiyaçları olduğu bunu temin için karaya çıkmak istediklerini beyan etmişlerdi. Mahalli hükümetin ihtiyaçlarının kendileri tarafından temin edileceği dolayısıyla ihtiyaçları olan erzakın listesini göndermelerini istemesi üzerine limanı terk etmişlerdir.²⁵⁹

B- Osman Bey Vakası

Samsun İngiliz kontrol subayı Perring Samsun eski mebusu Osman Bey²⁶⁰’in, Samsun’a dönmüş olmasından ve burada bulunabileceği bir takım faaliyetlerden endişe duyuyordu. Osman Bey’in Samsun’dan uzaklaştırılması için Mutasarrıf Hamid Bey nezdinde birkaç defa teşebbüste bulundu. Perring, Osman Bey’in tavırlarının memlekette ihtilale sebep olabilecek derecede tehlikeli olduğunu, dolayısıyla ona şiddetli muamele yapılmasının gerektiğini söylüyordu. Hamid Bey, bir taraftan Perring’e Osman Bey’in zannedildiği gibi tehlikeli birisi olmadığını söylerken, bir taraftan da Osman Bey’e Perring’in kendisi hakkındaki düşüncelerini aktararak dikkatli olmasını istiyordu. Ancak Perring, Hamid Bey’in Bafra’da olduğu

²⁵⁶ Doğanay, a.g.e., s.219.

²⁵⁷ Şimşir, İngiliz Belgeleri İle Sakarya’dan İzmir’e, s. 210-212.

²⁵⁸ Emrullah Nutku, “Arap Sudi”, s. 250.; Işın, a.g.e., s.65.

²⁵⁹ Işın, a.g.e., s. 68.

bir sırada onun yokluğundan yararlanıp, Samsun Rum Metropolitaninin de isteği üzerine, XV. Fırka Kumandanı ve aynı zamanda Mutasarrıf Vekili İsmail Hakkı Bey'e baskı yaparak Osman Bey'i bir İngiliz vapuruna bindirip Samsun'dan uzaklaştırdı. Durumu öğrenen Hamid Bey, Sinop Mutasarrıfına telgraf çekerek, Osman Bey'in kendisinin haberi olmadan tutuklandığını, vapur Sinop'a geldiğinde Osman Bey'in kurtarılmasını istedi.²⁶¹ İngilizler tarafından tutuklanan Osman Bey, Malta'ya sürgüne gönderiliyordu.

4 Ağustos 1919 günü Samsun'dan Sinop'a gelen vapurdan bir ara fırsat bulup şehre çıkan Osman Bey, yanında bir polis memuru ile birlikte Mutasarrıf Mazhar Tevfik Bey'in yanına gitti.²⁶² Kendisinin Samsun eski mebusu Osman Bey olduğunu, Samsun Rum Metropolitaninin talebi üzerine İngilizler tarafından tevkif edilerek Malta'ya gönderilmekte olduğunu, hamiyet ve milliyet namına kendisini korumasını istedi.

Mazhar Tevfik Bey, bu durum karşısında çok müteessir oldu. Daha henüz Samsun Mutasarrıfı Hamid Bey'in göndermiş olduğu telgrafi alamayan ve dolayısıyla meselenin iç yüzünü bilmeyen Mazhar Tevfik Bey, hemen Belediye Reisi Rasim, Hürriyet ve İtilaf Fırkası Reisi Akif, Ticaret Odası Reisi Şükrü ve Ahzı Asker Şubesi Reisi Şevket Beyleri çağırarak onlarla neler yapılabileceğini istişare etti. Onlardan aldığı kuvvetle Osman Bey'i vapura iade etmedi. Hükümet Tabibi Doktor Kenan Bey'den Osman Bey'in hasta olduğuna ve derhal istirahat ve tedaviye muhtaç olduğuna dair bir rapor alındı. Muhafaza Polisi de, Osman Bey'in seyahatine devam edemeyecek kadar hasta olduğuna, Sinop'ta tedavi edilmek üzere kaldığına, tamamen sıhhati yerine gelince gönderileceğine dair bir yazı vererek Osman Bey'in refakatindeki polisi Samsun'a geri gönderdi.

Mutasarrıf Mazhar Tevfik Bey, gelişmeleri derhal şifreli telgrafla Mustafa Kemal Paşa'ya, İstanbul'da Dahiliye Nezaretine ve Kastamonu Vilayeti Vekaletine

²⁶⁰ Osman Bey, sonradan Amasya ve Samsun Mutasarrıflıkları yapmış ve mebuslukta bulunmuş 1950 yıllarında İş Bankası Meclisi İdare Azası iken vefât etmiştir. Uluğ, a.g.g., 4 Eylül 1952, s. 3.

²⁶¹ Okur, a.g.m., s. 309-310.

²⁶² Kamil Erdaha, Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler, İstanbul 1975, s. 213-214.

bildirdi. O sırada Samsun'da bulunmayan Samsun Mutasarrıfı Hamid Bey'den de vaziyeti sordu.²⁶³

Dahiliye Nazırı Adil Bey'in imzasıyla alınan cevap da "Bu gibi işlere karışılmaması ve Osman Bey'in derhal mahfuzen yola çıkarılması" bildiriliyordu. Kastamonu Vilayeti Vekaleti de hemen hemen aynı mealde bir cevap verdi. Hamid Bey ise "Vatan severleri imhaya matuf bir harekettir, benim Samsun'da bulunmamamdan istifade edilerek yapılmıştır, mümkün olan müzaheret ve muaveneti esirgemeyiniz" mealinde bir cevap verdi. Mustafa Kemal Paşa'dan bir türlü cevap gelmiyordu.²⁶⁴

Birkaç gün sonra, Dahiliye Nezareti'nden bir müdür ile bir Ermeni tercüman ve Samsun İngiliz Mümessilli Yüzbaşı Solter çıkageldi.²⁶⁵ Olayların bundan sonraki gelişim safhasını Tahrirat Baş Katibi Hüseyin Hilmi Uluğ şöyle anlatmaktadır: "Doğruca hükümete gelerek mutasarrıf bulunmadığı için tahrirat müdüriyeti odasına girerek beni çağırdılar. Ve ilk soru: Osman Bey nerede? Daha önce Mutasarrıf Mazhar Tefik Bey'den aldığım direktif üzerine, ona: bilmiyorum ve tanımıyorum diye cevap verdim.

Osman Bey hakkında nerelere şifre çekilmiş ise müsveddelerini getirmemi istedi. Şifreler mutasarrıflıktadır, bende yok demem üzerine: İngiliz müthiş kızdı, Mutasarrıfı şimdi çağırınız diye emir verdi. Mutasarrıfın köylerde teftişte olduğunu ve şimdi hangi köyde bulunduğunu bilmediğimi söyleyince büsbütün kızdı. Bilmem, Bilmem diye taklit yaparak müstehziyane hiddetli hiddetli söyleniyordu. Beni odada alıkoyarak Polis Komiseri Mustafa Efendiyi çağırttı. Onlara da Osman Bey'i biliyormusunuz diye sordu. Onlar da görmedik deyince mümessilin ne hale girdiğini tahmin edersiniz.

Bu arada müdüriyet odasından tahrirat kalemine açılan küçük evrak penceresinden kalem arkadaşlarıma usulca Osman Beyi arıyorlar, haber veriniz diyebildim. Arkadaşlarım derhal koşmuşlar hemen bir şeyden habersiz kahvehanede oturmakta olan Osman Bey'i haberdar etmişler, o da hemen Akif Bey'in evine

²⁶³ Peker, *İstiklal Savaşının Vesika ve Resimleri*, s.50; Uluğ, a.g.g., 4 Eylül 1952, s. 3.

²⁶⁴ Uluğ, a.g.g., 4 Eylül 1952, s. 3.; Ferit Dikmen, a.g.h., s. 14; Peker, a.g.e., s.51.

²⁶⁵ Erdaha, a.g.e., s. 214.

koşmuş ve oraya gizlenmiş. Biz halen İngilizlerin yanında ayakta bekliyoruz ve sorgulanıyorduk. Bu sırada bir Ermeni vatandaş geldi. Osman Bey'in şimdi kahvehaneden kalkarak Akif Bey'in evine girdiğini ve oraya gözcü bıraktığını haber verdi. Küçük pencereden dinleyen arkadaşlar yine koşmuşlar, Osman Bey'i arka kapıdan çarşafıyla Akif Bey'in bitişiğindeki bizim eve geçirmişler, İngilizlerin emri ile Ermeni muhbir ve polisler giderek Akif Bey'in evini aramışlarsa da kimseyi bulamamışlardı.

İngiliz yüzbaşısının fazla hiddetlenmesi ve bağırıp çağırması üzerine Münir Bey beni alarak dışarı çıktı. Vaziyetin çok fena olduğunu, İngilizlerin hepimizi tevkif etmek istediklerini, kendisinin gizlice mutasarrıf ile görüştürülmesini ve işinin idare edilmesini söyledi.

İngilizleri de alıp eski Rus Konsoloshanesine (Şimdiki Doktor Rıza Nur Kütüphanesi'ne) götürdü. Keyfiyeti telefonla Mazhar Tevfik Bey'e anlattım, sonra da Münir Bey'le görüştü, aralarında verdikleri karar üzerine öğleden sonra Mutasarrıflık makamında İngilizleri kabul etti. Osman Bey'in hasta olduğuna iade-i afiyetini müteakip sevk edileceğine dair bir yazı imzalayarak İngilizlere verdi. Bunun üzerine onlar da yine Gambot ile Samsun'a dönüp gittiler.”²⁶⁶

Mustafa Kemal Paşa'dan sabırsızlıkla beklenen cevap da 15 Ağustos 1919'da geldi.

Mustafa Kemal Paşa, çektiği telgrafta Osman Bey'le ilgili olarak şunları yazıyordu:

Erzurum: Telgraf name No: 1841 aceledir. Zat'a mahsustur. No: 326

Sinop Mutasarrıflığına

Cevap: 4 Ağustos 1335 (1919) ve No: 2

“Osman Bey hakkındaki mufassal tafsilatlı telgraf nameniz dokuz günde buraya vasil oldu. Hamid Bey'in 8 Ağustos 1335(1919) tarihli cevabi şifresi burada hiç hallolunamadı. İsmail Hakkı Bey'in buna münasip olmayan hareketi hakkında

²⁶⁶ Uluğ,a.g.g., 4 Eylül 1952, s. 3, 5.

icap eden muamele yapılmak üzere 3. Kolordu Kumandanı ile Samsun Mutasarrıfı Hamid Bey'e, Kazım Paşa Hazretleri tarafından ehemmiyetle yazılmıştır. Her halde macera mucibi esefdir. İzhar buyurduğunuz hamaseti milliye bilhassa mucibi takdir ve şükrandır. Osman Bey'in İstanbul'a gitmesi katiyen caiz değildir. Kendileri acizlerine mülaki olmak üzere hemen Sivas'a hareket eylemelidir. Biz de birkaç güne kadar oraya hareket edeceğiz. Yirminci Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa Hazretleri ile daima temasta bulunulması ve müşar-un ileyhın talimatına tevfiği hareket buyrulması rica olunur. Mevki-i tezelzülü vatan perveran için hiç mevzu-i bahs olamaz. Her ne zaman zaruret karşısında kalınırsa milletin sinisi fedakar evlatlarına açıktır. Derhal işâr-ı keyfiyet buyurmanızı arz ve temenni-i muvaffakiyet efendim. Bu telgrafın işâr-ı vüsulünü rica ederim.”

15 Ağustos 1919

Mustafa Kemal

Paraf:

Üçüncü Ordu Müfettişliği Erkan-ı Harbiye Reisi

Miralay Kazım²⁶⁷

Osman Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın bu emrine uyarak Sivas'a gitmek üzere hazırlandı. Osman Bey'in kaçırılması amacıyla yapılan plan gereğince o sırada Sinop Limanı'na gelen küçük Amasya Vapuru süvarisi ile görüşülerek anlaşıldı. Plana göre, Osman Bey ve kendisine muhafız tayin edilen polis memuru Şükrü Efendi ile birlikte bu vapurla İstanbul'a hareket etmiş olacaktı. Vapur İstanbul'a varınca vapur personeline Osman Bey'i soran olursa, Zonguldak'ta muhafızı ile dışarı çıktığını bir daha vapura dönmediğini söylemeleri istendi.

Hakikatte ise Osman Bey, muhafızı ile birlikte gece yarısı başta Mutasarrıf Mazhar Tevfik ve Askerlik Şubesi Reisi Binbaşı Şevket Beyler, Belediye Reisi Rasim, Hürriyet ve İtilaf Fırkası Reisi Akif, Ticaret Odası Reisi Şükrü ve Parmaksızade İsmail ve acizleri tarafından uğurlanarak karadan Sivas'a hareket etmişti.

Dahiliye Nezaretine, Kastamonu Vilayeti'ne ve Samsun'da İngiliz Mümessilliğine: "Osman Bey'in Mahfuzen Amasya Vapuru'yla İstanbul'a sevk edildiği" yazıldı.

Mustafa Kemal ve Ali Fuat Paşalara da "Sivas'a hareket ettikleri" şifre ile bildirildi. Bu hususta Mustafa Kemal Paşa'dan Ali Fuat Paşa vasıtasıyla şu cevap alındı:

Ankara- Sayı 2127 asayişe aittir. Bizzat açılacaktır.

Sinop Mutasarrıflığına.

Mustafa Kemal Paşa'nın telgrafi bervechi atidir.(aşağıda yazılıdır):

"Osman Bey hakkındaki telgraf nameniz vasıl oldu. Delalet ve müzahereti vatan perverilerine teşekkür ederim. Vazifeyi vataniye ve milliyemizde zat-ı alileri gibi kıymetli arkadaşlara malikiyetle müftehirim."²⁶⁸

27 Ağustos 1335

Mustafa Kemal

20. Fırka Kumandanı

Mirliva Ali Fuat

Osman Bey İngilizlerin elinden kurtarıldı, ancak Amasya vapuru İstanbul'a varıp da Osman Bey çıkamayınca, İngilizler vapur süvarisini tutukladı. İngilizlerin yaptıkları sadece bununla da sınırlı kalmadı. Samsun'daki İngiliz mümessili Solter ve maiyeti iki Amerikan harp gemisi ile 7 Eylül 1919'da Sinop'a geldi.²⁶⁹ Bundan sonra Hükümet binasına İngiliz bayrağı çekilmesi ve benzeri olayların gelişmesinin en önemli sebebi Osman Bey vakası oldu.

²⁶⁷ Peker, a.g.e., s. 52; Uluğ, a.g.g., 5 Eylül 1952, s.3; Dikmen, a.g.h., s. 20-22.

²⁶⁸ Uluğ, a.g.g., 5 Eylül 1952, s. 3; Peker, a.g.e., s. 53; Dikmen, a.g.h., s.22-24.

²⁶⁹ Peker, a.g.e., s.54.

C- Sinop Hükümet Konağına İngiliz Bayrağı Çekilmesi ve Halkın Buna Karşı Tepkisi

Amasya Vapuru İstanbul'a varıp da Osman Bey çıkmayınca, İngilizler vapur süvarisini tevkif etmişler ve birkaç gün sonra, Dahiliye Nezareti'nden Münir Bey adlı bir müdür, Samsun'daki İngiliz temsilcisi Yüzbaşı Solter ve tercümanı Sinop'a gelerek Osman Bey'i geri istedi. Fakat Mazhar Tevfik Bey, aldığı bir takım akıllıca tedbirlerle Osman Bey'i iade etmemeyi ve Anadolu içlerine doğru kaçırmayı başardı.²⁷⁰

İngilizler bu olaya çok kızmışlardı. 7 Eylül 1919 tarihinde Sinop Limanına iki Amerikan savaş gemisi geldi. Gemilerin birinden Yüzbaşı Solter ve adamları çıktı. Yüzbaşı Mistır Solter ve adamları eski Rus Konsoloshanesine giderek harp esnasında yarısı yıkılmış olan bayrak direğine İngiliz bayrağı çekmiş ve hükümete gelmemiştir.²⁷¹

Limana gelen diğer Amerikan gemisinden inen Amerikan Miralay "Bcer" ile maiyeti hükümet konağına giderek mutasarrıfı makamında ziyaret etti. Mutasarrıf Mazhar Tevfik Bey'de usulen gemiye giderek iade-i ziyarette bulundu. Bu karşılıklı gidip gelmelere Rum asıllı İngiliz Yüzbaşısı Solter alınmıştı.²⁷²

Olayın gelişimini Hüseyin Hilmi Uluğ hatıralarında şöyle anlatmakta: "Akşam üzeri Amerikan gemileri hareket edecekleri sırada bando çalıyorlardı. Mutasarrıf, Binbaşı Şevket, Rasim, Akif Beyler birlikte kayıkla limanda dolaşüyor ve bando mızıka'yı dinliyorduk. İskele'ye döndüğümüzde polisler mutasarrıfa bir zarf verdiler. Derhal zarfı açan mutasarrıf hayretle dedi ki bu gün gelen İngiliz Mümessili yazıyor: Bizim geldiğimizi duymadınız mı?, niçin gelip bizi ziyaret etmedin?, hep Amerikalıların yanında dolaştınız. Şimdi gel beni ziyaret et... diye emir veriyor dedi."²⁷³

Halbuki usulen evvela kendisinin hükümete gelip ziyaret etmesi lazım gelirken bu protokole riayet etmemiş, hem de amirane bir tavır sergilemişti.

²⁷⁰ Erdaha, a.g.e., s. 214.

²⁷¹ Uluğ, a.g.g., 5 Eylül 1952, s.4.

²⁷² Erdaha, a.g.e., s. 214.

²⁷³ Uluğ, a.g.g., 6 Eylül 1952, s. 3.

İngilizlerin bu yazısına mutasarrıf Mazhar Tevfik Bey, Fransızca olarak nazikane bir cevap yazmış, kendilerine hoş geldiniz dedikten sonra –yerine getirilmek üzere- bir ihtiyaçları olup olmadığını da sormuştur.²⁷⁴

Ertesi sabah 8 Eylül 1919 günü tekrar karaya çıkan İngilizler, sabahleyin erkenden mutasarrıfın evini kuşatmışlar ve kendisini zorla gemiye götürmek istemişlerdi.

Mutasarrıf işin vahametini anlamış, giyinme bahanesiyle dışarı çıkmış ve arka bahçelerden atlayarak Belediye Reisi Rasim Bey'in evine sığınmıştı. İngilizler ise bir müddet bekledikten sonra mutasarrıfın gelmediğini görünce evini baştan aşağı aramışlardı.²⁷⁵

İngilizler, arama sırasında mutasarrıfın eşinin yanına bayram münasebetiyle ziyarete gelmiş olan hanımların çarşafalarını açtırarak yoklamışlardı. Mutasarrıfın evde bulunmadığına kanaat getirdikten sonra doğruca hükümet konağına giderek kapalı olan cümle kapısını açtırmışlar ve Mutasarrıflık odasının kapısının odacı tarafından açılmasını bile beklemeden kırıp içeri girmişlerdi.

Odacıdan bir bayrak direği istemişler, alelacele bulabildikleri bir süpürge sopasına İngiliz bayrağını bağlayarak pencereden dışarı sarkıtmışlardı.²⁷⁶ Bu sırada Belediye Başkanının evinde bulunan Mutasarrıf Mazhar Tevfik Bey, Sinop'un ileri gelenleriyle bir toplantı yaparak bu durum karşısında ne yapılması gerektiğini görüştü. Verilen karar üzerine hemen çarşıya ve bayram yerine çıkıldı. Halka, hükümet konağının İngilizler tarafından basılıp işgal edildiği haber verildi. Halktan hükümet konağının önünde toplanmaları istendi. Bunu duyan halk, gruplar halinde hükümet konağının önünde toplanmaya başladı.²⁷⁷ Bir taraftan da Belediye Başkanı Rasim Bey ahali namına hükümet konağına çıkarak İngiliz Mümessiline halkın heyecanını izah ederek, çekilen bayrağın derhal indirilmesini istedi.

Bunun üzerine İngiliz Mümessili Solter, Belediye Başkanı Rasim Bey'e Mutasarrıfı aradıklarını, bulamayınca boş makamı işgal zaruretinde kaldıklarını,

²⁷⁴ Geniş Bilgi İçin Bkz. Dikmen, a.g.h., s. 30.

²⁷⁵ Sinop 1973 İl Yıllığı, s. 8.

²⁷⁶ Dikmen, a.g.h., s. 32.; Uluğ, a.g.g., 6 Eylül 1952, s. 3.

²⁷⁷ Sinan-Mehmet Cenbeloğlu, Sinop İli Yakın Çevre İncelemeleri, Ankara 1972, s. 18.

mutasarrıfı mutlaka görmek istediklerini söyledi. Tam bu sırada Mazhar Tevfik Bey geldi. Solter, mutasarrıflık sandalyesine oturtmuş, bacaklarını masanın üzerine uzatmış olarak mutasarrıfı karşıladı. Yine o vaziyette, mutasarrıfa kendilerinden niçin kaçtığını ve hemen sonrada Osman Bey'in nerede olduğunu sordu. Mazhar Tevfik Bey kendi makamını işgal etmiş olduğunu, bu vaziyette kendisine hiçbir cevap veremeyeceğini, görüşmek istiyorsa makamını terk etmesi lazım geldiğini söyleyerek odadan çıktı.²⁷⁸ Solter, bu cevap karşısında şaşırıp kalmıştı.

Hükümet konağının önündeki halk topluluğu gittikçe artıyordu. Solter, bina etrafında toplanan halkın içinde silahlı kimseleri görünce korkmaya başladı ve Belediye Başkanı Rasim Bey'i yanına çağırttı.²⁷⁹ Rasim Bey tekrar yanlarına girdi. Solter, Rasim Bey'e bayram şenliğine iştirak için bayrak çektiklerini, bunda heyecanlanacak bir şey olmadığını söyledi. Bunun üzerine Rasim Bey, "Halk gittikçe coşuyor sonra başınıza bir şey gelirse benden kabahat gitti, şu bayrağı şuradan kaldırın" diye kendisine has safiyane bir lisan ile yaptığı ihtar üzerine Solter, bayrağı içeriye almak zorunda kaldı. Sonra da Solter Belediye Başkanı'nın koluna girerek halkın arasından geçip Belediye dairesine gitti. Oradan da yine eski Rus konsoloshanesine döndü. Bu olay da fazla büyümeden önlenmiş oldu.

Mazhar Tevfik Bey, durumu bir raporla Mustafa Kemal Paşa'ya, Damat Ferit Paşa'ya, Kastamonu Valiliğine ve İngiliz siyasi temsilciliğine iletti.²⁸⁰

Ahali namına da İstanbul Hükümetine ve İngiliz Siyasi mümessiline şu telgraflar çekildi:

Sadrazam Ferit Paşa Hazretlerine

"İngiltere Devleti Fehimesi İstanbul Mümessili Siyasisi asaletlü Amiral Cenaplarına

Dün limanımıza gelen Amerika devleti fehimesinin iki sefine-i harbiyesi ile Samsun İngiliz Mümessil Vekili İhtiyat Yüzbaşısı Mistır Solter ve diğer bir zabıt ile üç nefer geldi. Ahali namına kendileri istikbal ve belediyece esbab-ı istirahat ve

²⁷⁸ Uluğ, a.g.g., 6 Eylül 1952, s. 3.

²⁷⁹ Erdaha, a.g.e., s. 215.

²⁸⁰ Dikmen, a.g.h., s. 35-36; Uluğ, a.g.g., 6 Eylül 1952, s. 3.

iaşeleri temin edildi. Amerika sefinesinden Amerikan Miralayı Mistır Bcer dışarı çıkararak daire-i hükümette Mutasarrıf Bey'i ziyaret etti. Haklarında lazım gelen merasim ifa edildi.

İngiliz Yüzbaşı ise kendi ikametgahlarına tezyin edilen haneye bir İngiliz Bayrağı keşide etmiş ve hükümeti ziyaret etmeden Mutasarrıfın oraya gelmesini istemiştir. Mutasarrıf Bey tarafından lazım gelen mukabele-i nazikane de bulunulduğu halde mumaileyh bu gün Mutasarrıf Bey'in ikamet ettiği haneyi beraberindeki dört nefer kuvve-i müselleha ile basarak orada bulunan muhasebeci beyi dışarı kovmuşlar ve Mutasarrıfı da beraber alıp cebren götürmek istemişlerdir.

Mutasarrıf Bey'in bitakrib oradan firarı üzerine mumaileyhin , Mutasarrıf Bey'in hamile bulunan zevcesinin bulunduğu odaya girmiş ve orada bulunan kadınları bir bir muayene ederek ve evin diğer taraflarında da taharriyatta bulunarak kendisini bulamayınca evden dışarı çıkmışlardır.

Bilahare doğruca Daire-i Hükümete gelerek bayram tatili münasebetiyle mesdud olan hükümetin cümle kapısını ve Makamı Mutasarrıfının kapısını kırarak içeri girmişler ve mutasarrıflık makamına oturmuşlar ve pencereden beraberlerinde getirdikleri İngiliz bandırasını asmışlardır.

Bu hali gören ahali galeyana gelmiş ve fevç fevç hükümet önünde toplanmışlardır. Ahali namına yanlarına giden Belediye Reisinin vuku bulan ısrar ve ibramı bir hadise-i müessife zuhuruna ramak kalmışken bandıra yine Mistır Solter tarafından içeri alınmıştır. Hukuku düvel ve mütareke ahkamına külliye mugayir olan bu ahval ahalinin son derece teessüratını mucip olmuş ve bir hadise-i müessifenin önüne güç hal ile geçilebilmiştir.²⁸¹

Yüzbaşı Solter, Mutasarrıf Bey'in kanun tanımayan hareketini görmüş ise onu usulen merciine bildirerek Hükümet-i Seniyye nezdinde lazım gelen teşebbüsatta bulunmayı iktiza ederken böyle hod be hod Mutasarrıf Bey'in ikametgah-ı hususini kuvve-i musellaha ile basarak mumaileyhi tevkife kıyam etmesi ve bilahare de hükümet kapılarını kırarak Makam-ı Mutasarrıfiyeyi işgal ve İngiliz Bandırası keşide eylemesi hükümetimizin dolayısıyla milletimizin haysiyetine pek büyük bir darbe

²⁸¹ Uluğ, a.g.g., 7 Eylül 1952, s. 3; Dikmen, a.g.e., 36-37.

olduğu gibi İngiliz Devlet Fehimesince de katiyen kabul edilemeyeceğine emin olduğumuzu Mistır Solter'in şu keyfi ve adi hareketinin hukuk-ı düvel ve mütareke ahkâmına da külliyyen mugayir bulunduğu şüphesizdir. Bu halden son derece müteessir ve müteheyyiç bulunan efkarı umumiye hali galeyandadır.

Şimdilik bir hadise-i müessife zuhuruna meydan verilmeden teskini ezhane gayret edilmektedir.

Umumi Sinop ahalisi namına şu hareket-i keyfiyeyi şiddetle protesto eder ve ahalinin tamimiyle teskini kulubu için Yüzbaşı Mistır Solter hakkında muamele-i lazımenin icrasına makine başında intizar eyleriz"²⁸² deniliyordu.

Tel yazısıyla bildirilen olaya karşı, Kastamonu Vali Vekili, (Jandarma Kumandanı) Osman Nuri Bey, 8/9 Eylül 1919 gecesine, Mutasarrıfı telgrafhaneye makine başına çağırıldı. İstanbul'dan aldığı emir üzerine derhal İngilizlerin ikametgahına giderek tarziye vermesini bildirdi.

Mutasarrıf Mazhar Tevfik Bey, Vali Vekiline cevabında, "yaptıkları hareket karşısında asıl onların kendisine tarziye vermeleri lazım geldiğini" beyan ederek kendisine verilen tebligatı reddetti. Bunun üzerine Vali Vekili, Mazhar Tevfik Bey'e muvakkatten işinden el çektirildiğini ve Mutasarrıf Vekaletini Binbaşı Şevket Bey'in icra etmesini ve onun bu tarziyeyi vermesini bildirdi.

Şube Reisi Şevket Bey telgrafhanede bu emri alınca Vali Vekiline şu cevabı verdi: "Bir Türk Binbaşısı olarak gidip de bir İngiliz Yüzbaşısına tarziye veremem. Eğer bu emri bana bir asker sıfatı ile veriyorsanız (Omuzlarındaki apoletleri asabiyetle koparıp masanın üzerine fırlatarak) şu dakikadan itibaren askerlikten dahi istifa ediyorum!" diye sert bir cevap verdi.

Bu cevaplar karşısında şaşırarak Vali Vekili Osman Nuri Bey, son çare olarak Sinop Jandarma Kumandanı Binbaşı Remzi Bey'i mutasarrıf olarak atadı. Remzi Bey bu görevi kabul etti ve gidip Yüzbaşı Solter'e tarziye verdi. Bu durumdan memnun

²⁸² Uluğ, a.g.g., 8 Eylül 1952, s. 3; Dikmen, a.g.h., s. 40.

olan Solter, ertesi gün hükümete gelerek Mutasarrıf Vekilinin ziyaretini iade etti ve askerlerini alarak Sinop'tan ayırdı.²⁸³

II- SİNOP'TA YUNANLILARIN ABLUKA VE BOMBARDIMANI

Karadeniz, Marmara, Ege ve Akdeniz'de olduğu gibi İtilaf Devletlerinin kontrolü altında bulunuyordu. Bölgenin sahil kesimlerindeki önemli merkezleri de işgal edilmiş durumdaydı. Anadolu'da sürdürülen Milli Mücadele hareketinin silah ve cephane açısından ikmal için Karadeniz Bölgesi büyük bir öneme sahipti. Çünkü, Karadeniz yoluyla İstanbul'dan malzeme temin edildiği gibi Rus limanlarından da nakliyat yapılıyordu.

Anadolu'da yürütülen Milli Mücadele hareketinin güçlenmesi ve bazı başarılar kazanması ile birlikte Karadeniz kıyılarındaki İtilaf Devletleri gemilerinin kontrolü yerini Yunan gemilerine bıraktı. İnönü Zaferi'nden sonra Karadeniz sahillerindeki Yunan kontrol ve ablukası iyice arttı.

Yunanlılar, 26 Mart 1921'de sahillerimize resmen abluka ilan ettiler, yakalanan subay ve erlere korsan muamelesi yapılacağını, harp malzemesini müsadere edeceklerini, gemilerimizi batıracaklarını söylüyorlardı.²⁸⁴ Sadece harp malzemelerini müsadere edeceklerini söylemelerine rağmen Türklere ait gemilerde ne ele geçirmişlerse yağmalıyorlardı. Hatta Sinop Livası'nca, Sinop-Gerze arasında Ayancık Çayı üzerinde köprü yapılması için İstanbul'dan inşaat malzemeleri alınmıştı. Bu malzemeler deniz yolu ile getirilirken Karadeniz'de Yunanlılar tarafından yağmalanmıştır. Bu konu Sinop Livası Meclis-i Umumi'sinin 8 Kanunuevvel 337 (8.12.1920) tarihinde yapılan I. içtimanda görüşülmüş vemalezenin yağmalanması nedeniyle köprünün yapılabilmesi için ileri bir tarih belirlenmiştir.²⁸⁵

²⁸³ Erdaha, a.g.e., s. 215; Uluğ, a.g.g., 8 Eylül 1952, s. 3; Dikmen, a.g.h., s. 40-42.

²⁸⁴ Mithat Işın, *İstiklal Harbi Deniz Cephesi*, Deniz Basımevi 1946, s. 53. ; Bilal Şimşir, *İngiliz Belgeleri İle Sakarya'dan İzmir'e*, II. Baskı, Ankara Mayıs 1989, s. 143.

²⁸⁵ Sinop Livası Meclisi Umumisi (Zabıt Ceridesi 8Kanunuevvel 1337), Sinop Matbaası 1338-1921, s. 12.

Yunanlılar, Türklere Sevr'i kabul ettirebilmek için Batı Anadolu'da başlattıkları taarruzu Karadeniz kıyılarında da sürdürmek, en azından Karadeniz üzerinden Anadolu'ya yapılacak yardımları engellemek istiyorlardı. Boğazdan kolaylıkla Karadeniz'e açılan Kıkış ve Averof gibi muhrip ve zırhlı kruvazörler bu maksatla görevlendirilmişti.

Yunan gemilerinin kıyılarımızda başlattığı abluka sonunda bir korsan hareketine dönüştü. Kıyı gözetleme istasyonlarımızın ve liman başkanlıklarının düzenli ve işbirliği içinde çalışmaları karşısında Yunan gemileri pek başarılı olamadı.²⁸⁶

Bilhassa Kütahya, Eskişehir ve Sakarya muharebeleri sırasında ve onu takip eden günlerde abluka şiddetlendi, bunun yanı sıra birçok limanımız bombardıman edildi.

1921 yılının ilk altı ayında (Kütahya ve Eskişehir Muharebelerine tekabül eden günlerde) İtilaf Devletleri ve Yunan gemilerinin Sinop'taki faaliyetleri şu şekilde oldu:

Mart ayında, Fransız muhrip, muavin kruvazör ve gambotlarının Sinop Limanı'nda sık sık faaliyetleri oldu.

Nisan ayında Sinop'ta özellikle Yunan harp gemilerinin faaliyetleri göze çapıyordu. 2 Nisan'da bir Yunan muhribi Sinop civarında yelkenlileri yoklamış, Tella muhribi Küllük, Gökabat civarında faaliyette bulunmuştu.²⁸⁷

Karadeniz'de faaliyette bulunan Yunan donanmasına ait savaş gemileri Marmara Denizi'ni ve İstanbul'u üs olarak kullanıyorlardı. Buralarda ikmal yapan Yunan gemileri, Karadeniz'de arama ve abluka yapıyor, zaman zaman da liman şehirlerimizi bombalıyordu. Marmara ve İstanbul'u mütareke hükümlerine dayanarak işgal eden Müttefik Devletlerin bu bölgeleri Yunanlılara kullandırması mütareke hükümlerine ters düşüyordu. Müttefiklerin bu davranışları, Hariciye Nazırı Ahmet İzzet Paşa'nın 3 Temmuz 1921 tarihinde verdiği bir nota ile Müttefik Devletler

²⁸⁶ Mesut Çapa, "Karadeniz'de Yunan Gemilerinin Faaliyetleri ve Trabzon Üzerindeki Etkileri", *Askeri Tarih Bülteni*, S :42, Yıl:22, Şubat 1997, s. 84.

²⁸⁷ Işın, a.g.e., s. 53.

nezdinde protesto edildi. Ancak, İstanbul Hükümeti'nin verdiği bu nota hukuk açısından haklı olmakla birlikte önceki diğer notlar gibi etkisiz kalmıştı.²⁸⁸

1921 yılının Temmuz ayında Yunan donanmasına ait savaş gemilerinin kıyılarımızdaki taarruz hareketleri sıklaşmıştı. 10 Temmuz 1921 günü Sakarya Muharebesi'nin taarruzuna geçen Yunan orduları karada bazı başarılar ve ilerlemeler kaydettikleri için denizlerde de bir şeyler yapmak istiyorlardı. Bu amaçlarla 3 muhripten oluşan bir Yunan filosu Karadeniz'e açılmış ve 12 Temmuz'da I. filo Kızılırmak ve Sinop önlerinde hareket yapmıştı. 18 Temmuz'da da bir Yunan muhribi Sinop önlerinde bir Türk yelkenlisini muayene ederek batırmıştır. 21 Temmuz'da Trabzon'dan dönen bir Yunan filosu Samsun önlerinde nümayiş yaparak dolaşmış ve Kırım Vapuru'nu durdurarak kontrol etmiş, sonra da düşmanın seyri hakkında önemli bilgiler veren Sinop Gözetleme İstasyonu'nu bombardıman etmiştir.

24 Temmuz'da da Kılıkış zırhlısı yanında bir muavin kruvazör ve muhrip olduğu halde, Amasra'dan Sinop'a kadar sahili tarayarak hareket yapmış ve Samsun Limanı'na girerek Kızılırmak'la Sinop arasında karakol gezmişti. Bu filodan bir muhrip 26 Temmuz'da Sinop Gözetleme İstasyonu'nu ikinci defa bombardıman etti.²⁸⁹

Bu arada Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal (Tengirşek), 13 Ağustos 1921 tarihli raporunda Genel Kurmay Başkanlığı'na, Yunan harp gemilerinin Türklere ait gemilere karşı yürüttükleri arama ve yağmalama hareketlerine dikkat çekiyordu. Bu davranışa karşı yalnız protestoda bulunmanın olumlu ve etkili bir sonuç vermeyeceğini belirtiyor, bu durumun Karadeniz'in güney kıyılarında hareket eden İtilaf Devletleri'ne ait gemiler için de tehlike arz ettiğini beyan ediyordu. Yunanlıların bu hareketlerinin önüne geçilebilmesi için bütün kıyılarımıza torpil döküleceği tehdidini ortaya atmanın etkili olup olmayacağı hususundaki görüşlerini soruyordu.²⁹⁰

17 Ağustos 1921'de Yunan donanmasına ait muhripler tarafından Gerze'deki kayıklar ateşe tutulmuş, bombardıman esnasında kıyıya düşen mermiler üç çocuk ve

²⁸⁸ Şimşir, *İngiliz Belgeleri İle Sakarya'dan İzmir'e*, s. 47-49.

²⁸⁹ Emrullah Nutku, "Arap Sudî", *Yakın Tarihimiz*, C. III, S:34, Yıl 1962, s. 250.

bir kadının ölümüne sebep olmuştur. 19 Ağustos tarihinde de bir Yunan torpidosu ile bir nakliye gemisinden oluşan gurup tarafından Sinop'un batı bölgelerine yedi mermi atılmıştır.²⁹¹

Yunan donanması, en büyük birliği Kılıkış gurubu olmak üzere birkaç filo ile 1921 yılı içinde çok ciddi ve devamlı faaliyette bulunmasına rağmen Anadolu'ya yapılan silah ve teçhizat nakline engel olamamıştır. Yunan gemileri Sakarya yenilgisinden sonra 1922'deki Türklerin kesin zaferine kadar bir süre daha Karadeniz kıyılarında dolaşmışlarsa da önemli bir varlık gösterememişlerdir.²⁹²

8 Haziran 1922'de Yunan gemileri Sinop açıklarında görülmüş, aynı gün iki mayın ve iki nakliye gemisinden oluşan bir gurup Yunan gemisi Ayancık Limanı'na gelerek, bir motor ve bir yelkenliyi alıp götürmüş, iki mavnaya makineli tüfek ateşi açmışlardır.

10 Haziran'da da Sovyet bandıralı Donai Vapuru Sinop açıklarında Avarof tarafından kontrol edilmiş ve seyir jurnaline bir daha Türk limanlarına uğramamak şartıyla serbest bırakıldığı yazılmıştır.

12 Haziran'da Yunan nakliye ve torpidosundan oluşan bir gurup Sinop muntkasında görülmüş, Akliman ve Amsiroz'u aramış, bu guruba Ayancık önlerinde bir nakliye gemisi daha katılmış ve buradaki vasıtaları aramışlardı.²⁹³

Yunanlıların, Karadeniz Bölgesinde sebep oldukları olaylardan, onları bu bölgede serbest bırakan ve zaman zamanda destekleyen İtilaf Devletleri de sorumluydu.

1922 Ağustos ayından itibaren Yunan ablukası iyice gevşemiş ve Büyük zaferden sonra tamamen bitmiştir.²⁹⁴ Bundan sonra Yunan gemilerinin Sinop ve çevresinde hiçbir faaliyeti gözlenmemiş, hatta Pontus devleti kurmak için kışkırttıkları Pontusçu Rumları bile almaya gelememişlerdir.

²⁹⁰ Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, Yıl: 23, Sayı:71, Genelkurmay Basımevi, Ankara Eylül 1974, Belge No: 1549.

²⁹¹ Doğanay, a.g.e., s.141.

²⁹² Çapa, "Karadeniz'de Yunan Gemilerinin Faaliyetleri ve Trabzon Üzerindeki Etkileri", s. 87.

²⁹³ Işın, a.g.e., s. 100.

²⁹⁴ Çapa, "Karadeniz'de Yunan Gemilerinin Faaliyetleri ve Trabzon Üzerindeki Etkileri", s. 88.

III- FRANSIZLARIN FAALİYETLERİ

Azınlıkların teşviki ile mütareke hükümlerini kontrol ve muhacirlere yardım bahanesi ile İngilizler, iç işlerimize müdahale ederken Fransızlar da boş durmuyordu. Kendi menfaatlerini korumak ve kontrol bahanesi ile Zonguldak ve Samsun'da yaptıklarını Sinop'ta da yapmaya çalışıyorlardı. Sinop'ta ki faaliyetleri için Katolik Kilisesi'nin²⁹⁵ onarımını bahane ediyorlardı. Kiliseye ait olan binalar, I. Dünya Savaşı yıllarında hükümetçe el konularak Darülmualimin'e verilmişti. Mütarekenin imzalanmasıyla bu binalar Darülmualimin'den alınarak Katolik olan Reji Müdürü'nün idaresine verildi.

Binalara ait suyun başka tarafa akıtıldığı iddiası ile yapılan şikayet üzerine Fransızlar, bu işi bir mesele haline getirmişlerdi. Sık sık buraya uğrayarak, memurlar göndererek, su yolunun düzeltilip düzeltilemeyeceğini kontrol ediyorlardı. Yani öküz altında buzağı arıyorlardı. Bu konuyla ilgili olarak Sinop Mutasarrıfı Mazhar Tevfik Bey, Kastamonu Valiliği'ne çektiği 31 Temmuz 1919 tarihli şifrede, Lasovit ismindeki bir Fransız savaş gemisinin Samsun'dan hareketle Sinop'a geldiğini bildiriyordu. Fransızların kilisenin su probleminin keşfi için kiliseyi ziyaret etmek üzere süvarilerin karaya çıktığı ve daha sonra savaş gemisinin İstanbul'a doğru hareket ettiği bildirildi.

Bu süvariliğin İstanbul'da verdiği rapor üzerine Sinop'a bir heyetin geldiği, Mutasarrıf Mazhar Tevfik Bey'in 30 Ağustos 1919 tarihinde Kastamonu Valiliği'ne çektiği şu telgraftan anlaşılıyor:

“Bu gün Samsun'dan Sinop'a bir Fransız gambotu gelerek süvarisi Crovet, kaptanı Mösyö Soblat beraberinde iki rahip ve bir Fransız zabiti motorla karaya çıkarak Katolik Kilise Vekili, Reji Müdürü Meji Efendi ile görüşmek istediklerinden kendilerine bir polis terfik edildiği ve neticenin arz edileceği” bildirildi.

²⁹⁵ Sinop'un Zeytinlik mevkiinde Fransız Kaposin Rahiplerine ait bir kilise, bir mektep ve birazda zeytinlik vardı. Bu mektep ve kilise kapitilasyonlardan istifade ettirilmişti. Hatta Meşrutiyet devrinde Cavit Bey'in Fransızlarla imzaladığı mukavelelerde imtiyazları teyit edilen müesseseler arasına – yapılmasından sonra rağbetsizlik yüzünden metruk kalmasına rağmen- girmişti. Bu mektep binası ve kilise ile müştemilatı, Milli Zafer'den sonra, Fransızlar tarafından satılmış ve böylece besledikleri sinsi emellerde sona ermişti.; Peker, *İstiklal Savaşının Vesika ve Resimleri*, s. 42.

Mutasarrıf daima olaylardan Kastamonu Valiliğini haberdar ediyor, çok önemli bir gelişme olduğunda da - Bandırma Vapuru'nda Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı hususi şifre anahtarı ile- Mustafa Kemal Paşa ile de muhabere ediyordu.²⁹⁶

Aynı zamanda Fransız savaş ve nakliye gemileri Karadeniz sahillerindeki Türk limanlarında karakol vazifesi görüyorlardı. 24 Ağustos 1920'de İnebolu önlerinden Sinop'a doğru seyreden bir uçak gemisi görülmüştü. Bu dönemde Fransızlar, deniz gücüne hava güçlerini de ekleyerek kontrollerini daha etkin bir duruma getirmek istiyorlardı. Uçaklardan bildiriler atarak, halkı Milli Mücadele'ye karşı kışkırtıyorlardı.

30 Ekim 1920'de Cezayir adındaki bir Fransız torpidosu Sinop'a gelmiş, Preveze Gambotu'nun silah ve asker durumu hakkında bilgi almış, sonra kıyıya iki asker çıkararak yiyecek aldıktan sonra Sinop'tan ayrılmıştı.²⁹⁷

1921 yılı Temmuz ortalarında Bir Fransız torpidosu Sinop limanına sığınmıştı. Torpidonun limandan ayrılmakta gecikmesi üzerine, bir iki güne kadar limandan ayrılması uygun bir dille söylenerek gitmesi sağlanmıştır. Bu gibi durumlarda, düşmana bilgi sızdırma veya kıyılarda halka yönelik propaganda faaliyetlerinde bulunmalarından endişe ediliyordu.²⁹⁸ Bölgede Fransızlar her ne kadar faaliyette bulunmuşlarsa da İngilizler ve Yunanlılar kadar etkili olmamışlardır.

IV- CASUSLUK VE PROPAGANDA FAALİYETLERİ

İtilaf Devletleri, Mondros Mütarekesi'ni müteakip bir taraftan Anadolu'daki Türk topraklarını paylaşırken, aynı zamanda kendi çıkarları açısından önemli gördükleri bölgeleri ya resmen işgal ediyor, yada asker çıkartarak kontrol altına alıyorlardı. Anadolu'da ivme kazanan Milli Mücadele hareketinin Sovyet Rusya ile yakınlaşması İtilaf Devletleri'ni rahatsız ediyor, bu yakınlaşmayı engellemek ve

²⁹⁶ Peker, a.g.e, s. 41-42.

²⁹⁷ Doğanay, a.g.e., s. 174-175.

²⁹⁸ Işın, a.g.e., s. 68.

Milli Hareketi boğmak amacıyla casusluk ve propaganda faaliyetlerine yöneliyorlardı.²⁹⁹

28 Şubat 1920 tarihinde Sinop Mutasarrıflığı'ndan Kastamonu Valiliği'ne çekilen şifreli telgrafta, İngiliz Kardinal Gemisi'nin Sinop'a geldiği ve bir İngiliz Miralay refakatinde Daire-i Hükümet'e gittikleri, müteakiben de İnebolu'ya hareket ettikleri bildirilmişti. Karadeniz Bölgesi'ndeki şehirleri dolaşarak Kuvayı Milliye aleyhinde entrikalar çeviren bu gurubun Sinop ve İnebolu'da Rumlarla görüşükleri tespit edilmişti.³⁰⁰

Casusluk faaliyetleriyle iç ayaklanmalar çıkartarak Milli Harekete verilen desteği baltalamaya çalışıyorlardı. İtilaf Devletleri'nin donanmalarının kontrolünde bulunan Karadeniz kıyılarından da zaman zaman Anadolu'ya casuslar sokmaya çalışıyorlardı. Ayrıca uçaklar ve gemilerle Anti-Bolşevik ve Anti-Kemalist bildirimler atarak propaganda faaliyetlerinde bulunuyorlardı.

25 Ağustos 1920'de Samsun'a gelen bir İngiliz uçak gemisinden havalanan uçaklar tarafından Sinop üzerine bildirimler atılmıştı. Bunun üzerine kıyı ve liman komutanlıkları Samsun Fırka Kumandanı tarafından uyarılmıştır.³⁰¹

İtilaf Devletleri casusluk ve sabotaj işlerinde İstanbul Hükümeti taraftarlarından, misyoner kurumlarından, İstanbul'daki Ermeni ve Rumlardan faydalanıyorlardı. Özellikle de İngiltere, İstanbul'daki Ermeni ve Rumlardan Anadolu'da karışıklık çıkarmak için çok sayıda Rum ve Ermeni'yi casus örgütüne dahil ederek Karadeniz kıyılarından Anadolu'ya çıkarıyordu. Bunun yanında İngilizler, Ankara Hükümeti'ni ihtilalle devirmek amacıyla 1921 yılı başlarında "Anti Bolşevizm-Kontr Kemalizm" adında bir örgüt bile kurmuşlardı. Bu örgüt Hürriyet ve İtilaf üyeleri ile de çalışıyor, özellikle kontrolsüz ve Kuvayı Milliye'nin güçlü olmadığı Akçaşehir, Şile, Kozlu, Amasra, Cide, Ayancık gibi küçük iskelelere casuslar çıkarıyordu. Bu hareketlerde de Rum kayıkçılardan yararlanıyorlardı.³⁰²

²⁹⁹ Ergun Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, C. I, İzmir 1988, s. 6.

³⁰⁰ Peker, *İstiklal Savaşının Vesika ve Resimleri*, s. 146.

³⁰¹ Doğanay, a.g.e., s. 212.

³⁰² Doğanay, a.g.e., s. 103-105.

İngilizler, Anadolu'daki milli direniş hareketini içten yıkmaya çalışıyor, bunun içinde çeşitli planlar yapıyorlardı. Bu planlardan biri de Anadolu'ya çıkaracakları ajanlar vasıtasıyla kargaşalık çıkararak Milli Hareketi zayıf düşürmeyi hedefliyorlardı. Yaptıkları planlara göre Kuvayı Milliyeci görünümünde bazı ajanlar Anadolu'ya iltica edecek, daha sonra bu ajanlar bozgunculuk çıkartacaklardı. Bu iş için Prens Feyzi, Rüstem ve Nazif isimli ajanların görevlendirildiği ve aldıkları talimata göre Sinop'a çıkacakları haber alınmıştı.³⁰³

İngilizler hedeflerine ulaşabilmek amacıyla İngiliz istihbaratından Kaptan (Benet), Yusuf Nejat isminde birisini Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek üzere casus olarak Sinop'a göndermişti. Bu adam paşanın süt kardeşi olduğunu söylüyordu. Yusuf Nejat Sinop'a çıkar çıkmaz Mutasarrıf Zihni Bey tarafından nezaret altına alındırıldı ve Ankara'ya malumat verildi. Mustafa Kemal Paşa Büyük Millet Meclisi'nde bu meseleden bahsederken, Zihni Bey'den "En yüksek kabiliyet gösteren bir idare adamımız" diye bahsediyordu.³⁰⁴

V- TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ HÜKÜMETİ'NİN İTİLAFA DEVLETLERİ'NİN FAALİYETLERİNE KARŞI ALDIĞI TEDBİRLER

Karadeniz'de dolaşan İtilaf Devletlerine ait ticaret gemilerine Milli Mücadele'nin başlarında fazla bir kısıtlama getirilmedi. Ancak, askeri gemiler dikkatle takip edilmekte idi. İlerleyen günlerde özellikle Yunan ve İngiliz gemilerinin bölgedeki faaliyetlerinin sıklaşması ve Pontusçu Rumlara destek vermesi, onları örgütleyip Milli Harekete karşı kışkırtması, bölgeye abluka uygulaması Milli Hareketi bazı tedbirler almaya zorladı.³⁰⁵

Bu dönem de sahillerimizde emniyet ve gözcülük gibi denizle ilgili faaliyetler Liman Reislikleri tarafından yapılmakta idi. Bunların yetersizliğinin görülmesi üzerine Erkanı Harbiye-i Umumiye Reis Vekili Fevzi imzası ile Müdafaa-i Milliye Vekaleti'ne gönderilen 15.6.1921 tarihli bir tezkere ile, Karadeniz'de faaliyet

³⁰³ Hamit Pehlivanlı, *Askeri Polis Teşkilatı (Kurtuluş Savaşı İstihbaratında)*, Gen. Kur. Basımevi, Ankara 1992, s. 108.

³⁰⁴ Dikmen, a.g.h., s. 95-96.; Uluğ, a.g.g., 18 Eylül 1952, s.4; Peker, *İstiklal Savaşının Vesika ve Resimleri*, s. 193.

gösteren düşman gemilerinin daha esaslı bir şekilde takip edilmesi amacıyla Karadeniz'in münasip noktalarında gözetleme istasyonlarının kurulması istendi. Bunun için uygun olan Krempe, Bababurnu Ereğli, Sinop ve Samsun'da birer gözetleme istasyonunun kurulması isteniyordu.

Bu talep doğrultusunda Sinop'ta İnceburun'da bir gözetleme istasyonu kuruldu.³⁰⁶ Kurulan bu istasyonların görevi, düşman gemilerinin hareketlerini kovalayarak ve gözleyerek Liman Reislikleri aracılığı ile Bahriye Dairesi ve Bahriye Komutanlıklarına bildirmektir. Bu istasyonlar sayesinde hem düşman gemilerinin hareketleri kontrol edildi, hemde deniz taşımacılığımız başarı ile sürdürüldü.³⁰⁷

Denizlerdeki düşman faaliyetleri gözetleme istasyonları vasıtası ile kontrol edilirken, bölgede bağımsız bir Pontus devleti kurma hayaliyle propaganda ve çetecilik hareketine girişen Rumlara, casusluk ve yıkıcı propaganda faaliyetlerine karşı tedbir almak, Türk Milleti'nin moralini yükseltmek amacıyla da Askeri Polis Teşkilatı kuruldu. Teşkilat 1920 yılının Temmuz ayı ortasında kuruldu.³⁰⁸ Teşkilatın kurucusu olan Fevzi Çakmak, teşkilatın kuruluş amacıyla ilgili olarak şunları söylemektedir: "Askeri Polis Teşkilatı, tarafımdan Anadolu'da kurulmuş, gelen gençleri incelemeye, propagandacı ve casusları izlemek ve zararsız hale getirmekle görevlendirilmişti."³⁰⁹

Askeri Polis Teşkilatı'nın Sinop şubesi, ikinci sınıf şubelerdendi. Sinop şubesi, 28 Temmuz 1920'de müdür (subay), müdür yardımcısı (subay), resmi polis veya komiser, sivil taharri (gizli araştırma) memuru altı kişi, fahri (karşılıksız) çalışacak bulunabildiği kadar görevlilerden oluşturuldu.³¹⁰ Ayrıca, Sovyet Rusya içlerinde Kızıl Ordu'ya yenilerek Yunan şileleriyle İstanbul'a taşındığı bilinen 200000 kişilik Warangel Ordusu'nun (Yunan, İngiliz ve Fransız birlikleriyle Beyaz Ruslardan oluşan), İstanbul'da İngiliz ve Fransızlar tarafından modern silahlarla

³⁰⁵ Çapa, "Karadeniz'de Yunan Gemilerinin Faaliyetleri ve Trabzon Üzerindeki Etkileri", s. 89.

³⁰⁶ Işın, a.g.e., s. 52-53.

³⁰⁷ İsmail Kayabalı-Cemender Arslanoğlu, "Denizler ve Türkiye", *Türk Kültürü*, Sayı: 129, Temmuz 1973, s. 736.

³⁰⁸ Teşkilatın kuruluş tarihi Genel Kurmay Harp Tarihi resmi yayınlarında 20 Aralık 1920 olarak gösterilmektedir. Bu tarih, Askeri Polis Teşkilatı'nın kuruluş ve kadrolarında yapılan son genel düzenleme tarihidir. Pehlivanlı, a.g.e., s. 14.

³⁰⁹ Geniş Bilgi İçin Bkz.; Pehlivanlı, a.g.e., s. 9-14; *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Dönemi*, C: IV, Kısım: I, Gnkur. Basımevi, Ankara 1984, s.179-180.

³¹⁰ Pehlivanlı, a.g.e., s. 52.

donatıldıktan sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ni devirmek üzere Yunan ve Wrangel birleşik donanmaları desteğinde Pontusçu Rumların da katılımıyla Pontus Tümeni adı altında Sinop'a çıkarılacakları haber alındı.

Serbest kalan donanmayla da Karadeniz kıyılarını abluka altına alarak gerek İstanbul gerekse de Rus Karadeniz limanlarından Anadolu'ya yapılan silah ve cephane sevkiyatını durdurmak istedikleri işitildi. Teşkilat-ı Mahsusa,³¹¹ aldığı bu haberler üzerine derhal harekete geçerek Warangel Ordusu daha boğazda gemilerdeyken, askerler arasında giriştiği propaganda sayesinde etkisiz hale getirmiş ve onları yapacakları hareketten alıkoymuştur..³¹²

³¹¹ Teşkilat-ı Mahsusa'nın desteğiyle İstanbul'da bir çok gizli teşkilat kurulmuştu. Hatta bu teşkilatların bir kısmı daha Ankara Hükümeti kurulmadan, Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a ayak bastığı günlerde kurulmaya başlanmıştı. M. M. (Müsellâh Milli Müdafaa) gurubu ve Karakol gurubu, Felah gurubu, Yavuz gurubu, Berzenci gurubu ve Muavenet-i Bahriye gurubu'ndan oluşmakta idi. Bunlara Karakol Teşkilatı da denirdi. Bunların baş parolaları da K. G. rumuzuydu. Bu gurupların kurucularının çoğu muvazzaf subaylardı. Merkezi Ankara'da bulunan M. M. gurubuyla beraber bu guruplar Anadolu'daki Milli Hareket'in İstanbul'daki irtibat ve ikmal vazifesini layıkıyla yerine getirmişlerdi. Bunun yanında Anadolu'ya silah ve adam kaçırılması işini de başarıyla yürütmüşlerdi. M. M. gurubu ayrıca, düşman kuvvetleri ve memleket dahilindeki muhalif parti ve teşekküller, şüpheli şahıslar, komünist teşkilatlar hakkında istihbarat faaliyetlerini de yürütüyordu.; Emrullah Nutku, "İstanbul'da Yer altı Çalışmaları", *Yakın Tarihimiz*, C: I, Sayı: 12, Yıl: 1962, s. 377; Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952)*, Tıpkı Basım, III. Baskı, İstanbul 1995, s. 525.

³¹² *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Dönemi*, C: IV, Kısım: I, s. 174.

SONUÇ

Türklerin Anadolu'ya girmeleri sonucunda zaman içinde yapılan fetihler Hıristiyan-Müslüman veya Doğu-Batı çatışmasını gündeme getirmişti. Hıristiyanlar için duygusal bir anlam taşıyan İstanbul'un Türklerin eline geçmesi ve Avrupa'daki Türk ilerleyişi karşısında Avrupalılar ortak bir cephede birleşmişti. Bu birliktelik Türklerin Avrupa dan atılması, kutsal yerlerin geri alınması gibi görüşler günün gereklerine uygun olarak şekilleniyordu. Avrupalı devletlerin sanayileşerek sömürgeciliğe yöneldiği, Osmanlı Devleti'nin ise zayıfladığı 17. yüzyıl sonlarından itibaren gelişmeler Osmanlının aleyhine işlemeye başlamıştı. Avrupa bu meseleye Doğu Sorunu adını vererek, çalışmalarının önemli bir kısmını bu konunun çözümüne harcıyordu.

Osmanlı Devleti'nin topraklarında bulunan yer altı ve yerüstü zenginlikleri Avrupalı sömürgeciler için bir cazibe merkezi idi. Ayrıca ülkenin coğrafi konumu ve elinde bulundurduğu stratejik noktalarda ayrı birer ilgi merkezi oluyordu. Asya-Avrupa-Afrika üçgeninde Boğazlar, Karadeniz ve Doğu Akdeniz'i elinde bulundurması onu sömürgecilerin hedefi haline getiren önemli nedenlerin başında geliyordu. Özellikle Boğazlar ve onu kontrol eden bir nokta da bulunan İstanbul, sömürgecilik yarışına giren Avrupalı devletlerce paylaşılmıyordu. Bir bakıma Avrupalı devletler arasında yapılan gizli, açık anlaşmalar ve paylaşım projeleri içinde Boğazlar paylaşılmayan bölge olarak Doğu Sorunu'nun çözümünü geciktirmiş ve Osmanlı Devletinin ömrünün uzamasına neden olmuştur.

I. Dünya Savaşı yıllarında yapılan gizli anlaşmalarda ve sonraki dönemlerde Boğazlar paylaşılammıştır. Rusya'nın Karadeniz'de güçlü bir donanmaya sahip olması ve sıcak denizlere ulaşacak tek su yolunun Boğazlardan geçmesi burayı paylaşamaz kılıyordu. Ancak Rusya'da Bolşevik ihtilal olup ta savaştan çekilince, İtilaf Devletleri bu durumda en öncelikli konulardan biri olarak Rusya'daki Bolşevizm'in yayılmasının önlenmesi ve yok edilmesine yöneldiler. Bu amaçlarla Fransa ve İngiltere, önceki dönemlerde Çarlık Rusyası'na karşı uyguladıkları politikaları bu sefer değişik bir boyutta ortaya çıkan Sovyet Rusya'ya karşı uygulamaya çalıştılar. Sovyetlere ve Türklere karşı Kafkaslar ve Karadeniz

kıyılarında bir güvenlik kuşağı oluşturma çabasına giriştiler. Böylece Boğazlar ve Karadeniz yine Avrupa-Rusya rekabetinin içine çekildi.

Rusya, Türk Milli Mücadele hareketini hem kendi güvenliği, hem yayılmacılığı hem de kendisinin Anadolu, Boğazlar ve Kafkaslardan kuşatılmasını engellemek için destekliyor, Avrupalıların bölgede nüfuz kurmasını engellemeye çalışıyordu. Milli Mücadele yıllarındaki Türk-Rus münasebetleri her iki taraf açısından da ortak düşmana karşı mücadele temeline dayanıyordu.

Sömürgeci Avrupalı devletlerin hiç hesaba katmadıkları bir şey vardı. O da İstanbul Hükümeti'ne Mondros'la kendi ölüm fermanını imzalatırken, Türk Milletinin de bunu olduğu gibi kabulleneceği düşünceleri idi. Belki de bu konuda bazı endişeleri vardı da bu nedenle işgallere ve Türk Milletinin savaş gücünü yok edecek mütareke şartlarını uygulamaya başlamışlardı. Müttefikler her şeyi kontrol altına almaya çalışırken, Anadolu'da yerel direniş hareketleri başlamıştı. Karadeniz'de dolayısıyla da Sinop'ta Pontusçu Rumların çetecilik faaliyetleri ve halka karşı giriştikleri saldırılar gün geçtikçe artıyordu. Mustafa Kemal Paşa Karadeniz Bölgesindeki kargaşalıkları önlemek üzere İstanbul Hükümeti tarafından geniş yetkilerle 9. Ordu Müfettişliğine atandı. 16 Mayıs 1919 tarihinde İstanbul'dan hareket eden Mustafa Kemal Paşa 18 Mayıs 1919 günü Sinop Limanına uğrar ve burada şehrin ileri gelenleriyle görüşerek Pontusçularla ilgili bilgi alır. Buradan kara yolu ile Samsun'a ulaşamayacağını öğrenince aynı gün Sinop'tan ayrılır ve 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ulaşır. Bu tarihten sonra yerel olarak başlamış olan milli direniş hareketleri Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde programlı ve genel bir hüviyet kazanır.

Anadolu'daki Milli Hareket'in başarıya ulaşmasının kendi sömürgeleri için örnek teşkil etmesinden çekinen İtilaf Devletleri, aynı zamanda Türklerle Bolşeviklerin işbirliği yapmalarından da endişe duyuyorlardı. Bu korkulu rüyanın gerçekleşmemesi için özellikle İngiltere, Türk-Sovyet ilişkisini önlemek, Milli Mücadele'yi Anadolu'ya hapsederek boğmak için önlemler almaya başladı. Yunan ordusunu İzmir'den Anadolu'ya çıkartırken Karadeniz'de güçlü donanmasıyla kontrol ve karakol uygulamaya başladı. Samsun'u merkez olarak kullanan İngiliz gemileri sık sık Sinop'a uğruyor, karaya asker çıkartarak kontroller yapıyor ve

Rumlardan bilgi toplayıp gidiyordu. 1919 yılının başlarından itibaren kontrol faaliyetlerine başlayan İngilizler, özellikle Sinop'taki Preveze Gambotu ile yakından ilgileniyorlardı.

Anadolu'da yürütülen Milli Harekete karşı yıkıcı propaganda faaliyetlerinde bulunan İngilizler bu faaliyetler için uçakları da kullanıyorlardı. Çok sefer yapıldığı gibi 25 Ağustos 1920'de Sinop'a İngiliz uçaklarından yıkıcı bildiriler atılmıştı. İngilizler, Pontus hareketlerine her türlü desteği veriyordu. Bir seferinde Sinop'ta Rumlarla buluşan İngiliz heyeti Kuvayı Milliye müfrezeleri tarafından gözaltına alınmıştır.

Ankara Hükümeti'nin Sevr'i reddetmesi Milli Hareket üzerindeki baskıları daha da artırmıştı. İşgalci güçler, Milli Hareketi bastırmak için Karadeniz yolunu kapatmak, Ermeni ve Rumları silahlandırmak, Yunan ordusunu Ankara'ya kadar ulaştırarak Türk halkını Milli Harekete karşı ayaklandırıp birliği bozmak düşüncesindeydiler. Bu hareketlerine zaman zaman İstanbul Hükümetini, hatta Halifeyi de alet ediyorlardı. Sinop'ta da Milli Mücadele Hareketi'nin hassas bir döneminde İstanbul destekli Milli Harekete karşı bir isyan girişiminin olacağı söylentisi ortaya atılmıştır. Ancak bu dönemde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Sinop Mebusu olan Rıza Nur'un Sinop'a gidip eşrafla görüşmesi üzerine böyle bir tehlike başlamadan sona ermiştir.

Amerika, İtalya ve Fransa da İngilizlerle rekabet edebilmek ve bölgedeki çıkar sahalarını korumak için bu gibi hareketlere katılmışlardır. İngilizler, Karadeniz'den abluka uygulayarak Milli Hareketin kaynaklarını kurutabilmek için Yunan donanmasını Karadeniz'de Türklerin üzerine gönderiyordu. Anadolu'daki Milli Mücadele Hareketinin güçlenmesi ve bazı başarılar elde etmesi üzerine, Karadeniz'deki abluka ve kontrol faaliyetleri Yunan gemileri tarafından yapılmaya başlandı. 1921 Temmuz ayı ile 1922 Ağustos tarihleri arasında Sinop, Gerze ve Ayancık limanlarındaki Türk kayıkları ve gemilerine Yunan donanması tarafından ateş açılmıştır. Ayrıca şehir ve kasabalarda Yunan savaş gemilerince bombalanmıştır.

İtilaf Devletleri, Milli Hareketi boğmak için uğraşırken, Milli Hükümet'te İtilaf Devletlerinin faaliyetlerine karşı bir takım tedbirler almaya başladı. Karadeniz'de faaliyet gösteren düşman gemilerinin daha esaslı bir şekilde takip

edilmesi amacıyla Karadeniz'in münasip noktalarında gözetleme istasyonları kuruldu. Bu istasyonlardan biri de Sinop İnceburun'da kuruldu. Denizdeki faaliyetler gözetleme istasyonları vasıtasıyla takip edilirken, bölgede bağımsız bir Pontus devleti kurma hayaliyle propaganda ve çetecilik hareketine girişen Rumlara, casusluk ve yıkıcı faaliyetleri engellemek amacıyla Askeri Polis Teşkilatı kuruldu. 28 Temmuz 1920 tarihinde açılan teşkilatın Sinop şubesi ikinci sınıf şubelerdendi. Milli Hükümet tarafından alınan bu tedbirler sayesinde Milli Hareket için telafisi çok güç olabilecek bir takım gelişmelerin önü kesilmiş oldu.

Batı Anadolu'daki Yunan ilerlemesi sırasında Karadeniz'deki Yunan ablukası şiddetini gittikçe artırmıştı. Yunan donanması Karadeniz yoluyla Türk ordusuna gelecek silah ve cephaneyi engellemek, Pontusçuları kışkırtarak ve Karadeniz kıyılarına çıkarma yapılacağı haberleri yayarak, Türk ordusunun bir kısmının Karadeniz Bölgesinde kalmasını sağlamak gibi amaçlar peşindeydi.

Mudanya Ateşkesi'ne gelinceye kadar geçen sürede verilen savaşlarda Karadeniz'de faaliyet gösteren denizciler ve yardımcı kuruluşlar önemli hizmetlerde bulundular. Karadeniz Anadolu'nun ve Milli Mücadele'nin ikmal yoluydu. Rusya'dan, İstanbul'dan, Doğu Cephesi'nden gelecek silah, cephane, malzeme ve asker'in bu bölgeden geleceğini bilen düşmanlar kontrol, abluka ve karakol uygulamalarını çok sıkı tutuyorlardı. Kaldı ki Türklerin elinde taşıma için yeterli filo da yoktu. Bu şartlarda, İstanbul, Ankara ve Karadeniz'deki Türk limanları ile Sovyet Rusya'nın limanları ve Batum arasında çok sıkı bir işbirliği ve haberleşme ağı kurulması sayesinde düşman ablukası etkisiz bırakıldı.

Anadolu'da yürütülen Milli Mücadele Hareketinin başarıya ulaşmasında Türk Milletinin gösterdiği gayret ve vatanseverlik takdire şayandı. Anadolu'nun her bölgesi vatanın kurtuluşu için üzerine düşen ne varsa tereddütsüz yerine getirdi. Milli Hareketin başlıca ikmal merkezi olan Karadeniz Bölgesi halkı da aynı hassasiyetle üzerine düşen her şeyi eksiksiz yerine getirmeye çalıştı. Sinop'ta Mustafa Kemal Paşa'nın 18 Mayıs 1919'da şehrin ileri gelenleriyle görüştüğü esnada "Müstakbel bir mukavemet için hazırlıklı olunuz" direktifleri doğrultusunda hareket etmiştir. Sinop ve ilçelerinde, ilk olarak İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali protesto edilmiş ve akabinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin teşkilatları kurulmuştur. Batı Cephesi'nde

savaşın devam ettiği sırada Türk Ordusunun ihtiyaç duyduğu yiyecek, giyecek, araç-gereç ve herne varsa Sinoplular, Tekalif-i Milliye Komisyonları, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Hilal-ı Ahmar Cemiyeti vasıtasıyla cepheye ulaştırmıştır.

İşgalci güçler ve İstanbul Hükümeti tarafından Anadolu'daki Milli Hareketi boğmak amacıyla çıkartılmak istenen isyan hareketi, Sinop halkının sağduyusu sayesinde sonuçsuz kalmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın direktifleri doğrultusunda Milli Mücadele Hareketine verebileceği her türlü desteği veren Sinop, Milli Mücadelenin zaferle sonuçlanmasından sonra yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ndeki onurlu yerini almıştır.

KAYNAKLAR

A- BASILI BELGELER

BAYKAL, Bekir Sıtkı, **Heyet-i Temsiliye Kararları**, II. Baskı, Ankara, 1989.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Yıl: 11, Sayı. 40, Genelkurmay Basımevi, Ankara, Haziran 1962, Vesika No:954.

Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, Yıl: 23, Sayı:71, Genelkurmay Basımevi, Ankara, Eylül 1974, Belge No: 1549.

Harp Tarihi Belgeleri Dergisi,Yıl:23, Sayı: 71, Genelkurmay Basımevi, Ankara, Eylül 1974, Belge No: 1544.

Osmanlı Hilal-i Ahmar Cemiyeti İcraat Raporu (Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Teşekkülünden Sakarya Zaferine Kadar, 23 Nisan 1336- 23 Eylül 1337), Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekası, İstanbul, 1338.

Sinob Livası Meclis-i Umumisi (Zabıt Ceridesi 8 Kanunuevvel 1337), Sinop Matbaası ,1338-1921.

B- ANILAR

DİKMEN, Ferid, (Ferid Dikmen “İstiklal Savaşı’nda Sinop” başlığı altında Kurtuluş Savaşı yıllarında Sinop’ta meydana gelen olayları anlatmıştır. 1956 yılında Osmanlı Türkçe’si ile yazılan eser Sinop Rıza Nur Kütüphanesi’nde bulunmaktadır).

Rıza Nur, **Hayat ve Hatıratım**, C. II, Altındağ Yayınevi, İstanbul, 1968.

-----, **Hayat ve Hatıratım**, C. III, Altındağ Yayınevi İstanbul, 1968.

ULUĞ, Hüseyin Hilmi, “İstiklal Savaşında Sinop”, **Vakit Gazetesi**, 3-19 Eylül, 1952.

C- KİTAPLAR

- AÇIKSÖZCÜ, Hüsnü, **İstiklal Harbinde Kastamonu**, Kastamonu Vilayet Matbaası, 1933.
- AKARSLAN, Mediha, **Milli Mücadele Devrinde Türk Dış Politikası**, Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1990.
- AKÇAKAYALIOĞLU, Cihat, **Atatürk Komutan, İnkılapçı ve Devlet Adamı Yönleriyle**, 3. Baskı, Genel Kurmay Basımevi, Ankara ,1998.
- ATATÜRK, M. Kemal, **Nutuk**, C.II., M.E.B. Yay., İstanbul, 2000.
- AVCIOĞLU, Doğan, **Milli Kurtuluş Tarihi**, C. II, İstanbul, 1988.
- AYBARS, Ergun, **İstiklal Mahkemeleri**, C. I, İzmir, 1988.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, **Tek Adam**, C. I, 4. Baskı, İstanbul, 1969.
- BARDAKÇI, Murat, **Şahbaba**, 7. Baskı, İstanbul, Kasım 1999.
- BAŞOĞLU, Bekir, **Sinop İli Tarihi**, Ankara, 1978.
- BAYAR, Celal, **Ben De Yazdım** (Milli Mücadeleye Gidiş), C: VIII, Sabah Kitapları, İstanbul, 1997.
- BAYUR, Yusuf Hikmet, **Türkiye Devletinin Dış Siyaseti**, II.Baskı, T.T.K. Ankara, 1995.
- , **Türk İnkılâbı Tarihi**, C: III, Kısım IV, III. Baskı, T.T.K., Ankara, 1991.
- BUDAK, H. Ömer, **Sevr Paylaşımı**, Ankara, Ekim 2001.
- CENBELOĞLU, Sinan- Mehmet, **Sinop İli Yakın Çevre İncelemeleri**, Ankara, 1972.
- ÇAPA, Mesut, **Pontus Meselesi**, (Trabzon ve Giresun'da Milli Mücadele), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları : 135, Ankara, 1993.

DİKMEN, Ferid, **Sinop Tarihine Ait Derleme Bilgiler**, İstanbul, 1958.

DOĞANAY, Rahmi, **Milli Mücadele'de Karadeniz**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay. Ankara, 2001.

DURSUNOĞLU, Cevat, **Milli Mücadelede Erzurum**, 2. Baskı, İstanbul, 2000.

ERDAHA, Kamil, **Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib, **Milli Mücadele Başlarken**, C: I, T.T.K., Ankara, 1959.

GÜNER, Zekai, **Milli Mücadele Başlarken Türk Kamuoyu**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

IŞIN, Mithat, **İstiklal Harbi Deniz Cephesi**, T.C. Deniz Basımevi, 1946.

İNAN, A. Afet, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, IV. Baskı, T.T.K. Ankara, 1998.

JAESCHKE, Gotthard, **Kurtuluş Savaşı ile ilgili İngiliz Belgeleri** (Çev. Cemal Köprülü), II. Baskı, T.T.K. Ankara, 1991.

KANSU, Mazhar Müfit, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, C. I, IV. Baskı, TTK, Ankara, 1997.

KINROSS, Lord, **Atatürk (Bir Milletten Yeniden Doğuşu)**, (Çev. Necdet Sander), 12. Baskı, Aralık, 1994.

Kurtuluş Savaşımız, 1919-1922 (Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl), C. 1, T.C. Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü Yay., 1973.

ONAY, Ahmet Talat, **Milli Mücadele Yazıları**, M. E. B. Yayınları, İstanbul, 1995.

ÖZÇELİK, İsmail, **Milli Mücadele'de Güney Cephesi (Urfa)**, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1992.

ÖZTOPRAK, İzzet, **Kurtuluş Savaşında Türk Basını**, İş Bankası Yay. Ankara, 1981.

-----, **Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele**, T.T.K. Ankara, 1989.

ÖZTUNA, Yılmaz, **Büyük Türkiye Tarihi**, C. VII, İstanbul, 1978.

PEHLİVANLI, Hamit, **Askeri Polis Teşkilatı (Kurtuluş Savaşı İstihbaratında)**, Gen. Kur. Basımevi, Ankara, 1992.

PEKER, Nurettin, **İstiklal Savaşının Vesika ve Resimleri**, İstanbul, 1955.

-----, **Öl Esir Olma**, Kdz. Belediyesi Yay. II. Baskı, Kdz. Ereğli, 2000.

SAKALLI, Bayram, **Milli Mücadele'nin Sosyal Tarihi**, İstanbul, 1997.

SANDER, Oral, **Siyasi Tarih**, Birinci Dünya Savaşı'nın Sonundan 1980'e Kadar, Ankara, 1989.

Sinop 1973 İl Yıllığı, Sinop Milli Eğitim Müdürlüğü Yay. 20 Nisan 1974.

Sinop 93 İl Yıllığı, Valilik Yay: 11.

SONYEL, Salahi, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, C. I, III. Baskı, Ankara, 1995.

SOYSAL, İsmail, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları**, C. I, T.T.K., Ankara, 1983

ŞİMŞİR, Bilal, **İngiliz Belgeleri İle Sakarya'dan İzmir'e**, II. Baskı, Ankara, Mayıs 1989.

SÜRMEİLİ, Serpil, **Milli Mücadele'de Tekalif-i Milliye Emirleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1998.

TAÇALAN, Nurdoğan, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, 2. Baskı, Milliyet Yay. Ekim 1971.

TANSEL, Selahattin, **Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri**, M.E.B. Yay., İstanbul, 1999.

-----, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C.I., İstanbul, 1991.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye’de Siyasal Partiler**, C. II, Genişletilmiş II. Baskı, İstanbul, 1986.

-----, **Türkiye’de Siyasal Partiler (1859-1952)**, Tıpkı Basım, II.Baskı İstanbul, 1995.

TURAN, Osman, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, 4. Baskı, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1996.

-----, **Türkiye Selçukluları (Hakkında Resmi Vesikalar)**, T.T.K., Ankara, 1988.

Türk İstiklal Harbi, 2. Cilt, Batı Cephesi, 1. nci Kısım, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1999.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Dönemi, C: IV, Kısım: I, Gnkur. Basımevi, Ankara 1984.

URAS, Esat, **Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi**, Yeniden Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş II. Baskı, İstanbul, 1987.

ÜLMEN, Cevat, **Kurtuluş Savaşında Karadeniz**, Deniz Matbaası, İstanbul, 1943.

VILLALTA, Jorge Blanco, **Atatürk**, (Çev.Fatih Özsu), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

YALÇIN, Durmuş (ve diğerleri), **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2000.

YAVUZ, Bige, **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri**, T.T.K. Ankara, 1994.

YAZICI, Nuri, **Milli Mücadele’de (Canik Sancağı’nda) Pontusçu Faaliyetler (1919-1922)**, Ankara, 1989.

D- MAKALELER

AKÇORA, Ergünöz, “Milli Mücadele Süresi İçerisinde Kuva-yi Milliye Hareketinin Doğuşu” **Askeri Tarih Bülteni**, Yıl 18, Sayı 34, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1993.

ALPTEKİN, Coşkun, “Sinop’un Fethi”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, C. VIII, İstanbul, 1988.

Anabritannica, “Pervaneoğulları”, C: 11, İstanbul, 1989.

-----, “Sinop”, C. 19, İstanbul, 1990.

ATAMER, Hamdi, “Milli Direnme”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı: 9, Haziran, 1968.

-----, “Milli Direnme”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı: 10, Temmuz, 1968.

-----, “Milli Direnme”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı: 11, Ağustos, 1968.

BAYRAM, Mikail, “Pervaneoğulları Zamanında İlmi Çalışmalar”, **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, Samsun, 1988.

BİLİCİ, Faruk, “Karadeniz”, **İslam Ansiklopedisi T.D.V.**, C. 24, İstanbul, 2001.

ÇAPA, Mesut, “Karadeniz’de Pontusçuluğun Sonu: Rumların Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne Sadakatleri, Hıristiyan Türkler ve Türk Ortodoksluğu”, **19 Mayıs ve Milli Mücadele’de Samsun Sempozyumu**, (20-22 Mayıs 1999), Samsun, 2000.

-----, “Karadeniz’de Yunan Gemilerinin Faaliyetleri ve Trabzon Üzerindeki Etkileri”, **Askeri Tarih Bülteni**, Sayı: 42, Yıl:22, Şubat 1997.

DARKOT, Besim, “Sinop”, **İslam Ansiklopedisi M.E.B.**, C. 10, İstanbul, 1993.

GENCER, Ali İhsan, “Sinop Vak’ası”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, C. 11, Çağ Yay. İstanbul, 1993.

HERGÜNER, Mustafa, "Preveze ve Aydınreis Gambotları", **Askeri Tarih Bülteni**, Sayı:52, Yıl: 27, Şubat 2002.

I.Ordu Kumandanı Nurettin Paşa, "Nurettin Paşa Pontuşuları Anlatıyor", **Yakın Tarihimiz**, C.II., Yıl 1962.

İLGÜREL, Mücteba, "Rus Donanmasının Sinop Baskını", **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, Samsun, 1988.

KANDEMİR, Feridun, "Türkiye Komünist Fırkası", **Tarih Konuşuyor**, Şubat 1966.

KAYABALI, İsmail -Cemender Arslanoğlu, "Denizler ve Türkiye", **Türk Kültürü**, Sayı:129, Temmuz, 1973.

KONUKÇU, Enver, "Hüsrev Gerede'ye Göre Mustafa Kemal'in Samsun Yolculuğu", **19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu (20-22 Mayıs 1999)**, Samsun, 2000.

NUTKU, Emrullah, "İstanbul'da Yeraltı Çalışmaları", **Yakın Tarihimiz**, C. I, Sayı: 12, Yıl: 1962

-----, "Arap Sudi", **Yakın Tarihimiz**, C. III, Sayı:34, Yıl 1962.

-----, "Deniz Cephesi", **Yakın Tarihimiz**, C. I, Sayı: 2, Yıl: 1962.

-----, "İlk Ganimet", **Yakın Tarihimiz**, C. I, Yıl:1962.

-----, "Trabzon Nakliyatı Bahriye Kumandanlığı", **Yakın Tarihimiz**, C. II, Sayı: 18, Yıl: 1962.

OKUR, Mehmet, "Milli Mücadele Döneminde İngilizlerin Samsun'daki Faaliyetleri ve Bölgeyi Tahliyeleri", **19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu (20-22 Mayıs 1999)**, Samsun, 2000.

Osman Nuri, "Sinop Baskını", **Donanma** (Donanma Cemiyeti'nin Haftalık Gazetesi), Numara- 49: -99, 27 Mayıs 1331.

PAKALIN, Mehmet Zeki, "Berzah", **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. 1, İstanbul, 1993.

-----, "Gambot", **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. I, İstanbul, 1993.

PEHLİVANLI, Hamit, "Tarih Perspektifi İçerisinde Pontus Olayı:Yakın tarihimize ve Günümüze Etkileri", **Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası (Makaleler)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1999.

ROBINSON, Davit M., **American Journal Of Phylology**, (Çev. Nazlı Tengirşek), "Dıranaz Dergisi", Sinop Halkevi Yay. Sayı:20.

ŞAHİNGÖZ, Mehmet, "İzmir'in İşgali Üzerine Karadeniz Bölgesinde Yapılan Protesto Mitingleri", **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, (13-17 Ekim 1986), Samsun, 1988.

Şemsettin Sami, "Sinop", **Kamus'ul- Âlâm** (Tıpkı Basım), C. 4, Ankara, 1996.

TURAN, Şerafettin, "Karadeniz Ticaretinde Anadolu Şehirlerinin Rolü", **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, Samsun, 1988.

Türk Ansiklopedisi, "Candaroğulları", C. 9, Maarif Basımevi, Ankara, 1958.

ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir, "Anadolu Selçukluları Tarafından Sinop'un Muhasara ve Zaptı", **Türk Kültürü**, S. 106, Yıl: 9, Ağustos, 1971.

-----, "Atatürk Samsun ve Havza'da", **Türk Kültürü**, S. 49, Yıl: 5, Kasım, 1966.

VARLIK, Çetin, "Pervane Oğulları Beyliği", **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, C. VIII, İstanbul, 1988.

YÜCEL, Yaşar, "Candaroğulları", **İslam Ansiklopedisi**, T.D.V., C. VII, İstanbul, 1993.

ADAYIN ÖZGEÇMİŞİ

01.07.1972 tarihinde Sinop'un Durağan İlçesi'nde doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Durağan'da tamamladı. 1996'da Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünü kazandı. 1999'da mezun oldu ve aynı yıl Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalında Araştırma Görevlisi oldu. Evli ve bir çocuk babası olan aday halen aynı görevi sürdürmektedir.

